

## **Genus i tromsødialekten**

*En komparativ sosiolingvistisk undersøkelse fra to områder i byen*

**Kjersti Alsos**

*NOR-3980 Masteroppgave i nordisk språk ved lektorutdanningen - mai 2016*

*(60 studiepoeng)*





# Forord

Denne mastergradsoppgaven er skrevet i forbindelse med det avsluttende året på lektorutdanningen i språk og samfunnsfag ved UiT Norges arktiske universitet. Oppgaven gir et innblikk i genussystemet i tromsødialekten fra et sosiolingvistisk perspektiv.

I forkant av mastergradsoppgaven var jeg bestemt på å fordype meg i språket i Tromsø. Motivasjonen bak dette bunner først og fremst i et ønske om å bidra med forskning på et område jeg visste trengte mer oppmerksomhet. Som tromsøværing var jeg også interessert i å øke mitt eget kunnskapsnivå om min egen dialekt.

Arbeidet med mastergradsoppgaven har vært spennende, lærerikt og krevende. Jeg har fått bruke kunnskap som jeg har ervervet meg opp gjennom studietiden min, og jeg har utvidet kunnskapen min om språkvitenskap, tromsødialekten og Tromsø som by. Det har også vært svært motiverende å forske på et tema som omhandler min hjemby.

Det er mange som fortjener en takk for at jeg nå sitter med en ferdigstilt masteroppgave. Først og fremst vil jeg gi en stor takk til min veileder, Åse Mette Johansen, som har inspirert og veiledet meg gjennom hele prosessen. Takk for at du tok deg tid til å lytte, motivere og veilede til alle døgnets tider. Videre fortjener alle informantene som deltok i denne studien en stor takk. I tillegg vil jeg takke Tord Willumsen som veiledet meg om bruken av kjikvadrattesten, Cramers V og SPSS. Her fortjener også Tove Bull en stor takk som arrangerte veiledningen med Tord. Videre vil jeg takke LAUIDA prosjektet som finansierte reisen til Tromsø i forbindelse med et metodekurs. Jeg vil også takke mine kjære medstudenter for moralsk støtte og hjelp gjennom hele studietiden. Til slutt vil jeg rette en stor og varm takk til min familie, familien Torsvik og min kjæreste for korrekturlesing av og veiledning på oppgaven og støtte gjennom masteråret og studietiden generelt.

Bergen, 17.05.2016

Kjersti Alsos

# Innholdsfortegnelse

<b>Forord .....</b>	<b>i</b>
<b>Innholdsfortegnelse.....</b>	<b>ii</b>
<b>Tabeller .....</b>	<b>v</b>
<b>Figurer .....</b>	<b>vii</b>
<b>1 Innledning.....</b>	<b>1</b>
1.1 Bakgrunn.....	1
1.2 Problemstillinger.....	2
1.3 Hypoteser .....	4
1.4 Materiale og metode .....	5
1.5 Disposisjon.....	6
<b>2 Om Tromsø: historie, demografi, bymål .....</b>	<b>9</b>
2.1 En historisk og demografisk oversikt .....	9
2.2 Sosiale skillelinjer i Tromsø .....	12
2.3 Tromsødialekten .....	15
2.3.1 Ulike begrepsmessige inndelinger av bymål .....	15
2.3.2 De ulike variantene av tromsødialekten.....	16
2.3.3 Språktrekk i de ulike variantene av tromsødialekten.....	18
2.3.4 Genus i tromsødialekten - tromsøsystemet.....	19
<b>3 Tidligere forskning.....</b>	<b>23</b>
3.1 Genus i Oslo.....	24
3.2 Genus i Nord-Troms og Finnmark.....	26
3.3 Genus i Tromsø.....	28
<b>4 Teori .....</b>	<b>31</b>
4.1 Genus .....	31
4.1.1 Genuskongruens versus bøyningssklasser.....	31
4.1.2 Genustilordning.....	34



4.2	Variasjon og endring i norske bymål .....	36
4.2.1	Dialektologien og sociolingvistikken framvekst .....	36
4.2.2	Definisjon av urbane strøk .....	39
4.2.3	Homogenisering og heterogenisering av norske talemål .....	40
4.2.3.1	<i>Homogenisering</i> .....	41
4.2.3.2	<i>Heterogenisering</i> .....	44
4.2.4	Sosiale grupperinger i variasjonistisk sociolingvistikk .....	45
<b>5</b>	<b>Metodisk tilnærming</b> .....	<b>49</b>
5.1	Kvantitative og kvalitative metoder .....	49
5.2	Situasjonsbetinget variasjon .....	50
5.3	Informantgrunnlaget .....	52
5.3.1	Rekruttering av informanter .....	53
5.3.2	Sosiale variabler .....	54
5.3.3	Opptakssteder .....	56
5.3.4	Etiske hensyn .....	56
5.4	Metodene .....	57
5.4.1	Bildetest .....	57
5.4.2	Intervju .....	59
5.5	Databehandling .....	61
<b>6</b>	<b>Resultater</b> .....	<b>63</b>
6.1	Bildetestmaterialet .....	63
6.1.1	Ubestemt artikkel .....	64
6.1.1.1	<i>Språkeksterne variabler</i> .....	65
6.1.1.2	<i>Språkinterne variabler</i> .....	70
6.1.2	Possessiv .....	73
6.1.2.1	<i>Språkeksterne variabler</i> .....	74
6.1.2.2	<i>Språkinterne variabler</i> .....	79
6.1.3	Kort om demonstrativ og bestemthetsuffiks .....	82
6.2	Intervju .....	82
<b>7</b>	<b>Analyse – drøfting av resultater</b> .....	<b>85</b>
7.1	(a) Utgjør femininum en sårbar kategori i tromsødialekten? .....	86
7.2	(b) Er det samvariasjon mellom bruk av genus og alder? .....	87

7.3	(c) Er det en samvariasjon mellom bruk av genus og kjønn? .....	88
7.4	(d) Finnes det et geografisk skille mellom Tromsøya og Kvaløysletta i bruk av genus? .....	89
7.5	(e) Er det samvariasjon mellom bruk av genus og endelser i ubestemt form entall? .....	89
7.6	(f) Er det samvariasjon mellom bruk av genus og biologisk kjønn til substantivenes referent? .....	90
7.7	Drøfting av hovedfunn .....	91
7.7.1	Skjer det en språkendring i tromsøsysteemet? .....	91
7.7.2	Mulige årsaksforklaringer – språkinterne forhold .....	93
7.7.3	Mulige årsaksforklaringer – språkeksterne forhold .....	94
7.7.3.1	<i>Funn i de to eldste aldersgruppene</i> .....	94
7.7.3.2	<i>Funn i ungdomsgruppen</i> .....	96
7.7.3.3	<i>Mulige årsaker bak en språkendring</i> .....	99
7.8	Oppsummering .....	105
<b>8</b>	<b>Avslutning</b> .....	<b>107</b>
8.1	Oppsummering og konklusjon .....	107
8.2	Videre forskning .....	108
	<b>Bibliografi</b> .....	<b>110</b>
	<b>Nettsider</b> .....	<b>115</b>
	<b>Vedlegg 1: Bilder i del en av bildetesten</b> .....	<b>116</b>
	<b>Vedlegg 2: Bilder i del to av bildetesten</b> .....	<b>117</b>
	<b>Vedlegg 3: Intervjuguide</b> .....	<b>118</b>
	<b>Vedlegg 4: Bildetestguide</b> .....	<b>120</b>
	<b>Vedlegg 5: Samtykkeskjema</b> .....	<b>122</b>
	<b>Sammendrag</b> .....	<b>124</b>

# Tabeller

Tabell 1 Oversikt over språklige variabler i Tromsø (modifisert tabell av Sollid 2014: 118).	18
Tabell 2 Eksempel på genuskongruens i nominalfraser med ubestemte artikler og possessiv	20
Tabell 3 Eksempel på genuskongruens i nominalfraser med demonstrativ og adjektiv	21
Tabell 4 Eksempel på genuskongruens i nominalfraser bestemt form flertall	21
Tabell 5 Oversikt over testord i bildetesten	58
Tabell 6 Fordeling av nominalfraser med attributiv genuskongruens i bildetesten	64
Tabell 7 Oversikt over attributiv genuskongruens for nominalfraser med ubestemt artikkel i bildetesten	65
Tabell 8 Aldersvariasjon i bruk av de ubestemte artiklene <i>en</i> og <i>ei</i> til tradisjonelt feminine substantiv i bildetesten	66
Tabell 9 Aldersvariasjon i bruk av de ubestemte artiklene <i>en</i> og <i>ei</i> til tradisjonelt feminine substantiv i bildetesten etter geografisk tilhørighet	67
Tabell 10 Aldersvariasjon i bruk av de ubestemte artiklene <i>en</i> og <i>ei</i> til tradisjonelt feminine substantiv i bildetesten etter kjønn	68
Tabell 11 Aldersvariasjon i bruk av de ubestemte artiklene <i>en</i> og <i>ei</i> til sterke og svake substantiv med tradisjonelt femininum i ubestemt form entall i bildetesten	70
Tabell 12 Aldersvariasjon i bruk av <i>en</i> og <i>ei</i> til tradisjonelt feminine substantiv med og uten kvinnelig referent i bildetesten	72
Tabell 13 Oversikt over attributiv genuskongruens for nominalfraser med foranstilte possessiv i bildetesten	73
Tabell 14 Aldersvariasjon i bruk av de foranstilte possessivene <i>mi/di/si</i> og <i>min/din/sin</i> til tradisjonelt feminine substantiv i bildetesten	74
Tabell 15 Aldersvariasjon i bruk av de foranstilte possessivene <i>mi/di/si</i> og <i>min/din/sin</i> til tradisjonelt feminine substantiv i bildetesten etter geografisk tilhørighet	75
Tabell 16 Aldersvariasjon i bruk av de foranstilte possessivene <i>mi/di/si</i> og <i>min/din/sin</i> til tradisjonelt feminine substantiv i bildetesten etter kjønn	76
Tabell 17 Aldersvariasjon i bruk av de foranstilte possessivene <i>mi/di/si</i> og <i>min/din/sin</i> til sterke og svake hunkjønnssubstantiv i bildetesten	79
Tabell 18 Aldersvariasjon i bruk av de foranstilte possessivene <i>mi/di/si</i> og <i>min/din/sin</i> til tradisjonelt feminine substantiv med og uten kvinnelig referent i bildetesten	81



Tabell 19 Oversikt over attributiv genuskongruens i nominalfraser med demonstrativ i bildeesten .....	82
--	----

# Figurer

Figur 1 Oversikt over Tromsø kommune (Statistisk Sentralbyrå [SSB] - Kartportal u.å.) .....	9
Figur 2 Bygrense 1915–1955. Grenseutvidelsene opp til 1964 er også nedtegnet (Tjelmeland 1996: 221) .....	10
Figur 3 Tettstedet Tromsø 2015 (SSB - Kartportalen u.å.) .....	12
Figur 4 Oversikt over intra- og interindividuell variasjon i bruk av de ubestemte artiklene <i>en</i> og <i>ei</i> til tradisjonelt feminine substantiv i bildetesten etter aldersgruppene .....	70
Figur 5 Oversikt over intra- og interindividuell variasjon i bruk av de foranstilte possessivene <i>mi/di/si</i> og <i>min/din/sin</i> til tradisjonelt feminine substantiv i bildetesten etter aldersgruppene .....	77





# 1 Innledning

## 1.1 Bakgrunn

Bull ([1990] 1996: 175) skrev for 26 år siden at det generelt er lite forskning på språket i Troms og Finnmark. Selv om det er gjort en god del forskning siden 1990, er det enda slik at språkforhold og talemål i de to nordligste fylkene er lite utforsket i norsk sammenheng. Dette gjelder også for Tromsø. Til tross for at det etter hvert foreligger en del publikasjoner om talemålet i Tromsø (se Iversen 1918, Bull [1990] 1996, Nesse og Sollid 2010, Sollid 2008 og 2014, Jacobsen 2015 og Rodina og Westergaard 2015), er det fremdeles en god del ubesvarte spørsmål knyttet til tromsødialekten. I og med at det trenges forskning på dette området, har jeg valgt å undersøke variasjon og endring i tromsødialekten i denne mastergradsoppgaven. Motivasjonen bak dette valget er også personlig ved at jeg ønsker å øke kunnskapen om min egen dialekt.

Tromsø er et spennende område for språkforskning. Det er særlig med tanke på at befolkningstallet har vært i sterk vekst siden 1970-tallet. Befolkningsveksten er i stor grad en følge av tilflytning fra inn- og utland etter etableringen av Universitetet i Tromsø (heretter UiT) i 1968.<sup>1</sup> Denne utviklingen har gjort Tromsø til en språklig smeltedigel (Bull [1990] 1996: 175). Begrepet viser til det store mangfoldet av dialekter og språk som er representert i byen. Når det oppstår slike dialekt-/språkkontaktsituasjoner, skjer det gjerne noe med den lokale dialekten i området. Ifølge Conzett (2016: 224) og Nesse (2016: 82) er genus en språkkategori som ofte er utsatt for endring og forenkling i slike kontaktsituasjoner. Bokmål kan være et eksempel på dette ettersom skriftspråket har oppstått i krysningen mellom mellom norsk og dansk (Nesse 2016: 84). Bergen har også lenge hatt et to-genussystem, som sannsynligvis er en følge av språkkontakten mellom vestnorsk og nedertysk (sst.). Genussystemet har fått relativt mye oppmerksomhet de siste årene. Forskning har vist at et to-genussystem ser ut til å vinne fotfeste flere steder i Norge. Det ser man for eksempel i store deler av Nord-Troms og Finnmark (se for eksempel Conzett m.fl. 2011 og Sollid m.fl. 2014)

---

<sup>1</sup> Etter fusjonen med Høgskolen i Finnmark i 2013 ble navnet Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet.

og i Oslo (jf. Opsahl 2009 og Lødrup 2011). Jeg ønsker å studere om det skjer en lignende utvikling i tromsødialekten. Derfor har jeg valgt å konsentrere meg om genussystemet i denne oppgaven. Rodina og Westergaard publiserte en undersøkelse i 2015 av genussystemet i Tromsø som i stor grad har inspirert min studie. De undersøker bruk av genus blant yngre og eldre talere i et språktilegnelsesperspektiv. Jeg har imidlertid valgt å studere genussystemet i Tromsø i et sosiolingvistisk perspektiv. Nærmere bestemt ser jeg etter samvariasjon og sammenhenger mellom språklige variabler knyttet til genussystemet på den ene siden og utenomspråklige sosiale forhold på den andre.

Opprinnelig startet interessen min for utviklingen i genussystemet med en pilotstudie (Alsos 2014). I pilotstudien undersøkte jeg om femininum er en utsatt språkkategori i tromsødialekten.<sup>2</sup> Studien var riktig nok liten, men jeg oppdaget allerede da en del interessant språklig variasjon. Jeg fant indikasjoner på at det finnes geografisk variasjon mellom to områder innad i Tromsø by, det vil si mellom Kvaløysletta på Kvaløya og Tromsøya. Via pilotstudien fant jeg ut at det er behov for videre forskning på dette området. Med bakgrunn i dette har jeg valgt å undersøke geografisk talemålsvariasjon i disse to områdene. Denne avgrensningen er også begrunnet i utviklingen som Tromsø har opplevd de siste 40 årene. Tromsø har vokst i geografisk utstrekning parallelt med den store befolkningsveksten. Tidligere var Tromsø by begrenset til en del av Tromsøya. Siden 1970-tallet har bygrensen blitt utvidet, og tidligere bygdesamfunn på Kvaløysletta og i Tromsdalen har blitt innlemmet i Tromsø by. Språket i bygdesamfunnene skilte seg den gang fra språket i byen (Bull [1990] 1996: 175–176). Det er derfor svært interessant å se om det enda finnes språklige skiller mellom disse områdene eller om de er i ferd med å viskes ut.

## 1.2 Problemstillinger

Det overordnede målet i denne oppgaven er å kartlegge variasjon og å finne ut om det skjer en endring i genussystemet i tromsødialekten. For å nå dette målet har jeg formulert en hovedproblemstilling:

---

<sup>2</sup> Pilotstudien er en semesteroppgave om språkendring på et fordypningsemne på bachelornivå i nordisk språk ved UiT.

*Hvordan fordeles uttrykk for ulike genus på nominalfraser i entall i dialekten til forskjellige grupper av tromsøværinger?*

Her tar jeg utgangspunkt i den dominerende genusdefinisjonen i dag: Genus kommer til uttrykk i måten et substantiv utløser kongruens på. Jeg konsentrerer meg kun om nominalfraser med attributiv genuskongruens. Valget er tatt med bakgrunn i at det er relativt få forekomster av anaforisk og predikativ genuskongruens i mitt datamateriale (jf. kapittel 6.1). Videre konsentrerer jeg meg hovedsakelig om nominalfraser i entall med ubestemte artikler (eks. *ei jente*) og foranstilte possessiv (eks. *mi jente*). Jeg valgte å ikke undersøke etterstilte possessiv (eks. *klokka mi*). I tromsødialekten vil variasjon mellom foranstilt *min* og *mi* til tradisjonelt feminine substantiv være grammatisk. *Min jente* og *mi jente/a* er akseptable varianter i dialekten, men det er ikke grammatisk med variasjon mellom *min* og *mi* i etterstilt possessiv: *jenta mi/ \*min*. Videre har jeg også et underordnet fokus på bestemte artikler (eks. *den jente*) og demonstrativ (eks. *den jente*). Distinksjonen mellom femininum og maskulinum er allerede opphevet i demonstrativ. Språkkategorien er likevel inkludert i min undersøkelse fordi det er interessant å se hvordan bestemthetssuffikset *-a* brukes. Dette gjør jeg til tross for at bøyingsklasser ikke behandles som genusmarkører i denne oppgaven.

For å svare på hovedproblemstillingen har jeg formulert seks underproblemstillinger. Første underproblemstilling konsentrerer seg om femininum:

- a. Utgjør femininum en sårbar kategori?

Termen *sårbar kategori* er utbredt blant språkforskere og indikerer at en kategori er spesielt utsatt for endringer. Med problemstilling (a) ønsker jeg derfor å undersøke om femininum er spesielt utsatt for endringer i Tromsø. Det er særlig med bakgrunn i at forskning viser at dette er et utbredt fenomen flere steder (se kapittel 3).

De tre neste problemstillingene (b)–(d) fokuserer på språklig variasjon sett i sammenheng med språkeksterne faktorer:

- b. Er det samvariasjon mellom bruk av genus og alder?
- c. Er det samvariasjon mellom bruk av genus og kjønn?
- d. Finnes det et geografisk skille mellom Tromsøya og Kvaløysletta i bruk av genus?



Her ønsker jeg å undersøke om det finnes samvariasjon mellom bruk av genus på den ene siden og alder, kjønn og geografisk tilhørighet på den andre. Fordi flere undersøkelser har påvist slike sammenhenger (jf. kapittel 4.2.4), er det også interessant å se om tilsvarende sammenhenger finnes i tromsødialekten.

De to neste problemstillingene (e)–(f) konsentrerer seg om språklig variasjon sett i sammenheng med språkinterne faktorer:

- e. Er det samvariasjon mellom bruk av genus og endelser i ubestemt form entall?
- f. Er det samvariasjon mellom bruk av genus og biologisk kjønn til substantivenes referent?

Her dreier det seg henholdsvis om morfo-fonologiske (e) og semantiske (f) trekk ved substantivene. Dette er interessant først og fremst fordi forskning fra andre områder har påvist korrelasjon mellom feminin genuskongruens og svake substantiv på *-e* (se for eksempel Trosterud 2001 og Opsahl 2009). Det er også påvist korrelasjon mellom femininkongruens og biologisk kjønn (se for eksempel Trosterud 2001, Opsahl 2009 og Rodina og Westergaard 2015). Dermed er det interessant å se om det samme er å observere i tromsødialekten.

## 1.3 Hypoteser

På bakgrunn av relevant litteratur, framfor alt funnene i studiene nevnt innledningsvis, har jeg utarbeidet noen hypoteser for hvilke resultater en kan forvente i denne undersøkelsen.

Når det gjelder problemstilling (a), forventer jeg at femininum er spesielt utsatt for endringer. Det vil si at jeg forventer å finne en del variasjon i bruk av maskuline og feminine former (*en/ei, min/mi*) til substantiv som tradisjonelt har femininum i tromsødialekten. Dette baserer jeg på funnene i de ovenfornevnte studiene som alle viser lignende tendenser.

Videre regner jeg med at alder har betydning for variasjon i genussystemet, jf. problemstilling (b). Jeg forventer at ungdommene står for det meste av variasjonen. Mye sosiolingvistisk forskning viser at ungdommer typisk leder an i språkendringsprosesser (se for eksempel Norrby og Håkansson 2015: 169ff.). Dermed er det ikke urimelig å forvente at jeg finner lignende tendenser.

Jeg forventer videre at kjønn har betydning for variasjon i genussystemet, jf. problemstilling (c). Jeg tror at menn bruker genus i samsvar med tradisjonelt genus oftere enn

kvinner. Denne hypotesen baserer jeg på at mye forskning fra andre områder har kommet fram til at kvinner går foran i språkendringsprosesser (Mæhlum 2008: 120).

Med tanke på problemstilling (d) forventer at geografisk tilhørighet har betydning for variasjon i genussystemet. Mer konkret tror jeg at talere fra Kvaløysletta bruker genus i samsvar med tradisjonelle former i større grad enn talere fra Tromsøya. Denne hypotesen er primært begrunnet i funnene fra pilotstudien min (Alsos 2014).

Videre forventer jeg at substantivendelser har betydning for variasjon i genussystemet (jf. problemstilling (e)). Mer konkret tror jeg at det er en korrelasjon mellom femininkongruens og svake substantiv på *-a/-e* i de tilfellene variasjon eventuelt forekommer. Hypotesen baseres på at disse endelsene trolig er genusindikatorer i tromsødialekten (se kapittel 2.3.3). Jeg baserer også hypotesen på Trosteruds (2001) tilordningsregler (se kapittel 4.1.2).

I utforskningen av den siste problemstillingen, (f), regner jeg med at det naturlige kjønn til substantivenes referent har betydning for variasjon i genussystemet. Denne hypotesen er særlig begrunnet i Trosteruds (2001) tilordningsregler (se kapittel 4.1.2).

## 1.4 Materiale og metode

Denne oppgaven tar utgangspunkt i data samlet inn fra to ulike opptakssituasjoner. I utformingen av den første opptakssituasjonen har jeg latt meg inspirere av Rodina og Westergaard (2015) og brukt en bildetest som metode. Bildetesten gikk ut på at hver enkelt informant skulle beskrive det han/hun så på et sett med bilder. Hensikten var å framprovosere frasetyper med ubestemt artikkel, possessiv, bestemt artikkel og demonstrativ. I den andre opptakssituasjonen benyttet jeg meg av en mer tradisjonell sosiolingvistisk tilnærming i form av intervju. Hensikten med intervjuet var todelt. På den ene siden ønsket jeg å undersøke samme type fraser som i bildetesten i et mer spontant talemålsmateriale. Disse frasene sammenlignes med bildetestmaterialet i kapittel 6 for å se om informantenes språkbruk varierte etter opptakssituasjonen. På den andre siden ville jeg få informantenes perspektiver på tromsødialekten og byen. Disse perspektivene brukes for å belyse bakgrunnen for språklige variasjonsmønstre i byen i kapittel 2 og 7.

Informantene er primært rekruttert ved hjelp av *snøballmetoden* (Sætermo 2011: 39). Denne metoden går ut på at enkelte av informantene anbefaler andre personer de tenker er relevante for oppgaven. Jeg har også brukt mitt private nettverk i Tromsø som rekrutteringsmetode. Det var til sammen 65 informanter som gjennomførte bildetesten. Av

disse informantene gjennomførte 14 personer intervjuene. Informantene er fordelt på ulike aldersgrupper med en ungdomsgruppe (20 personer), en voksen gruppe (20 personer) og en eldre gruppe (25 personer). Videre er informantene fordelt forholdsvis jevnt etter kjønn (35 kvinner og 30 menn) og geografisk tilhørighet (30 fra Kvaløysletta og 35 fra Tromsøya).

Datamaterialet er først transkribert og ekserpert i Excel og Word. Her er nominalfraser med ubestemt artikkel, possessiv, bestemt artikkel og demonstrativ kategorisert språklig. Totalt har jeg analysert 5210 nominalfraser i bildetestmaterialet og 177 nominalfraser i intervjumaterialet. Datamaterialet er videre analysert i det statistiske analyseprogrammet SPSS ved hjelp av krystabeller og hypotesetester (signifikanstester). Jeg benyttet meg av kjikvadrattester og korrelasjonsmålet Cramers V. Null-hypotesene som er benyttet i oppgaven, kan oppsummeres med at de sier at det ikke finnes en sammenheng i bruk av en språklig variabel X og en språkintern/språkekstern variabel Y. Den alternative hypotesen er at det er en sammenheng mellom X og Y. Dersom null-hypotesen avvises, kan en ikke avkrefte at det er en sammenheng mellom X og Y. Med testene skal jeg undersøke mulig korrelasjon mellom språklig variasjon og sosiale og språklige variabler for populasjonene på Kvaløysletta og Tromsøya i Tromsø.

## 1.5 Disposisjon

Denne oppgaven består av åtte kapitler. Kapittel 2 gir en historisk og demografisk oversikt over Tromsø. Videre beskrives tromsødialekten i dag og i et historisk perspektiv. Kapittel 3 gir en oversikt over tidligere forskning på genus. Dette kapitlet bidrar til å aktualisere problemstillingene mine og tilnærmingen min.

I kapittel 4 tar jeg for meg utvalgt teori. Kapitlet er delt i to deler. I første del gjør jeg rede for genuskategorien. I del to gis en presentasjon av sosiolingvistisk teori om variasjon og endring i norske bymål.

Kapittel 5 handler om metodikken i denne oppgaven. Først beskriver jeg hvor denne oppgaven ligger i det metodiske landskapet av kvantitative og kvalitative metoder. Deretter beskriver jeg informantutvalget og hvordan informantene er rekruttert. Videre utdypes de to metodene som er brukt, nemlig intervju og bildetest.

I kapittel 6 presenterer jeg resultatene av undersøkelsen. Også dette kapitlet er todelt. I første del presenteres resultatene om genussystemet i bildetestmaterialet. I andre del sammenlignes bruk av genus i intervjumaterialet med bildetestmaterialet.

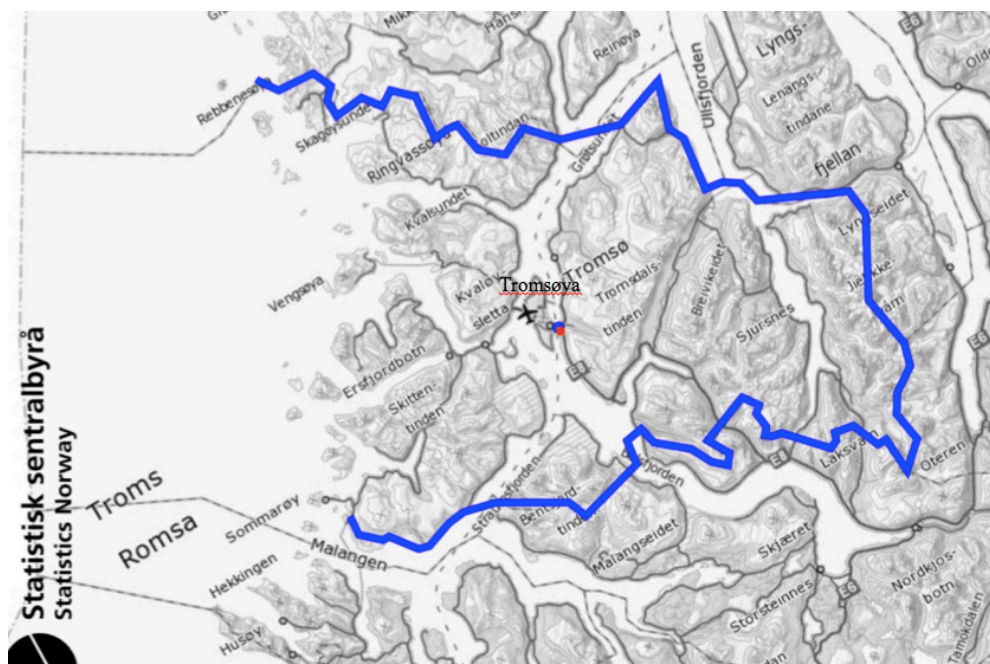
Kapittel 7 utgjør analysedelen av denne oppgaven. Her analyseres resultatene i kapittel 6 for å besvare oppgavens problemstillinger. Kapitlet er også her delt i to deler. I første del presenteres hovedfunnene til hver underproblemstilling i lys av hovedproblemstillingen. I andre del drøfter jeg hovedfunnene opp mot teori. I tillegg inkluderer jeg sitater fra intervjuene for å belyse bakgrunnen for språklige variasjonsmønstre i Tromsø.

I kapittel 8 sammenfatter jeg funnene mine og konkluderer. Til slutt peker jeg på mulige tema for videre forskning.



## 2 Om Tromsø: historie, demografi, bymål

Tromsø er per i dag ansett som hovedstaden i Nord-Norge og er lokalisert i Tromsø kommune i Troms fylke. Kommunen (se figur 1) er Norges niende største i areal og består i dag av både by og landområder: Tromsøya, Kvaløya og deler av Ringvassøya, Rebbenesøya, Balsfjorden og Ullsfjorden.



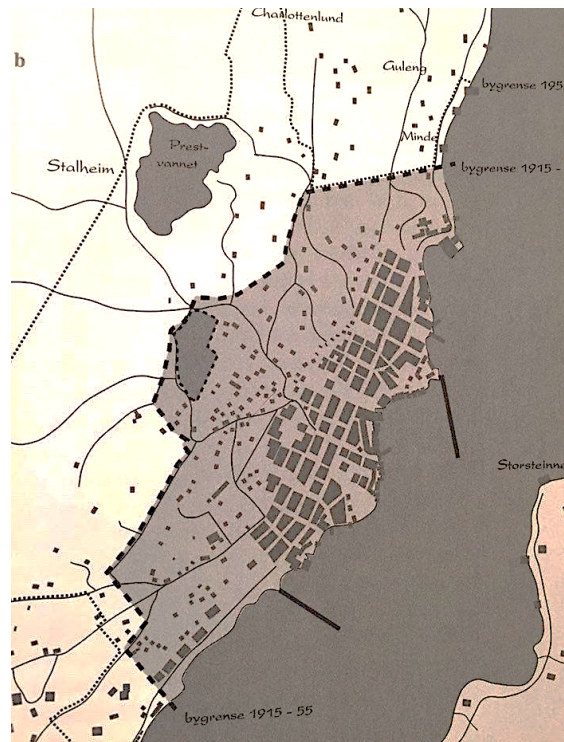
Figur 1 Oversikt over Tromsø kommune (Statistisk Sentralbyrå [SSB] - Kartportal u.å.)

### 2.1 En historisk og demografisk oversikt<sup>3</sup>

Tromsø har en relativt lang og kompleks historie, som normalt dateres tilbake til reisningen av en kirke på 1200-tallet (Ytreberg 1946: 55). Selve bystatusen er fra år 1794 (Andresen 1994: 11). Med dette kom en del handelsstedsprivilegier som bidro til at handelen økte og Tromsø vokste (Ytreberg 1946: 106ff.). Tromsø hadde en sentral rolle for fiske og fangst og

<sup>3</sup> Dette delkapitlet bygger på Tjelmeland (1996) der ikke andre referanser er oppgitt

ble ofte omtalt som ”Nordens Paris”. Navnet kom trolig av at byen hadde mange skjenkestuer. Det var også en plass hvor folk fra ulike kulturer møttes. Det er viktig å merke seg at Tromsø tidligere var delt inn i en bykommune og flere herredskommuner. Tromsø kommune besto av selve bykjernen, mens de omkringliggende områdene lå innenfor det som het Tromsøysund kommune. Figur 2 viser grenseinndelingen fra 1900-tallet i Tromsø. Bygrensen fra 1955–1964 er markert med små prikker, mens bygrensen fra 1915–1955 er markert med større streker/prikker.



**Figur 2 Bygrense 1915–1955. Grenseutvidelsene opp til 1964 er også nedtegnet (Tjelmeland 1996: 221)**

Etter 1945 gikk Tromsø inn i en periode med modernisering og vekst. Jordbruk og fiske ble mekanisert, økonomien ble bedre og arbeidsledigheten sank. Velstanden økte generelt blant befolkningen. Tromsø ble et trekkplaster for personer fra omlandet som ville ta del i den store moderniseringsprosessen.

Befolkningstallet økte betraktelig, særlig fra 1960. Dette fikk en rekke ringvirkninger som bidro til å danne grunnlaget for Tromsøs rolle som hovedstad i Nord-Norge.<sup>4</sup> For det første ble Tromsø en storkommune i 1964. Da fikk hele området ett politisk og administrativt senter. For det andre vokste Tromsø i geografisk utstrekning med framveksten av en rekke

---

<sup>4</sup> En lignende byutvikling har man sett i Trondheim de siste tiårene (Hårstad og Opsahl 2013: 44ff.).

drabantbyer: Håpet, Kroken, Stakkevollan, Hamna og Kvaløysletta. Framveksten av drabantbyene skapte videre et behov for bedre infrastruktur. Fram til 1960 hadde det kun vært mulig å reise med ferge til og fra Tromsøya. Nå ble det bygd to nye bruforbindelser: Tromsøysundbrua åpnet mellom Tromsøya og Tromsdalen i 1960, mens Sandnessundbrua åpnet mellom Tromsøya og Kvaløya i 1974. De nye bruforbindelsene gjorde at man lettere kunne reise mellom by og bygd. For det tredje ble UiT som nevnt etablert i 1968. Veksten i befolkningstall og bystørrelse var sannsynligvis en av de viktigste årsakene til at universitetet ble bygd i Tromsø.

Befolkningsveksten som Tromsø har opplevd de siste tiårene, er særegen i nasjonal sammenheng. SSBs tall viser eksempelvis denne prosentvise utviklingen i befolkningen i perioden 1970-1990: Oslo hadde faktisk en nedgang på 6 %, Stavanger, Trondheim og Bodø hadde en økning på henholdsvis 19 %, 9 % og 28 %, mens Tromsø hadde en økning på hele 33 % (12 454 personer) (SSB 2015). Den sterke befolkningsveksten i Tromsø er særlig en konsekvens av tilflytning. Ved siden av Holmestrand og Grimstad var Tromsø den fremste innflytterbyen per 1996 i Norge. Tjelmeland (1996: 577) skriver at det ikke var mange opprinnelig bofaste tromsøværingar igjen etter den store tilflyttingen:

Da storkommunen Tromsø ble danna i 1964, var det 32 664 innbyggere her. Fra da av og fram til 1994 flytta 72 441 personer inn og 65 045 ut av Tromsø. Når vi holder det sammen med at 46 % av befolkninga i tromsøområdet som helhet var født utenfor grensene for den nye storkommunen, er det klart at det i dag ikke kan være så mange igjen av ei opphavlig bofast tromsøbefolkning. (Tjelmeland 1996: 577)

I dag er Tromsø kommune en storby med flere omkringliggende bygder. 80 % av Tromsøs 72 681 innbyggere (SSB 2015) bor i de tettbygde strøkene, mens resten er spredt rundt i bygdene.





Figur 3 Tettstedet Tromsø 2015 (SSB - Kartportalen u.å.)

Av figur 3 ser man at de tettbebygde områdene (som er mørkere grå) består av Tromsøya, Tromsdalen på fastlandet i øst og Kvaløysletta på Kvaløya i vest. Mitt fokus ligger som nevnt på Kvaløysletta og Tromsøya.

## 2.2 Sosiale skillelinjer i Tromsø<sup>5</sup>

I likhet med andre storbyer har sosiale skiller preget Tromsøs befolkning lenge (Bull [1990] 1996). Et slikt skille begynte trolig å vokse fram allerede på 1800-tallet like etter den nevnte etableringen av Tromsø som handelssted i 1794. Det er vanskelig å trekke en nøyaktig sammenfallende geografisk linje for hvor dette skillet gikk. Tjelmeland (1996: 564ff.) refererer til bygrensen som en administrativ og mental skillelinje, og han framhever det i Tromsøs velkjente skille mellom ”bona” og ”byfolk”. Flere av de eldre informantene i materialet mitt kommer med barndomsskildringer som bekrefter Tjelmelands beskrivelser. Hans på 83 år fra Tromsøya forteller følgende:

<sup>5</sup> Også dette delkapitlet bygger på Tjelmeland (1996) der ikke andre referanser er oppgitt

viss du va fra lannje så måtte du ikkje gå på nersia.. eh fikk du ikkje låv å gå på øversia av gata ... får da va du bone .. du sku gå på nersia av fårtaue når du gikk i storgata ... å viss du va blakk så sku du åsså gå på nersia.<sup>6</sup>

Utsagnet indikerer at ”bona” og ”byfolk” ble regnet som to svært viktige sosiale kategorier. Befolkningen valgte å markere forskjellen med å ikke gå på samme side av byens hovedgate. På denne måten kunne de tydeliggjøre hvilken geografisk og sosial gruppe de tilhørte og identifiserte seg med. Hans beskriver også at fattigfolk måtte gå på samme side av veien som ”bonan”. De to sosiale kategoriene ble altså sannsynligvis ansett som nærliggende eller sidestilte kategorier selv om å være ”bone” ikke var ensbetydende med å være fattig. Dette indikerer at skillet i realiteten gikk mellom høy og lav. 85 år gamle Nils fra Kvaløysletta forteller noe lignende, men fra en kvaløyværings perspektiv:

får når vi kåm me melkebåtn så sto jo di derre gutan såm bodde i byen, bygutan, å ropte bona ætter åss når vi kåm på lannj ... jaja å slåssting å greier.

Denne kommentaren gir et innblikk i et samfunn der det var problematisk for en ”bone” å nærme seg byfolkens territorium. Utsagnene til Hans og Nils viser at det gamle Tromsø trolig var et klassesdelt samfunn der også forholdet mellom by og land var viktig.

Tjelmeland (1996: 433) peker på at man i nyere tid ikke lenger kan finne like tydelig sosio-geografiske skiller som den gang. Årsaken til dette henger trolig sammen med en rekke hendelser som skjedde etter andre verdenskrig. For det første vokste det fram en mer homogen ungdomskultur enn tidligere. Ungdommen identifiserte seg i større grad enn tidligere med en internasjonal kultur som gikk på tvers av de gamle sosiale skillene. For det andre ble som nevnt Tromsø og Tromsøysund kommuner slått sammen til en storkommune i 1964. Nå måtte by- og bygdefolk dele samme kommune. For det tredje fikk by og bygd samme referanseramme i skoleverket med enhetsskolen og utbyggingen av videregående skole. For det fjerde skjedde det en utbedring av infrastrukturen mellom 1960–1990. Det

---

<sup>6</sup> Transkripsjonene følger en konvensjon der jeg har brukt en talemålsnær gjengivelse av det informantene sa. Det vil si at jeg har brukt normal ortografi og ikke fonetisk skrift. Dersom jeg har brukt flere punktum betyr det at informanten hadde en tenkepause. To punktum viser til en kortere pause enn det tre punktum gjør (.. versus ...).

skjedde som nevnt blant annet i form av nye bruforbindelser til Tromsdalen og Kvaløya. Selv om de gamle sosiale forskjellene ble svekket, betyr ikke det at de har forsvunnet. Begrepet ”bone” er fortsatt veldig viktig. Det viser uttalelsen til 17 år gamle Magne fra Kvaløysletta:

Asså pærsonli, sånn såm det blir oppdelt i min aldersgruppe, så ser man jo kanskje noen fra tromsøya ser på åss såm litt mer bygdefålk. Æ har jo vært i bygda .. æ vet korsn en bygd ser ut, så det e jo ikke sant.. å så ser man kanskje på kroken såm e litt mer sketchye, litt mer getto...<sup>7</sup>  
Litt slæmt, men det e jo sant. Det e jo sånn det blir sedd på i samfunne. Å tromsøya e jo sossestede .. i allefall får min aldersgruppe ... dæm tromsøya såm mene at vi på kvaløya e bygdefålk, mene æ e sossat ... sjøl så ser æ ikke nån fårskjell. Æ kjenne fålk fra alle steda i byen. Å man ser jo likheta mella fålk såm bor i kroken å fålk såm bor mitt på øya. Dæm kan være like sketchy å like sossat å like normal eller ka man skal si.

Magne beskriver først og fremst at personer fra de ulike bydelene blir delt inn i sosiale kategorier med ”bona” på Kvaløya, og ”sossa” på Tromsøya. Her kan en se klare likhetstrekk med det gamle skillet som Hans og Nils beskrev. Senere sier han litt trassig at om personer fra Kvaløya blir omtalt som ”bona”, vil han omtale dem som ”sossa”. Dette gir et inntrykk av at det eksisterer en form for rivalisering mellom kvaløyværingene og tromsøyværingene. Denne rivaliseringen finner en også igjen i beskrivelsene til Hans og Nils. Alvorlighetsgraden av rivaliseringen har imidlertid endret seg drastisk. Tidligere var det et skille som dikterte hvilken side av veien du kunne gå på. I dag ser en i realiteten ikke forskjell på en tromsøyværing og en kvaløyværing. Folks identitet er sannsynligvis i større grad knyttet til å være tromsøværing. Skildringen til Magne tar så en vending der han sier at han egentlig ikke merker noen forskjell på personer fra de ulike bydelene. Han har naturligvis rett. I realiteten er det like lite sant at alle på Kvaløysletta er ”bona” som at alle på Tromsøya er ”sossa”. Magnes utsagn belyser dermed den komplekse situasjonen i dag. Betegnelsen ”bone” brukes enda om personer som bor på Kvaløysletta selv om det i dag ikke lenger er virksomme bondegårder der. Personer på Tromsøya blir også kalt for ”sossa” som er en betegnelse som brukes om ”finere” og mer moderne/urbane folk. Det å bo på Tromsøya er selvsagt ikke ensbetydende med å være ”fin” i dag. Begrepene blir altså brukt på samme måte som tidligere selv om de ikke har rot i dagens virkelighet.

---

<sup>7</sup> Kroken er et område i Tromsdalen i Tromsø.

## 2.3 Tromsødialekten

Dette delkapitlet inneholder en begrepsavklaring knyttet til ulike inndelinger av bymål generelt og tromsømål spesielt. Til slutt presenterer jeg hva som tradisjonelt kjennetegner de ulike variantene av tromsødialekten.

### 2.3.1 Ulike begrepsmessige inndelinger av bymål

Norsk talemålsforskning har en lang tradisjon for en todeling av bymål i et ”gatespråk” og et ”finspråk” (se for eksempel Bull [1990] 1996, Nesse og Sollid 2010 og Hårstad og Opsahl 2013). Det er som regel i større byer en kan finne slike skiller (eksempelvis Oslo og Bergen). I slike byer har det vokst fram klasseskiller som påvirker variantene i området.

Tromsødialekten deles også fra gammelt av inn i to varianter. Begrepene som blir brukt om de ulike variantene, er mange og til dels omdiskuterte. Noen opererer eksempelvis med begrepsparet *høy- og lavstatusvariant* (Bull [1990] 1996: 176). I sin oversiktsartikkel om nordnorske bymål bruker Nesse og Sollid (2010: 140) *lokalt riksmål* og *bydialekt* om inndelingen og peker på *høy- og lavstatusvariant* som problematiske merkelapper. De argumenterer med at begrepene ikke bare henviser til språk, men også til språkbrukerne. Det kan ifølge dem være svært uheldig, og er i tillegg misvisende i de tilfellene der lavstatusvarianten ekspanderer til nye områder. Med *bydialekt* ønsker de å formidle at varianten ligger nær de lokale rurale dialektene. *Lokalt riksmål* viser til det gamle skriftspråket som var forløperen til dagens bokmål. Med å kombinere *lokalt* med *riksmål* ønsker Nesse og Sollid (2010: 140) å signalisere at varianten ligger nær standardspråket. Termen kan være problematisk fordi *riksmål* er nettopp et skriftspråk og ikke et talemål. De argumenterer likevel for at termen kan brukes fordi riksmålet formmessig ligger nærmere dialekten enn bokmålet.

Sollid (2014: 117) skiller seg fra Bull ([1990] 1996) og Nesse og Sollid (2010) ved at hun peker på tre varianter av tromsødialekten: *tradisjonell tromsødialekt*, *lokalt riksmål* og *moderne tromsødialekt*. Tilskuddet, *den moderne tromsødialekten*, viser til en moderne variant av tromsødialekten som har vokst fram i nyere tid (jeg kommer tilbake til dette i neste delkapittel). *Lokalt riksmål* har samme betydning som hos Nesse og Sollid (2010). *Tradisjonell tromsødialekt* viser til det Nesse og Sollid omtaler som *bydialekt*.

I min oppgave vil jeg introdusere begreper som både er en videreføring og en fornying av de tidligere brukte begrepene. For det første går jeg bort fra *lokalt riksmål* til fordel for *standardnær bydialekt*. På denne måten unngår jeg å bruke et begrep som overlapper med benevnelsen på et skriftspråk, men jeg henviser til nærheten til standardspråket. For det andre vil jeg introdusere *folkelig bydialekt*. Dette er en videreføring av Nesse og Sollids (2010) begrep (*bydialekt*) og et alternativ til Sollids (2014) (*tradisjonell tromsødialekt*). Jeg mener at *tradisjonell tromsødialekt* kan være uheldig fordi *tradisjonell* indikerer at et såkalt *lokalt riksmål* var utradisjonelt. *Standardnær bydialekt* har i likhet med *den folkelige bydialekten* etter min mening en lang tradisjon i Tromsøs historie. Med *folkelig bydialekt* unngår jeg å markere den ene varianten som mer tradisjonell enn den andre, og jeg får fortsatt signalisert at varianten ligger nært de lokale dialektene i området. For det tredje viderefører jeg *moderne tromsødialekt*. Med *moderne* viser jeg til den varianten av dagens tromsødialekt som inkluderer nyere språkendringsprosesser.

### 2.3.2 De ulike variantene av tromsødialekten

Hva som kjennetegner tromsødialekten, varierer litt med tanke på hvilken variant det er dreier seg om (Sollid 2014: 118). I det følgende vil jeg gi en oversikt over hva som kjennetegner de tre variantene av tromsødialekten: den folkelige bydialekten, den standardnære bydialekten og den moderne tromsødialekten.

Den folkelige og den standardnære bydialekten går historisk lenger tilbake enn den moderne tromsødialekten. Den standardnære bydialekten ble forbundet med den sørlige delen av Tromsøya der den ”finere” delen av befolkningen bodde. Den hadde trekk fra konservativt skriftspråk, men var tilpasset det lokale intonasjonsmønsteret (Sollid 2014: 117). Med standardnære trekk mener jeg trekk fra det konservative skriftspråket. Den folkelige bydialekten var primært brukt på den nordlige delen av Tromsøya. Ifølge Sollid (2014: 117) er denne varianten påvirket av lokale dialekter i og utenfor Tromsø. Merk at denne varianten likevel er mindre rural enn dialektene i områdene rundt øya. Ane, en 61-åring fra Kvaløysletta, kunne bekrefte at det har eksistert et språklig skille. Hun viser til at det var geografisk variasjon mellom Kvaløya og Tromsøya:

æ veit jo bare ei kusina av mæ liksåm når æ va første gang ... æ for aleina til byen å åvernatta ... ikkje sannjt ... å va i lamme hennes venninne ... så hørte æ jo fårskjelln på mange ting at det va at dæm snakka annersless ... eller det va kanskje det første møte mitt me dær æ

oppdaga at det va at dæm snakka anna ting ... eller på en anna måte mange ting, litt mer sånn by finare enn åss kannj du si

Ane beskriver språket på Tromsøya som ”finere” enn hennes eget talemål (på Kvaløysletta). Det er vanskelig å vite hva hun mener med ”finere”. På den ene siden kan hun vise til estetiske dimensjoner. Det vil si at hun faktisk synes enkelte språkformer høres penere ut enn andre. På den andre siden kan hun sikte til at noe ligger nært skriftspråket ved at språkformen kan ha høy grad av formalitet og korrekthet. Det kan naturlig nok også være en kombinasjon av disse. I alle tilfeller forbinder hun ”finere” med det sentrumsnære på Tromsøya. Ane sier ingenting om hvilken variant av tromsødialekten kusina snakket. Ettersom Ane og kusina er i familie, er det god grunn til å tro at de langt på vei hadde samme sosiale bakgrunn. Det betyr at kusina til Ane antakeligvis hadde en folkelig bydialekt. Videre er det godt kjent at barn av overklassefamilier snakket ”hjemmespråk” og ”utespråk”. Altså skiftet de mellom standardnær bydialekt hjemme og folkelig bydialekt i lek med jevnaldrende barn. Anes kusine snakket sannsynligvis folkelig bydialekt i lek med kusina.

Ifølge Bull ([1990] 1996: 176) er ikke skillet mellom de ulike variantene av tromsødialekten like tydelig i dag. Sollid (2014: 117) ser ut til å være enig i dette når hun introduserer *den moderne tromsødialekten* som en ny variant av tromsødialekten. Denne varianten vokste angivelig fram på 1970-tallet i møtet mellom den lokale tromsøbefolkningen på den ene siden og tilflyttere på den andre siden. Den moderne tromsødialekten framstilles som en sammensmelting av den folkelige og den standardnære bydialekten med tanke på språktrekk.

### 2.3.3 Språktrekk i de ulike variantene av tromsødialekten

Generelt sett har Tromsø tradisjonelt det man kan kalle et a-/e-mål (Bull [1990] 1996: 176). Det betyr at infinitiver ender på *-e*, mens svake feminine substantiver ender på *-a* i ubestemt form entall. Eksempelvis sier en tromsøværing tradisjonelt *å hoppe* (infinitiv) og *ei jente* (svakt hunkjønnsst substantiv). Svake hunkjønnsord kan også ende på *-e* (eks. *ei jente*), men dette har tradisjonelt vært mindre vanlig (sst.). Et annet tradisjonelt trekk med tromsødialekten er at maskuline substantiv får *-a* i ubestemt flertall, mens feminine substantiv ender på *-e* i ubestemt flertall. Eksempelvis sier en tromsøværing tradisjonelt *flere bila* (maskulinum) og *flere jente* (femininum).

Nå skal jeg se nærmere på hvilke språktrekk som skiller de ulike variantene av tromsødialekten fra hverandre. For å beskrive dette benytter jeg meg av en modifisert tabell, tabell 1, først utformet av Sollid (2014: 118), men her tilpasset min begrepsbruk.

**Tabell 1 Oversikt over språklige variabler i Tromsø (modifisert tabell av Sollid 2014: 118)**

Variabel	Standardnær bydialekt	Folkelig bydialekt	Moderne tromsødialekt
<i>ikkje/ikke</i>	<i>ikke</i>	<i>ikkje</i>	<i>ikke/ikkje</i>
Presens	<i>-r</i>	r-bortfall	r-bortfall
Dental/palatal	Dental	Palatal	Dental
Maskulin plural	<i>-er/-ene</i>	<i>-a/-an</i>	<i>-a/-an</i>

Tabellen gir en oversikt over variasjon innenfor fire språklige variabler i de tre ulike variantene av tromsødialekten. Variablene består av nektelsesadverbet, svake verb i presens, dentaler eller palataler og maskuline flertallssuffikser. Det er også gjort noen endringer i raden med *presens*. Her er "Ø" hos Sollid byttet ut med *r-bortfall*. Dette er fordi Ø-en i Sollids tabell kan misforstås som at det er handler om apokope i tromsømål.

Tabell 1 viser først og fremst at talerne av den folkelige og den standardnære bydialekten bruker ulike varianter innenfor alle variablene. Den moderne tromsødialekten inkluderer derimot varianter fra begge dialektene. I første variabel står valget mellom nektelsesadverbet *ikke* og *ikkje*. Talerne av den folkelige bydialekten bruker *ikkje*, i den standardnære bydialekten brukes *ikke* og i den moderne tromsødialekten varierer talerne mellom *ikke/ikkje*. I svake verb i presens dreier det seg om *-r* eller bortfall av *-r*. Verbet *danse* kan eksempelvis uttales på to måter: *danse* eller *danser*. Talerne av den folkelige

bydialekten og den moderne tromsødialekten har bortfall av *-r*, mens talerne av den standardnære bydialekten har *-r*. Neste variabel konsentrerer seg om variasjon mellom dentaler og palataler av historisk lang /l/ og /n/ i ordstammen, eksempelvis *mannj* (palatal uttale) versus *mann* (dental uttale). I den folkelige bydialekten bruker talerne palatal uttale, mens talerne av den standardnære bydialekten og den moderne tromsødialekten bruker dental uttale. Den siste variabelen består av maskuline flertallssuffikser som har to alternative suffiks. Suffiksene består henholdsvis av *-er/-ene* eller *-a/-an*. Eksempler på dette er *biler/bilene* og *bila/bilan*. Her bruker talerne av den folkelige bydialekten og den moderne tromsødialekten *-a/-an*, mens den standardnære bydialekten bruker *-er/-ene*. Til nå har jeg sett på hvordan de fire variablene i tabell 1 fordeler seg i inndelingen av de ulike variantene av tromsødialekten. Hvordan genussystemet ser ut, er tema for neste delkapittel.

### 2.3.4 Genus i tromsødialekten - tromsøsystemet

Norsk har sidan urnorsk tid hatt tre genus: maskulinum (hankjønn), femininum (hokjønn) og nøytrum (inkjekjønn). Det er ei tredeling som urnordisk og germansk har ervt frå det indoeuropeiske grunnspråket, og som er bevart i dei fleste norske målføra i dag. (Conzett 2016: 224)

Det tredelte genussystemet som Conzett (2016) viser til, finnes enda i nynorsk, i mindre konservativt bokmål og i mange norske varieteter, inklusive tromsødialekten.<sup>8</sup> Et velkjent unntak er bergensdialekten som har hatt to genus (felleskjønn og nøytrum) siden 1400-tallet (Conzett 2016: 224). Som tidligere nevnt viser forskning at flere talemål utvikler et to-genussystem i nyere tid (se for eksempel Conzett m.fl. 2011, Lødrup 2011, Opsahl 2009). En kan også se tegn til en slik endring i tromsødialekten (Rodina og Westergaard 2015). I det følgende skal jeg se nærmere på hvordan genussystemet i Tromsø tradisjonelt har sett ut. Dette systemet vil omtales både som *genussystemet i Tromsø* og som  *tromsøsystemet* i fortsettelsen.<sup>9</sup> I kapittel 2.3.1–2.3.3 gjorde jeg rede for to gamle varianter av tromsødialekten, nemlig en folkelig og en standardnær bydialekt. En kan dermed spørre seg selv hvor

---

<sup>8</sup> Merk at mer konservativt bokmål kan ha to genus.

<sup>9</sup> Tromsøsystemet tar utgangspunkt i Rodina og Westergaards (2015: 148) beskrivelse av tromsødialekten og min egen intuisjon.



tromsøsystemet passer inn i denne inndelingen. Etter min kjennskap finnes det ingen litteratur som sier noe om akkurat dette. Det er likevel rimelig opplagt at tre-genussystemet gjelder for den folkelige bydialekten. Om de gamle talerne av en standardnær bydialekt virkelig faller inn i kategorien standardnær (eller *riksmål* ifølge Sollid 2014), har de antakeligvis et to-genussystem. Sollid sier dessuten følgende om den standardnære bydialekten i et intervju med avisen iTromsø: ”Det var et sosialt sjikt der man snakket det gamle riksmålet, med nordnorsk tonefall. Man sa for eksempel ”jenten” i stedet for ”jenta”, og ”hagen [haven]” i stedet for ”hagen”, forteller hun” (iTromsø 2016). Hvis man i den gamle standardnære bydialekten har sagt *jenten*, har man med høy grad av sannsynlighet også sagt *en/min jente*. Merk at det er en trykkfeil i artikkelen. Det skal være *haven* i det første tilfellet. Hvordan genussystemet ser ut i den moderne tromsødialekten er ikke godt å si, og det er blant annet dette jeg skal utforske. I Sollids (2008: 86) studie opplyser hun at både Trond, som snakker «utvanna tromsødialekt» (altså har flest nyutviklinger i sitt talemål), og Ståle, som snakker «ganske vanlig tromsødialekt» (altså mer tradisjonelt), sier henholdsvis *ei jenta* og *ei uka*. Datagrunnlaget er spinkelt til å trekke konklusjoner, men dette kan tyde på at mulig variasjon i genussystemet er en relativt ny utvikling i den moderne tromsødialekten.

En inndeling med ubestemte artikler og possessiv ser slik ut i tromsøsystemet:

**Tabell 2 Eksempel på genuskongruens i nominalfraser med ubestemte artikler og possessiv**

Genus	Ubestemt artikkel	Possessiv	
		Foranstilt	Etterstilt
Femininum	<i>ei jente/a</i>	<i>mi jente/a</i>	<i>jenta mi</i>
Maskulinum	<i>en bil</i>	<i>min bil</i>	<i>bil(e)n min</i>
Nøytrum	<i>et hus</i>	<i>mitt hus</i>	<i>huse(t) mitt<sup>10</sup></i>

Tabell 2 viser en distinksjon mellom de ubestemte artiklene *en*, *ei* og *et*. Det samme ser en for possessiv (foranstilt og etterstilt): *mi*, *min* og *mitt*. Man finner også genuskongruens i fraser med adjektiv og demonstrativ, men her er skillet mellom maskulinum og femininum opphevet. Slik genuskongruens ser slik ut i tromsøsystemet:

<sup>10</sup> Dette er en stum *-t* i tromsødialekten i likhet med de fleste dialekter.

**Tabell 3 Eksempel på genuskongruens i nominalfraser med demonstrativ og adjektiv**

Genus	Demonstrativ	Adjektiv
Femininum	<i>den jenta</i>	<i>ei gammel jente/a</i>
Maskulinum	<i>den bil(e)n</i>	<i>en gammel bil</i>
Nøytrum	<i>det huse(t)</i>	<i>et gammelt hus</i>

Her ser en at *den* brukes til tross for at *bil* (mask.) og *jente* (fem.) har to ulike genus. Det samme gjelder for adjektiv der *gammel* brukes til begge substantivene. Basert på dette kan en hevde at maskulinum og femininum ligger hverandre nærmere enn nøytrum (Enger 2002: 6).

Videre er det viktig å bemerke at genus bare manifesterer seg i entall og ikke i flertall (Enger 2002: 6). Nominalfraser i bestemt form flertall realiseres eksempelvis slik i tromsøsystemet:

**Tabell 4 Eksempel på genuskongruens i nominalfraser bestemt form flertall**

Genus	Eksempel
Femininum	<i>de kule jent(e)n mine</i>
Maskulinum	<i>de kule bilan mine</i>
Nøytrum	<i>de kule husan mine</i>

Her er genusdistinksjon opphevet for demonstrativ, adjektiv og possessiv.



### 3 Tidligere forskning

Talemålet i Tromsø har generelt blitt lite utforsket. Det er særlig syv viktige bidrag som tar for seg tromsødialekten på en eller annen måte. Den første studien ble gitt ut i 1918 og konsentrerer seg om syntaksen i tromsødialekten (Iversen 1918). Mange år senere publiserte Bull ([1990] 1996) en oversiktsartikkel der hun beskriver de ulike variantene av og trekkene i tromsødialekten. Det skulle så gå noen år igjen før Hilde Sollid bidro med flere publikasjoner i forbindelse med UPUS-prosjektet (Utviklingsprosesser i urbane språkmiljøer) som har vært gjennomført i Tromsø (Nesse og Sollid 2010, Sollid 2008 og 2014) i tillegg til i Bodø, Trondheim og Oslo. I nyere tid har Rodina og Westergaard (2015) kommet med en språktilegnelsesstudie av genussystemet i tromsødialekten. Sist men ikke minst har det også nylig blitt publisert en mastergradsoppgave av Jacobsen (2015). Hun tar for seg /ç/- og /f/-sammenfallet i Tromsø og i Trondheim. Temaet i denne oppgaven har en sterk sammenheng med at det er lite forskning på talemålet i Tromsø.

Dette kapitlet skal presentere et utvalg av tidligere forskning som er med på å aktualisere problemstillingene mine og tilnærmingen min i denne mastergradsoppgaven. Jeg har valgt å ta for meg fem ulike studier som undersøker hvordan genus og substantivbøyning i norsk påvirkes av ulike typer språkkontakt. Studiene tar alle i mer eller mindre grad utgangspunkt i samme genusdefinisjon (Hockett 1958, se kapittel 4.1.1). De viser til situasjoner der et to-genussystem har fått fotfeste i mer eller mindre grad. Her presenterer jeg først genusforskningen som er gjort i Oslo. Nærmere bestemt beskrives Lødrups (2011) studie av feminin genuskongruens i Oslo som helhet og Opsahls (2009) studie av genus i multietniske miljøer. Deretter beveger jeg meg lenger nord der Conzett m.fl. (2011) og Sollid m.fl. (2014) har undersøkt genus i nordnorske språkkontaktområder i Troms og Finnmark. Til slutt redegjør jeg for forskning på genussystemet i Tromsø. Her presenteres Rodina og Westergaards (2015) studie og min egen pilotstudie av genus på Tromsøya og Kvaløysletta (Alsos 2014).

## 3.1 Genus i Oslo

I Oslo-området er det hovedsakelig publisert to relevante studier av genus: Lødrup (2011) og Opsahl (2009). De viser begge at femininum er på vakkende grunn i ulik grad og i ulike varianter av Oslo-dialekten.

Toril Opsahls doktoravhandling fra 2009 består av fem sosiolingvistiske delstudier som alle undersøker ulike trekk ved det norske språket i multietniske miljøer i Oslo. Multietnolektisk stil er en betegnelse for en varietet som har vokst fram blant ungdommer i Oslo. Det er med andre ord en språkform som har etablert seg i et miljø som er språklig og kulturelt heterogent (Opsahl 2009: 22). Jeg vil i det følgende kun beskrive delstudien der Opsahl foretar en undersøkelse av ”Genusmarkering og sånn i norsk i multietniske ungdomsmiljøer i Oslo”. I denne delstudien formulerer Opsahl to forskningsspørsmål: 1) ”Hvordan fordeles uttrykk for ulike genera på nominalfraser i entall i det norske talemålet til ungdommer i multietniske miljøer i Oslo?” og 2) ”Finnes det karakteristiske trekk ved nominalfrasene i materialet som ikke stemmer overens med, eller ikke er dekket utførlig av, tidligere beskrivelser av norsk?” (Opsahl 2009: 80).

For å svare på problemstillingene bruker Opsahl data fra talemålskorpuset til UPUS-prosjektet som ble samlet inn i Oslo i perioden 2006–2008. Til sammen var det 22 ungdommer som deltok i studien. Alle har tilhørighet til flerspråklige miljøer og er født og oppvokst i Oslo. Materialet er samlet inn gjennom spørreundersøkelser og intervju/samtaler, nærmere bestemt intervju med en forsker og samtaler mellom ungdommene uten forskeren tilstede.

Undersøkelsen inkluderer begge de to nevnte perspektivene på genus, et tilordnings- og et samsvarsperspektiv. Opsahl fokuserer for det første på semantiske og morfo-fonologiske trekk som påvirker tilordningen av genus til ulike leksemer. For det andre ser hun nærmere på genuskongruens utenfor selve substantivet. Oppsummert undersøker hun nominalfraser i entall delt inn i fem undergrupper:

1. ubestemt form med adledd (eks. *en annen plass*)
2. bestemt form (eks. *den båten*)
3. etterstilt possessiv (eks. *venninna mi*)
4. foranstilt possessiv (eks. *vår kultur*)
5. øvrige determinativer (eks. *hver dag*).

Resultatene viser følgende når det gjelder forholdet mellom nøytrum og felleskjønn: «Kun 2,6 % av de genusmarkerte frasene i samtalematerialet bryter mot en tradisjonell norm, etablert på bakgrunn av *Bokmålsordboka*» (Opsahl 2009: 24). Den ubestemte artikkelen *ei* brukes ikke i det hele tatt av ungdommene. Bruk av possessiv følger gjeldende bokmålsnorm i alle tilfeller utenom ett: Her kombineres *min* (maskulinum) med *glass* (nøytrum) (*min glass*). Opsahl regner bestemt artikkel som en genusmarkør, og disse harmonerer med tradisjonelt genus i så godt om alle nominalfrasene. Til slutt viser funnene at informantene bruker *sånn* som ubestemt artikkel i flere tilfeller.

I analysen skriver Opsahl at maskulinum fungerer som default-genus. Videre argumenterer hun for at det finnes et mønster i bruk av de femininmarkerte frasene. Hun oppdaget en korrelasjon mellom femininum og biologisk kjønn (eks. *ei venninne*) og mellom tostavellesord på *-e* og femininum (eks. *ei rumpe*). Basert på funnene konkluderer Opsahl (2009: 24) med at genus er en sårbar kategori.

Lødrup (2011) undersøker også genus i Oslo-området, men til forskjell fra Opsahl (2009) har han ikke et korpus fra flerspråklige miljøer som utgangspunkt. Han baserer seg heller på egen/andres intuisjon og materialet i Oslo-delen av Norsk talespråskorpus (NoTa-Oslo). Undersøkelsen er delt i to deler der han i første del fokuserer på vestkantdialekten i Oslo, mens han i andre del undersøker feminin genuskongruens i Oslo som helhet.

I første del av undersøkelsen tar Lødrup utgangspunkt i egen og andres intuisjon. Vestkantdialekten har omtrent ingen feminine kongruensformer. Et unntak er i etterstilte possessivkonstruksjoner der former som *mi/di/si* (*boka mi*) brukes. Derfor handler diskusjonen om hvorvidt etterstilte possessiv kan regnes som genusmarkører eller ikke. Lødrup argumenterer med at de etterstilte possessivene *mi*, *di* og *si* bør tolkes som bøyningssuffiks, eventuelt possessivsuffiks, og at de ikke er et uttrykk for genuskongruens. Med bakgrunn i dette konkluderer han med at vestkantdialekten i Oslo har et to-genussystem. Jeg vil ikke gå nærmere inn på denne diskusjonen fordi den i liten grad er relevant for oppgaven min.

I den andre delen tar Lødrup utgangspunkt i Oslo-materialet fra NoTa. Totalt deltok 142 informanter i studien. Alle informantene var fra Oslo og omegn. Disse informantene bidro med til sammen 800 000 ord. Lødrup analyserer feminin genuskongruens i nominalfraser med adjektivene *lita/eiga*, possessivene *mi/di/si*, kvantorene *inga/noa*, determinativet *anna*, artikkelen *ei* og pronomenet *hu*. Totalt var det svært få feminine

kongruensformer å finne (totalt 106). Ved nærmere undersøkelse finner han ut at det fantes aldersvariasjon der de eldre bruker feminine former mye oftere (47,9 %) enn en såkalt mellomgruppe (29,8 %) og de yngste (8,5 %). Videre argumenterer han for at bestemthetssuffikset *-a* sannsynligvis ikke har en sammenheng med feminin genuskongruens. Det betyr at informantene som sier *hytta* som regel sier *en hytte* også. Basert på funnene konkluderer Lødrup med at et tre-genussystem er på vei ut av Oslo som helhet.

## 3.2 Genus i Nord-Troms og Finnmark

Conzett m.fl. (2011) og Sollid m.fl. (2014) har studert genuskongruens i de nordligste delene av Norge. Førstnevnte er en kvantitativ studie av genuskongruens og substantivbøyning i det norske talemålet i Manndalen i Kåfjord og i Sappen i Nordreisa, to bygder i Nord-Troms (Conzett m.fl. 2011). Områdene er valgt ut på bakgrunn av at begge er preget av språkkontakt mellom samisk, kvensk og norsk. Historisk har områdene gått gjennom et språkskifte fra kvensk og/eller samisk til norsk, først og fremst som følge av en omfattende fornorskingspolitikk i Norge (se f.eks. Johansen 2009, kapittel 4). Det som gjør områdene så interessante i denne sammenhengen, er at norsk har genus, mens samisk og kvensk mangler grammatisk genus. Kontakten mellom disse språkene kan ha påvirket hvordan genuskongruens og substantivbøyning realiseres i de lokale norske dialektene.

Informantgrunlaget i studien består av 10 personer. Av disse kommer seks personer fra Manndalen, mens de resterende fire kommer fra Sappen. Videre er fem av informantene tospråklige, mens resten er enspråklige. Materialet består av intervjuer med forsker og i noen tilfeller også samtaler mellom to informanter uten forsker tilstede. Dataene fra Manndalen er med unntak av to intervjuer hentet fra Nordisk dialektkorpus. Det resterende materialet er empiri innsamlet i forbindelse med tidligere studier av Sollid (2005) og Johansen (2009). Korpuset består av 5710 nominalfraser fra semispontan tale (Conzett m.fl. 2011: 7).

Studien viser at talemålet i Manndalen og Sappen har fått et to-genussystem. Mer konkret viser funnene at den ubestemte artikkelen *en* og den foranstilte possessiven *min* brukes til tradisjonelt feminine substantiv, eksempelvis *en venninne* og *min mor* (Conzett m.fl. 2011: 20ff.). I nominalfraser med etterstilte possessiv viser undersøkelsen at informantene fra Manndalen, også yngre talere, i enkelte tilfeller kombinerer et tradisjonelt hunkjønnssubstantiv med en maskulin etterstilt possessiv (eks. *jenta min*). Dette vil i de fleste norske talemål oppfattes som en ugrammatisk form. Videre viser funnene et genusavvik på

2,6 % i forholdet mellom felleskjønn og nøytrum, nøyaktig samme prosent som hos Opsahl (2009). Avvikene viser seg spesielt i attributiv genuskongruens (eks. *en litn stökke* og *et årslønn*). Mengden genusavvik er såpass lav at Conzett m.fl. (2011) konkluderer med at genus er en stabil kategori i begge varietetene med et to-genussystem bestående av felleskjønn (*commune*) og nøytrum.

Når det gjelder bøyningssklasser, viser funnene at disse ikke har endret seg til tross for mangelen av femininum:

Det som skiller dette substantivbøyningssystemet fra andre dialekter med et to-genussystem, er at vi ikke bare har to bøyningssklasser i bestemt form entall, altså *båtn* vs. *geita*, men at det også fins to bøyningssklasser i flertall, altså *båta* og *båtan* vs. *geite* og *geitn*. (Conzett m.fl. 2011: 31)

Ettersom bøyningssuffiksene langt på vei står uendret, støtter studien opp under forståelsen av genus som kongruens og ikke bøyningssklasse.

Basert på funnene problematiserer Conzett m.fl. (2011) forenklingsbegrepet som ofte brukes om bortfall av femininum. Begrepet indikerer at det har eksistert et relativt stabilt tre-genussystem i både Manddalen og Sappen. Begge områdene har gått gjennom et språkskifte fra kvensk/samisk til norsk, der det norske språket i en periode i stor grad var preget av usystematisk variasjon og et ustabilt genussystem (Bull m.fl. 1986). Som alternativ peker Conzett m.fl. på *fokusering* som et mer passende begrep i denne sammenhengen. Fokuseringsbegrepet viser til en overgang fra et diffust, ustabilt genussystem til et mer stabilt to-genussystem.<sup>11</sup>

I 2014 publiserte Sollid m.fl. en oppfølgerstudie av studien til Conzett m.fl. fra 2011. Målet med studien er å gi en kvantitativ beskrivelse av genus- og bøyningssystemet i ni varieteter i Nord-Troms og Finnmark i Nord-Norge. Finnmark er på samme måte som Nord-Troms preget av fornorskingspolitikk og språkkontakt mellom norsk, kvensk og samisk (se ovenfor). De baserer seg på data fra Nordisk dialektkorpus. Data er samlet inn på samme måte som nevnt i forbindelse med Conzett m.fl. 2011. Resultatene pekte på variasjon i genus- og bøyningssystemet som følger to akser: en kyst/innlands-akse og en øst/vest-akse. To-

---

<sup>11</sup> Bull (2012) lanserer med utgangspunkt i data fra Furufalten i Lyngen en forklarende skisse av fasene i en mulig utvikling av genussystemet fra diffust til fokusert. Dette går jeg ikke nærmere inn på her.



genussystemet er karakteristisk for innlandet og til en viss grad i øst. Et tre-genussystem er mer dominerende på kysten. I kystområdet finnes det også en del variasjon langs en øst/vest-akse. Jo lenger øst en kommer jo mindre brukes feminine former. Øst/vest-aksen er videre relevant for å beskrive bøyningssystemet i flertall. I vest brukes *-e* i ubestemt form og *-(e)n* i bestemt form, mens tilsvarende *-er* og *-an* brukes i øst. Kyst/innlands-aksen er også relevant for å beskrive svake substantiv i ubestemt form entall: *-e* brukes på innlandet, mens *-a* finnes på kysten. Fjorden i Nord-Troms utgjør et overgangsområde i denne inndelingen. Her ser man to unike variasjonsmønstre der typiske kysttrekk (*-e* og *-(e)n* i flertall) kombineres med typiske innlandstrekk (to-genussystem). Basert på disse funnene konkluderer Sollid m.fl. med at genus og bøyningssystemet er to stabile kategorier. De poengterer også at det er viktig å være oppmerksom på variasjon på et mikronivå ettersom resultatet av språk- og dialektkontakt varierer fra sted til sted.

### 3.3 Genus i Tromsø

I Tromsø er det etter min kjennskap kun publisert én studie om genussystemet: Rodina og Westergaard (2015). Utover dette har jeg skrevet en upublisert semesteroppgave våren 2014 der jeg undersøkte om femininum er utsatt for endringer i tromsødialekten. I ettertid har studien kommet til å fungere som pilot for denne mastergradsoppgaven. Begge undersøkelsene indikerer at femininum antakeligvis er på tur ut av tromsødialekten.

Rodina og Westergaards (2015) studie av tilegnelse og variasjon i genussystemet i Tromsø er eksperimentell. Målet med studien var å (Rodina og Westergaard 2015: 158):

1. forstå hvilke trekk med genussystemet som er vanskelig å tilegne seg for barn
2. undersøke hvor lenge vanskene vedvarer
3. se etter forskjeller mellom genus og bøyingsklasse
4. se om semantikk (kvinnelige referanser) eller morfo-fonologi (suffikset *-e*) påvirker tilegnelsen av genus
5. finne ut om femininum tilegnes sent eller forsvinner fra tromsødialekten.

Deltakerne i studien består av til sammen 70 personer fordelt på fem aldersgrupper.

Aldersgruppene omfatter gruppe 1 (3;6–6 år), gruppe 2 (6;6–8;2 år), gruppe 3 (11;9–12;8 år), gruppe 4 (18–19 år) og gruppe 5 (31–64 år). Informantene ble presentert for 24 bilder som ble

vist i (12) par. De fikk i oppgave å beskrive hva de så på hvert av bildene. Deretter ble ett av bildene fjernet slik at informantene måtte beskrive hvilket bilde som forsvant. Denne metoden skulle framprovosere nominalfraser med både ubestemte artikler og demonstrativ.

Funnene for gruppe 1–3 viser at maskulinum tilegnes raskest, mens nøytrum tilegnes i syvårsalderen. Det betyr at nøytrum mestres i en alder av syv år. Rodina og Westergaard fant ikke en lignende alder i bruk av femininum. Funnene indikerer dermed at femininum tilegnes senest. De fant dessuten at den yngste aldersgruppen faktisk brukte tradisjonell femininumskongruens hyppigere enn aldersgruppe 2 og 3. I forholdet mellom tradisjonelt nøytrum og maskulinum ble bruken av genus mer nøyaktig jo eldre informantene ble.

Videre viser funnene at det er lettere å tilegne seg substantivbøyning sammenlignet med genuskongruens. Bestemt artikkel (eks. *den boka*) ble brukt i samsvar med tradisjonelle former oftere enn de ubestemte artiklene (eks. *en bok*). Dette viser seg også tydelig ved at informantene mestret de bestemte artiklene mye tidligere enn de ubestemte artiklene. Videre tyder funnene på at det er en korrelasjon mellom femininkongruens og substantiv med kvinnelige referanser, mens en slik korrelasjon ikke er like tydelig for substantiv på *-e* i ubestemt form entall. Substantiv på *-a* fikk imidlertid nesten alltid feminin genuskongruens. Dette kan tyde på at det er en korrelasjon mellom femininkongruens og *-a* i ubestemt form entall. Variasjonen er videre tydeligst i bruk av ubestemte artikler til tradisjonelt feminine substantiv i de yngste aldersgruppene (gruppe 1–4). Blant tenåringene (gruppe 4) ser man at *ei* ble brukt til tradisjonelt feminine substantiv i 56 % av tilfellene. Dette er langt sjeldnere enn hos de eldre (gruppe 5) som brukte *ei* i 99 % av tilfellene. På bakgrunn av disse funnene hevder Rodina og Westergaard (2015) at femininum ikke tilegnes sent, men trolig er på tur ut av tromsødialekten. Det vil si at tromsødialekten trolig gjennomgår en overgang fra et tre-genussystem til et to-genussystem.

I Alsos (2014) var jeg sterkt inspirert av Rodina og Westergaards (2015) undersøkelse. Jeg undersøkte hvilke genusmarkører som ble brukt i nominalfraser med ubestemte artikler, bestemte artikler og demonstrativ. Videre brukte jeg samme bildetest som Rodina og Westergaard (2015). Informantene besto av 19 personer fordelt på to ulike aldersgrupper. Disse besto av en gruppe på 19–24 år (gruppe 1) og en gruppe på 69–75 år (gruppe 2). I gruppe 1 hadde seks av informantene vokst opp på Kvaløysletta, fem hadde vokst opp på Tromsøya og én informant hadde vokst opp i Tromsdalen. Jeg hadde ingen spesifikk informasjon om hvor i Tromsø informantene i gruppe 2 bodde. I analysen av resultatene sammenlignet jeg hvordan femininum ble realisert i de ulike aldersgruppene.

Resultatene av undersøkelsen viste at gruppe 2 brukte feminine konstruksjoner konsekvent, mens informantene i gruppe 1 varierte i bruk av maskuline og feminine konstruksjoner. Et eksempel var en informant som sa både *ei klokke* og *en jente*. I gruppe 1 fant jeg også geografisk variasjon mellom Kvaløysletta og Tromsøya. Informantene fra Kvaløysletta brukte genus i samsvar med tradisjonelle former uten unntak. Blant informantene fra Tromsøya var det imidlertid en del variasjon i bruk av *en* og *ei* til tradisjonelt feminine substantiv. Denne undersøkelsen var svært liten, noe som gjorde det vanskelig å trekke slutninger. Jeg antok likevel at den feminine kategorien så ut til å være utsatt for endringer blant den yngre generasjonen. I slutten av oppgaven etterlyste jeg videre forskning på bruken av femininum i større omfang. Videre pekte jeg på at det hadde vært interessant å se nærmere på den geografiske variasjonen mellom Tromsøya og Kvaløysletta. Det er dette jeg ønsker å svare på i denne oppgaven.

# 4 Teori

Teorikapitlet er delt i to deler. I første del redegjør jeg for språkkategorien *genus*. Her skal jeg se nærmere på genuskongruens og hvilke utfordringer det medfører å definere hva genus er. Deretter beskrives genustilordning og relevante genustilordningsregler for min studie. I del to presenteres sosiolingvistisk teori som belyser variasjon og endring i norske bymål.

## 4.1 Genus

Genus kommer fra latinsk og betyr *type* (eng. *kind*) (Corbett 1991: 1). For å forstå genus er det først og fremst viktig å skille mellom genuskongruens (eng. *gender agreement*) og genustilordning (eng. *gender assignment*). Jeg konsentrerer meg hovedsakelig om genuskongruens. Dette er spesielt relatert til problemstillingene (a)–(d) (se kapittel 1.2). Ettersom problemstillingene (e) og (f) handler om semantiske og morfo-fonologiske egenskaper, betyr det at jeg også har et underordnet fokus på genustilordning.

### 4.1.1 Genuskongruens versus bøyingsklasser

Det finnes flere ulike definisjoner på hva genus er i litteraturen. I denne oppgaven baserer jeg meg på den internasjonalt anerkjente definisjonen til Hockett (1958: 231) som sier at genus er ”classes of nouns reflected in the behavior of associated words”. I norsk kontekst har Enger og Kristoffersen (2000) formulert en lignende definisjon:

Genus er klasser av substantiver som viser seg i hvordan tilhørende ord ter seg. Etter denne definisjonen er det en skilnad mellom genus og bøyingsklasse, som vi kan definere som en klasse av ord som bøyes på noenlunde likt vis. (Enger og Kristoffersen 2000: 68)

Ifølge denne definisjonen er genus uttrykt via ordene som står til substantivene – altså kongruerende ord. Med andre ord utløser substantivet kongruens (Lødrup 2011: 121). Dermed skiller en mellom genus og bøyingsklasse. For å ta et eksempel dreier det seg om ulike bøyingsklasser i skillet mellom *bilen* og *flaska*. I skillet mellom *en bil* og *ei flaska* dreier det seg imidlertid om genuskongruens. Enkelte hevder likevel at bøyingsklasser kan regnes som

eksponenter for genuskongruens. Denne problemstillingen er mye diskutert i litteraturen, og i det følgende vil jeg se nærmere på argumentene for og i mot denne oppfatningen. Deretter tar jeg stilling til hvor jeg befinner meg i dette landskapet fordi det har betydning for vinklingen i denne oppgaven.

Om en tolker Hocketts definisjon strengt, regnes ikke bøyingsklasser som genusmarkører. Trosterud (2001: 29) skriver eksempelvis: ”Formativen for b.f. eint. kan ikkje brukast til å bestemme genus”. En taler av den moderne varianten av tromsødialekten kan eksempelvis ha slike frasetyper i ubestemt og bestemt form entall:

- a) *en gutt - gutten*
- b) *en flaske - flaska*
- c) *et glass - glasse(t)*<sup>12</sup>

I eksemplene a, b og c finnes det tre ulike bøyingsendelser i bestemt form entall (*-en*, *-a* og *-et*), men bare to ubestemte artikler i ubestemt form entall (*en* og *et*). Dersom bøyning ikke er kriterium for genus, manifesterer genus seg kun ved kongruensordene: *en* og *et*. Etter en slik tankegang har dialekten to genus: felleskjønn/commune (*en gutt* og *en flaske*) og nøytrum (*et glass*), mens *-en* og *-a* kun er uttrykk for ulike bøyingsklasser.

Med en åpen tolkning av Hocketts definisjon regnes bøyingsklasser som eksponenter for genuskongruens. Det betyr at dialekten har tre genus: maskulinum (*gutten*), femininum (*flaska*) og nøytrum (*glasse(t)*). Dannemark (2010) skiller eksempelvis ikke mellom genus og bøyingsklasse i sin doktorgradsavhandling om det norske talemålet blant barn i Kautokeino:

For å finne ut kva ein kan rekne som etablert [maskulinum, femininum, nøytrum] i talemål informantane [barn] hører av vaksne, har eg spurt ein del vaksne informantar om kva dei seier. Eg har spurt på samisk kva ordet heiter på norsk, og så fått dei til å seia ordet i bunden form som svar på eit spørsmål frå meg. Eg reknar så ord som endar på *-a/* i bunden form som etablerte feminina, ord som endar på *-en/* som etablerte maskulina, og ord som endar på *-e/* som etablerte nøytra. Det kan innvendast mot dette at det slett ikkje er sikkert at det er noko tre-genussystem i talemålet i indre Finnmark. Likevel er det heilt klart at substantiv blir delte i

---

<sup>12</sup> Her har jeg markert *-t* i parantes fordi *-t* vanligvis ikke uttales i norske dialekter.

tre kategoriar, og at inventaret i kvar av desse gruppene tilsvarar inventaret i dei tre genusa.  
(Dannemark 2010: 118)

Her sier Dannemark at genus ikke kan defineres gjennom kongruens alene og at det er en tett forbindelse mellom bøyningssklasser og genus. Det ser en ved at substantivbøyningen ofte følger genus. Opsahl (2009) har også valgt å se på bestemthetssuffikset som uttrykk for genusmarkering:

Jeg har valgt å behandle bestemthetssuffikset *-a* som uttrykk for genusmarkering, i tråd med *Norsk referansegrammatikk* (Faarlund et al. 1997: 150, heretter NRG). [...] Det er i alle tilfeller – om vi kaller det bøyningssklasse eller genus – etter mitt skjønn interessant å se hvordan det morfologiske uttrykket arter seg i materialet. (Opsahl 2009: 83)

Et argument for å ikke skille mellom bøyningssklasser og genus baserer seg på det historiske opphavet til bestemthetssuffikset *-a*. Her peker man på at det har skjedd en forenkling gjennom en grammatikaliseringsprosess der bestemthetssuffikset har sitt opphav i et kongruerende klitisk determinativ fra norrønt (Faarlund 2009: 617). Sagt på en annen måte har *-a* i bestemt form entall sitt opphav i kongruerende ord i norrønt. Basert på dette kan en argumentere for at de etterstilte bestemte artiklene den gang uttrykte genuskongruens etter Hocketts definisjon. Den språkhistoriske utviklingen viser at bestemthetssuffikset og genuskongruens er to språklige størrelser som henger tett sammen. Dermed kan en også argumentere for at *-a* fortsatt kan ses på som et klitikon og dermed en genusmarkør.

De fleste nyere studier av genus definerer imidlertid ikke bøyningssklasser som eksponenter for genus (se eksempelvis Trosterud 2001, Conzett m.fl. 2011, Lødrup 2011 og Rodina og Westergaard 2015). Lødrup (2011: 122) argumenterer med at dialekter ofte har flere bøyningssklasser enn genus. Trosterud (2001: 29) peker også på at enkelte dialekter har fire bøyningssklasser (*-i*, *-a -e* og *-n*), men bare tre genus (maskulinum, femininum og nøytrum). Om bøyning er et kriterium for genus, blir genusbegrepet overflødig og synonymt med bøyningssklasser (Lødrup 2011: 122). En slik tolkning kan altså bidra med å undergrave skillet mellom morfologi og syntaks.

I denne oppgaven avgrensner jeg genus til å gjelde kongruensord. Bøyningssklasser behandles altså ikke som genusmarkører. Valget er tatt med bakgrunn i hva som gir det største analytiske fortrinnet. Å definere genus på bakgrunn av kongruens er den vanlige analytiske

tilnærmingen i nyere studier. Derfor gir det meg en analytisk fordel å definere genus slik når jeg sammenligner mine funn med funnene fra andre studier. Merk at min studie skiller seg fra flere av studiene jeg referer til fordi jeg ser bort i fra bøyingsklasser.

Før jeg går videre må jeg bemerke at det finnes tre typer genuskongruens. I norsk skiller en mellom attributiv, predikativ og anaforisk genuskongruens. Attributiv genuskongruens viser seg i fraser der et ord står som et adledd til et annet ord (Enger og Kristoffersen 2000: 103). Slike ord kan være ubestemte artikler, demonstrativ, possessiv og adjektiv (eks. *ei flaska*). Den andre formen for genuskongruens er predikativ. Om et ord står i predikativ stilling, betyr det at ordet står som et eget ledd i en setning med en predikativ funksjon (eks. *flaska e mi*) (Enger og Kristoffersen 2000: 103). Den siste formen for genuskongruens er anaforisk. Denne formen for genuskongruens går ut på at et ord (ofte et personlig pronomen) kongruerer med et annet ord som er plassert tidligere i setningen eller teksten (eks. *det e en bil, og den e blå*). Distinksjonene mellom de ulike formene for genuskongruens er noe komplisert om en ser på animater. En finner både attributiv og anaforisk genuskongruens i slike setningstyper: *æ har en gammel sjåfør, han sovne bak rattet*. Komplikasjonene oppstår med at *sjåfør* kan ha både femininum og maskulinum. Dermed er det vanskelig å vite om *han* eller *ho* skal brukes. Som tidligere nevnt konsentrerer jeg meg kun om nominalfraser med attributiv genuskongruens.

#### 4.1.2 Genustilordning

Genustilordning handler om hvordan leksikalsk genus tilordnes ulike substantiv. Leksikalsk genus er definert etter genus ved substantivet. Det betyr at et substantiv har et genus (Conzett 2004: 170). I tidligere forskning har det vært vanlig å hevde at genustilordningen er arbitrær (Conzett 2004: 170 og Trosterud 2001: 30). Etter dette synet ”lagres” genus i minnet for hvert substantiv. Det innebærer at språkbrukerne må memorere hvert genus for hvert substantiv. Bloomfield (1933: 280) er blant de som støtter dette synspunktet: ”There seems to be no practical criterion by which the gender of a noun in German, French, or Latin could be determined [...]”. Det samme ser en i *Norsk referansegrammatikk* som sier at i de aller fleste tilfellene ”kan vi ikke se av formen på substantivet hvilket genus det har” (Faarlund m.fl. 1997: 150).

I nyere tid har oppfatningen endret seg mot at leksikalsk genus er regelstyrt. Denne holdningen ser man blant annet hos Conzett (2004), Enger (2002) og Trosterud (2001).

Personlig tar jeg utgangspunkt i at genustilordningen er regelstyrt i tråd med den dominerende oppfatningen i dag.<sup>13</sup> Det er ofte tre argumenter som brukes for å forsvare dette synspunktet (Corbett 1991: 7):

- 1) Det er rart dersom en taler må huske genus til hvert substantiv. Språkbrukere har som regel få eller ingen feil i bruk av genus. Om hvert genus skulle huskes til hvert substantiv, kan en forvente flere feil.
- 2) Ord som lånes fra andre språk får genus. Det viser at genus tilegnes og ikke bare huskes.
- 3) Forskning har vist at språkbrukere er i stand til å tilordne genus også til nonsensord.

Argumentene indikerer at det sannsynligvis finnes regler som bestemmer hvordan genus tilordnes.

Trosterud (2001) har formulert et regelsett for genustilordning som tar utgangspunkt i *Nynorskordboka* som korpus. Totalt har han laget 50 regler som angivelig skal tilordne riktig genus for 94 % av ordene. Reglene er delt opp etter semantikk, morfologi og fonologi. Trosteruds regelsett er ganske innfløkt, og jeg vil ikke gå inn i en detaljert redegjørelse av disse. Isteden vil jeg presentere de reglene hos Trosterud (2001: 35) som er mest relevante for denne oppgaven:

1. Alle norske ord har maskulinum dersom ikke regelsettet sier noe annet.
2. Svake substantiv på *-e* har femininum.
3. Ord for referent med ulikt biologisk kjønn har tilsvarende genus.

Regel 1 innebærer at maskulinum ofte overgeneraliseres i læringskontekster og blant barn (se for eksempel Uri 2001, Opsahl 2009 og Rodina og Westergaard 2015). Regel 2 sier at svake substantiv på *-e* har femininum. Det betyr at femininum manifesteres for ord som *flaske*, *klokke* og *jente*. I tromsødialekten ender svake hunkjønnssubstantiv tradisjonelt på *-a* eller *-e* (jf. kapittel 2.3.3). Det gjør det interessant å se om regelen til Trosterud også gjelder i tromsødialekten. Regel 3 innebærer at ord der referenten har kvinnelig kjønn har femininum,

---

<sup>13</sup> Det finnes flere ulike forståelser av regelstyrt genustilordning i litteraturen. Jeg vil ikke gå inn på dem her fordi det ligger utenfor oppgavens tematikk.



mens ord med mannlig referent har maskulinum. *Jente* og *heks* har eksempelvis femininum, mens *gutt* og *konge* har maskulinum.

I analyse- og resultatdelen vil jeg se bruk av genus i lys av regel 2 og 3. Av plasseffektive og tidsmessige hensyn ser jeg ikke nærmere på andre språkinterne faktorer i denne oppgaven.

## 4.2 Variasjon og endring i norske bymål

Definisjonene på sosiolingvistik er mange og varierte (Mæhlum 1996: 177). Dette kommer i stor grad av at det er en tverrfaglig fagdisiplin som kan sies å inkludere svært mange ulike fagfelt, slik som samfunnsvitenskapene sosiologi, sosialantropologi, kulturgeografi og sosialpsykologi. Jeg har valgt å benytte meg av Hårstad og Opsahls (2013: 12) definisjon som sier at sosiolingvistikken oppfatter ”språk og språkbruk som sosiale og kulturelle fenomener og praksiser”. I dette delkapitlet skal jeg først belyse hvordan dialektologien og sosiolingvistikken vokste fram. Deretter diskuterer jeg hvorfor *urbane strøk* kan være en problematisk term å bruke. Videre redegjør jeg for ulike krefter som kan forklare hvorfor det skjer en homogenisering/nivellering av norske talemål. Jeg beskriver deretter hvilke krefter som kan bremse opp om disse homogeniseringsprosessene. Til slutt belyser jeg ulike sosiale grupperinger som er vanlig å bruke i sosiolingvistikken.

### 4.2.1 Dialektologien og sosiolingvistikken framvekst

Dialektologien hadde sin framvekst på 1800-tallet (Norrby og Håkansson 2015: 11). I den tidlige talemålsforskning hadde dialektologien omtrent ikke et forhold til talemål i byen (Mæhlum og Røyneland 2011: 71). Det var noen unntak i Norge, men dette kommer jeg tilbake til senere. Interessen blant dialektologene var primært konsentrert rundt talemålet i bygdene. Årsaken bak dette henger tett sammen med nasjonalromantisk ideologi (Norrby og Håkansson 2015: 11). Det eksisterte en mytisk forestilling om at nordmenn var ”naturens barn”, og at de var ”et lite arktisk folkeslag, omgitt av en spektakulær natur, prega av fjorder, fjell og fossefall; et land der betingelsene er optimale for dyrking av tradisjonelle, rurale aktiviteter” (Mæhlum og Røyneland 2011: 70). Denne forestillingen har hatt betydning for nordmenns syn på byen og det urbane i mer eller mindre grad. Bygdene ble assosiert med et ”rent” liv i fri norsk natur. Byene derimot ble fremstilt som et dystopisk samfunn i det

Mæhlum og Røyneland (2011: 71) omtaler som ”lasternes hule” eller ”en plass uten sjel og identitet”. Samtidig ble byene også forbundet med noe positivt: modernitet, sivilisasjon, dannelse og framskritt. Dermed var oppfatningen om byene relativt tvetydig i den norske befolkningen. I alle tilfeller førte slike holdninger til at interessen for talemålet i byene lenge lå på vent. Dialektologene hadde en oppfatning om at de eneste legitime forskningsobjektene gjaldt de mest ekte og rene varietetene, altså talemålet i bygdene. Mæhlum og Røyneland (2011: 72) referer til Knudsen (1926) som hevder at: ”Forskning rører ikke bymålene; den ser lenge i byens vulgærmål et uinteressant virvar, et fattig og fordervet kaos av et sprog”. Her framgår det tydelig en oppfatning om at talemålet i byen ikke anses som ”ekte”. Denne oppfatningen har sammenheng med politiske nasjonalromantiske føringer (Norrby og Håkansson 2015: 11). Det norske nasjonsbyggingsprosjektet på 1800- og 1900-tallet hadde som mål å skape en norsk identitet etter flere år i en dansk-norsk ”helstat” og i union med Sverige. I dette identitetsprosjektet ble forskning på talemålet i bygdene viktig. Talemålet i byene ble ansett som inautentiske og unasjonale. Dette hadde særlig sammenheng med byens kompleksitet (Hårstad og Opsahl: 19ff.). Byer er gjerne forbundet med det sammensatte og det varierte. Det er en plass hvor folk møtes for å drive forretninger, utveksle varer, arbeide, gå på skole m.m. De rurale strøkene har i større grad vært preget av sosial og kulturell homogenitet enn byene. Språklig sett var dessuten talemålet i byene iblandet trekk fra dansk og andre varieteter, mens talemålet i bygdene var mer upåvirket og ublandet. Derfor ble talemålet i bygdene ansett som nasjonens ekte og mest rene talemål, mens talemålet i byene ble ansett som ”fordervet”. Datidens holdninger gjenspeiler seg særlig hos Knudsen (1926) (gjengitt etter Mæhlum og Røyneland 2011: 72) som analyserte situasjonen på følgende måte:

bymålene [blir] klemt i stykker mellem fjelldialekter og skriftsprog [...] de er ikke ‘rene’, men ‘fordærvet’, ja, den sproglige fordervelses smittekilder; og de er snarere fordervet *dansk* enn fordervet *norsk*. (Knudsen 1926, i Mæhlum og Røyneland 2011: 72)

Sitatet fra Knudsen tydeliggjør at datidens holdning var at talemålet i byen ikke var verdige studieobjekt for språkforskningen.

Selv om interessen tydelig var konsentrert rundt talemålet i bygdene, var det noen studier som unntaksvis fokuserte på talemålet i byene i den tidligere dialektologien. Det gjelder først og fremst Knud Knudsen (1812–1895) som konverterte dansk skriftspråk til norsk (Mæhlum og Røyneland 2011: 73). Referansepunktet for arbeidet var talemålet fra

”dannede” mennesker i norske byer i andre halvdel av 1800-tallet. Deretter ble det publisert en del studier av folkelige, lokale talemål i norske byer. Mæhlum og Røyneland (2011: 74) peker på 12 ulike studier av norske bymål. Blant dem er Iversens (1918) studie av *Syntaksen i Tromsø bymaal*. Videre utførte Amund B. Larsen (1849–1928) tre store studier av talemålet i Kristiania, Bergen og Stavanger (Mæhlum og Røyneland 2011: 74). Larsen anerkjente ”vulgærspåket” som et fullverdig studieobjekt, og han var dermed tidlig ute med å anerkjenne mer enn det ”ekte” talemålet (jf. kapittel 5.2 om observatørens paradoks). Selv om det var en del studier av bydialekter, utgjør disse studiene på mange måter en lingvistisk sidestrøm. Hovedstrømningen var orientert mot talemålet i bygdene. Det var ikke før på 1970-tallet at sosiolingvistikken virkelig fikk sitt gjennombrudd.

På 1970-tallet begynte interessen for norske bymål virkelig å blomstre blant språkforskere. I denne perioden skjedde det en del endringer i bosetningsmønstre med sterk innflytting til byer og tettsteder (Norrby og Håkansson 2015: 21). Dermed oppsto det nye språkkontaktsituasjoner som etter hvert skapte nye varieteter. Med større byer, ble også sosiale skiller i befolkningen tydeligere. Denne utviklingen skapte en større interesse for sosiologien som satte et fokus på mennesket i samfunnet. Dette vekket også interessen for hvilke språktrekk som fulgte de sosiale skillene. Derfor kan en si at sosiolingvistikken oppsto i krysningspunktet mellom lingvistikk og sosiologi (Norrby og Håkansson 2015: 12). Med den blomstrende interessen for talemål i byene, ble det publisert en rekke store korrelasjonsstudier etter Labovsk mønster i blant annet Oslo, Bergen og Trondheim (se Mæhlum og Røyneland 2011: 77).

Etter 1970-tallet gikk det ikke mange år før at interessen for talemålet i byene forsvant blant norske språkforskere. På 1980-tallet ble fokuset igjen rettet mot talemål i rurale og semi-urbane strøk (Mæhlum og Røyneland 2011: 77). Det vil si bygder og større eller mindre tettsteder/bygdebyer. I perioden mellom 1980–2000 ble variasjons- og endringsmønstre kartlagt i de rurale og semi-urbane områdene. Målet var særlig å avdekke om talemålet utviklet seg i retning av regionale talemål. Forskningen generelt viste at det skjedde en ”dialektuttynning” eller dialektnivellering rundt om i landet. Det vil si at talemålet i bygdene nærmet seg talemålet i byene. Forskningen viste også at nivelleringen skjedde i retning et Oslo-preget, bokmålsbasert standardtalemål (Mæhlum og Røyneland 2011: 78).

På 2000-tallet begynte igjen interessen for talemål i større byer å vokse. Mæhlum og Røyneland (2011: 79) beskriver situasjonen i norsk sosiolingvistikk som paradoksal:

[...] en hadde relativt god oversikt over og innsikt i de mekanismene som preger talemålsutviklinga i ulike regioner rundt om i landet, men samtidig begrensa kunnskap om hva som foregår i de store byene som nærmest blir postulerte som de betydeligste lingvistiske impuls- og normsentrene. (Mæhlum og Røyneland 2011: 79)

Dermed befant språkforskerne seg i en situasjon der de viste lite om talemålet i de store byene. I dag prøver språkforskere å rette på dette ved å sette fokuset på urbane språkmiljø. UPUS (Utviklingsprosesser i urbane språkmiljø) var eksempelvis et forskningsprosjekt som gjorde akkurat dette i perioden 2006-2010 (Hårstad og Opsahl 2013: 21). I dette prosjektet var fire byer representert: Oslo, Trondheim, Bodø og Tromsø.

#### 4.2.2 Definisjon av urbane strøk

I forrige delkapittel nevnte jeg at språkforskere i dag ønsker å rette fokuset mot urbane språkmiljø. Karakteriseringen av et urbant strøk er imidlertid ikke like rett fram som det kanskje ser ut til. Tidligere var det enkelt å skille mellom det rurale og det urbane. I nyere tid mener flere at disse kategoriene er mer flytende og udefinerbare (Hårstad og Opsahl 2013: 19). Som følge av den historiske utviklingen i Norge har forståelsen av hva et urbant strøk er, endret seg. Hårstad og Opsahl (2013: 22) argumenterer med at:

Samfunnsstrukturelle trekk som tidligere har vært med på å definere byen, for eksempel utstrakt sosial lagdeling, omfattende migrasjon, sammensatt næringsvirksomhet, differensiert arbeidsmarked, relativt løse sosiale nettverk, stort antall sørvisfunksjoner osv., har etter hvert blitt framtrepende også i langt mindre samfunn, og hva en by "egentlig" er, vil derfor være nærmest umulig å slå fast. (Hårstad og Opsahl 2013: 22)

I Tromsø har eksempelvis bygrensene endret seg mye med årene (jf. kapittel 2.1). Tidligere var det kun en liten bykjerne på Tromsøya. I dag strekker Tromsø by seg forbi Tromsøya og ut over Kvaløya og Tromsdalen (se figur 3). Det er imidlertid vanskelig å vite nøyaktig hvor grensen går. Som Hårstad og Opsahl (2013: 22) sier, finnes det offisielt vedtatte grenser, men disse trenger ikke nødvendigvis stemme overens med hva som i praksis er innlemmet i byen. Denne problematikken gjorde at myndighetene tillot mange tettsteder å få bystatus fra 1990-tallet og utover, noe som har ført til en kraftig økning i antall byer i Norge. Samfunnet har altså utviklet seg mot at urbane karakteristikk har vunnet innpass i rurale strøk. Det har

dermed skjedd en samfunnsmessig og mental urbanisering der grensene mellom det urbane og det rurale blir mer utydelig. I prinsippet kan nå alle norske språkmiljøer defineres som urbane (Hårstad og Opsahl 2013: 24). Selv om alt per definisjon er urbane strøk i dag, kan man skille mellom grad av urbanitet. Enkelte byer kan oppfattes som mer urbane enn andre. Fordi Tromsø er landsdelshovedstad i Nord-Norge (se kapittel 2), vil jeg karakterisere området som et urbant strøk.

### 4.2.3 Homogenisering og heterogenisering av norske talemål

Den samfunnsmessige og mentale urbaniseringen, som jeg nevnte i forrige kapittel, har ført til en homogenisering av samfunnet kulturelt og materielt (Hårstad og Opsahl 2013: 23).

Menneskers levesett ligner hverandre i mer eller mindre grad uansett om man kommer fra et tettsted, en by eller en storby i form av handlemønster, holdninger, konsum og livsstil. Dette er trolig en følge av globalisering der verden har blitt mer homogen (Hårstad og Opsahl: 25). Samtidig ser en også at enkelte samfunn blir mer sammensatte med homogenisering på et overlokalt nivå og heterogenisering på et lokalt nivå (Hårstad og Opsahl 2013: 24). Det vil si at noen små tettsteder har blitt mer sammensatt enn de var tidligere. Samtidig har de også blitt mer lik omverden. Denne utviklingen kan ha fått konsekvenser for den språklige utviklingen i Norge (Hårstad og Opsahl 2013: 146).

Homogeniseringen og heterogeniseringen skjer ikke bare i samfunnet, men også i språket. På den ene siden skjer det generelt en ”dialektuttytning” i det norske dialektlandskapet (Hårstad og Opsahl 2013: 146). Denne uttytningen kan omtales som homogenisering av språket, og den gjør at ulike språktrekk forsvinner til fordel for språktrekk fra andre varieteter. På den andre siden ser man at språket blir mer heterogent i form av økt antall språktrekk. Dette kan være en følge av kontakt med andre språk/dialekter. Enkelte steder ser en også at nye ord har oppstått uten språkkontakt. I de følgende kapitlene (4.2.3.1 og 4.2.3.2) skal jeg se nærmere på prosesser som bidrar til å gjøre språket mer homogent på den ene siden og heterogent på den andre. Om det skjer en forenkling i tromsøsystemet, representerer det trolig en form for homogenisering av språket. Det handler altså om et frafall av et språktrekk og ikke et tilskudd. Derfor får ikke heterogeniseringsprosessene like mye oppmerksomhet som homogeniseringsprosessene. Heterogeniseringsprosessene er likevel relevant for å bidra til en helhetsforståelse av språkendringene og hvilke krefter som kan motvirke nivelleringsprosesser.

### 4.2.3.1 *Homogenisering*

Homogenisering innebærer såkalt nivellering av språket. Nivellering betyr at lokale språktrekk med liten utbredelse erstattes av språktrekk som har større geografisk utbredelse og flere brukere (Mæhlum 2002: 68). Som resultat blir enkelte språklige trekk helt eller delvis borte (Røyneland 2005: 17). Det kan skje ved at det i en periode finnes flere varianter av en språklig variabel, både som *intraindividuell* (språklig variasjon hos et enkelt individ) og *interindividuell variasjon* (språklig variasjon mellom individer). Når slik ustabilitet oppstår i et språksamfunn, kan det med tiden føre til nivellering (Norrby og Håkansson 2015: 58). En kan se på nivellering som en form for avlokalisering der ulike mindre samfunn i økende grad blir mer innlemmet i et storsamfunn med én kultur (Hårstad og Opsahl 2013: 146).

Homogenisering av språket kan derfor ses på som en naturlig utvikling i et samfunn som preges av modernisering, sentralisering, urbanisering. Som tidligere nevnt var det flere studier i perioden 1980–2000 som pekte på at det skjer en ”dialektuttynning” eller dialektnivellering rundt om i Norge. Det vil si at talemålet i bygdene nærmer seg talemålet i byene (Mæhlum og Røyneland 2011: 78). I det følgende skal jeg se nærmere på ulike modeller og teorier om hvorfor språk blir mer homogen. Først belyser jeg to grupperinger av norske sosiolingvister med ulike oppfatninger om hva som driver språkendringer i Norge. Deretter ser jeg nærmere på ulike spredningsmodeller. Til slutt skal jeg beskrive ulike faktorer som bidrar til å spre språkendringer.

Det finnes to grupperinger av norske sosiolingvister med ulike oppfatninger om hva som er hoveddrivkreftene bak språkendringer i det norske språksamfunnet (Hårstad og Opsahl 2013: 148): vertikalister og horisontalister. De er i all hovedsak uenige om det finnes et standardtalemål i Norge. Juridisk sett har ikke Norge et slikt talemål til forskjell fra mange andre land. Dermed handler uenigheten egentlig om Norge har et standardtalemål i praksis eller ikke. Horisontalistene mener at Norge ikke har et fungerende standardtalemål, og de hevder at den største påvirkningskraft bak språkendringer kommer fra andre varieteter (Hårstad og Opsahl 2013: 148). Deres oppfatning støttes av forskning som viser at talemålet i multietniske miljøer påvirkes av horisontale krefter (eventuelt påvirkning nedenfra) (Bull 2009: 227). Ifølge vertikalistene skjer språkendringer etter påvirkning fra vertikale krefter. Det betyr at språkendringene går i retning av et fungerende standardtalemål (standard østnorsk). Denne oppfatningen støttes av at en del forskning fra 1980–2000 har pekt på at nivelleringen skjer i retning et Oslo-preget, bokmålsbasert standardtalemål (Mæhlum og

Røyneland 2011: 78). Blant vertikalistene finnes det delte meninger om hvilken variant av et fungerende standardtalemål, standard østnorsk, som rager på toppen av hierarkiet (Røyneland 2008: 26–28). På den ene siden finnes en konservativ standard. Denne varianten ligger nært Oslo vest-varieteteten og karakteriseres ofte som ”finere”. Varianten forbindes også med høyere sosial og økonomisk prestisje. På den andre siden finnes en radikal standard som ligger nært Oslo øst-varieteteten. Dialekten er mer folkelig og assosieres ofte med det moderne og urbane. Studier av dialektnivellering har vist at det er Oslo øst-varieteteten som vinner terreng framfor Oslo vest-varieteteten (Hårstad og Opsahl 2013: 151). Jeg vil ikke gå dypere inn i diskusjonen om det finnes et standardtalemål eller ikke fordi det ligger utenfor oppgavens tematikk. I tillegg vil jeg ikke posisjonere meg i den ene eller den andre fløyen.

Det er flere modeller som kan bidra med å forklare hvorfor det skjer språkendringer. Blant dem er *sprangteorien* omtalt av Sandøy (2008: 222) *urban regional diffusjon*, *urban hierarkisk diffusjon* og *bølgemodellen* omtalt av Nesse og Sollid (2010: 144ff.).<sup>14</sup> Sprangteorien sier at språktrekk sprer seg fra sentrum til sentrum, og deretter beveger seg ut mot distriktet (Sandøy 2008: 222). Denne teorien forutsetter at det finnes et slags sentrumshierarki i Norge der Oslo befinner seg på toppen. Dermed er teorien svært forenelig med vertikalistenes synspunkt. Videre finnes *urban regional diffusjon* som sier at innovasjoner spres fra en region til en annen (Nesse og Sollid 2010: 144). Modellen tar utgangspunkt i at østnorsk antakeligvis representerer den viktigste normen for språkendringer. *Urban hierarkisk diffusjon* sier at et språktrekk sprer seg fra en større by til en mindre. Ifølge denne modellen kan et språktrekk fra Oslo spre seg til andre byer slik som Tromsø. Deretter kan språktrekket i prinsippet spre seg fra Tromsø til en mindre by slik som Bodø. *Bølgemodellen* sier at et dialekttrekk oppstår i et regionsenter og sprer seg utover til det geografiske omlandet som bølger i et vann. Etter denne modellen kan et språktrekk i Tromsø spre seg ut mot Kvaløysletta og Tromsdalen. Sprangteorien overlapper i stor grad *urban regional diffusjon*, *urban hierarkisk diffusjon* og *bølgemodellen*. Når sprangteorien tar utgangspunkt i et dialekthierarki der dialekttrekk spres fra en større by til en mindre, overlapper teorien med *urban hierarkisk diffusjon*. Videre overlappes teorien om *urban regional diffusjon* når sprangteorien sier at et språktrekk spres fra en region til en annen. Til slutt overlappes *bølgemodellen* når sprangteorien sier at språktrekk siver ut i distriktene.

---

<sup>14</sup> Nesse og Sollid (2010) nevner også den såkalte *nettverksmodellen*. Denne modellen vil ikke få oppmerksomhet i denne oppgaven da jeg ikke skal diskutere sosiale nettverk.

Derfor vil jeg i hovedsak referere til sprangteorien og ikke de tre modellene til Nesse og Sollid (2010) i fortsettelsen. Jeg vil unntaksvis referere til urban regional diffusjon i enkelte tilfeller. Horisontalister ville trolig ment at språkendringer skjer etter denne modellen, men med en vesensforskjell: De ville stilt seg mer tvilende til at østnorsk representerer den viktigste normen for språkendringer. På dette grunnlaget kan urban regional diffusjon være relevant for å forklare språkendringer også fra horisontalistenes ståsted.

Spredningsmodellene som er beskrevet til nå forutsetter alle at et språktrekk sprer seg fra et sentrum. Det finnes imidlertid også spredningsmodeller som sier at språkendringer kan spres inn mot sentrum: *kontrahierarkisk spredning* (Nesse og Sollid 2010: 147). Ifølge denne modellen sprer språktrekk seg fra mindre steder til større steder særlig som følge av sentralisering. Denne spredningsmodellen strider med vertikalistenes oppfatning, men kan derimot være forenelig med horisontalistenes syn.

Til nå har jeg sett på ulike modeller som forklarer hvordan språkendringer sprer seg. Disse modellene forklarer imidlertid ikke hvilke mekanismer som ligger til grunn for at språket endrer seg i den ene eller den andre retningen. Derfor skal jeg i det følgende belyse ulike faktorer som bidrar til å spre språkendringer. Disse faktorene henger hovedsakelig sammen med spredningsmønstre etter sprangteorien.

Det første jeg skal se på, er *sentrum-periferi-dimensjonen*. Sentrum fungerer som et møtested og et kommunikasjonsmidtpunkt for personer fra de perifere områdene (Sandøy 2008: 230). Bygdene bærer preg av å mangle en del tjenester som bygdefolk må inn til byen for å få tilgang på. Periferien framstår dermed som mangelfull sammenlignet med sentrum. Denne samfunnsorganiseringen skaper en maktfordeling preget av hierarki og hegemoni. Maktfordelingen gjenspeiles i spredningen av språktrekk (Sandøy 2008: 231). Mottakerne av tjenester og varer fra sentrum er også mottakere av språket fra sentrum. Tromsø er et eksempel på et sentrum i Nord-Norge som blant annet har forretningsliv, studiemuligheter, sykehus, kulturelle institusjoner, skoler m.m. å by på (Nesse og Sollid 2010: 145). De som bor i de mer perifere områdene rundt Tromsø må ofte inn til sentrum for å få tilgang på tjenester som ikke finnes der de bor. Det sentraliserte skolesystemet er et eksempel på dette. Ungdom fra bygdene må inn til byen for å gå på videregående skole. I byen kan de lett plukke opp språktrekk og bringe dem med seg tilbake til hjemlassen.

*Mobilitet* er den andre faktoren som kan forklare spredningsmønstrene. I dag har man generelt blitt mye mer mobile enn man var før. Dette har særlig en sammenheng med urbaniseringen som har gjort at infrastrukturen har bedret seg (Mæhlum 2002: 74). Det er



lettere å pendle inn til byene enn det var tidligere. Det ser en for eksempel i Tromsø med utbyggingen av bruforbindingene mellom 1960–1970. Folk flytter også på tvers av kommune- og dialektgrensene (Sandøy 2008: 233). Som nevnt i kapittel 2.1 er faktisk Tromsø en av de fremste innflytterbyene i Norge. Tilflytning kan naturlig nok få konsekvenser for den framtidige språkbruken i området.

I tillegg til økt mobilitet kan man se på *fokuserte og diffuse samfunn* som en forklaringsfaktor bak spredningsmønstrene (Sandøy 2008: 234). Denne forklaringsfaktoren bunner egentlig i et identitetsspørsmål, der enkelte områder prøver å bevare sitt særpreg via språket, mens andre mister sin lokale identitet.

Det er også vanlig å peke på *prestisje* som forklaringsfaktor bak spredningsmønstrene for ulike språktrekk (Sandøy 2008: 235). En hører stadig vekk at noen snakker ”penere” enn andre, også i Tromsø (jf. Anes skildring i kapittel 2.3.2). Det er ikke usannsynlig at språkbrukere justerer språket sitt i retning av varieteter som forbindes med høy prestisje. Dermed er det heller ikke urimelig å hevde at prestisje kan ha betydning for språklig variasjon og endring i Tromsø. Det kan imidlertid like gjerne handle om en estetisk dimensjon i slike skildringer av språket (jf. kapittel 2.3.2). Det er vanlig å betrakte en dialekt som finere jo flere standardnære trekk dialekten har (Hårstad og Opsahl 2013: 155). Ifølge en vertikalist vil den nasjonale standarden etter denne tankegangen være den ”fineste” dialekten, mens de regionale og mer perifere dialektene er mindre ”fin”. Den nasjonale standarden er altså ofte forbundet med ordet prestisje (høy status). Det er dessuten ofte slik at det mer eller mindre forventes at en skal bruke et mer standardisert språk jo høyere opp en befinner seg i det sosiale hierarkiet (Mæhlum 2002: 79). Språktrekk som har prestisje, sprer seg lettere enn språktrekk som ikke har det (Sandøy 2008: 137). Merk at det også er belegg på at lavstatustrekk sprer seg på tvers av prestisjeformer (sst.).

#### 4.2.3.2 *Heterogenisering*

Selv om det finnes krefter som gjør at språket utvikler seg mot å bli mer homogent, finnes det også motkrefter (Hårstad og Opsahl 2013: 159). Disse kreftene bidrar til at en varietet blir/forblir mer heterogen. Årsaken bak heterogeniseringen er ofte sterkt psykologisk betinget og relatert til *konformitet* og *autentisitet*.

Hårstad og Opsahl (2013: 159) forklarer autentisitet som ”det ekte og det troverdige”. Det dreier seg gjerne om en ekthet ovenfor seg selv. Mennesket handler på en måte som

stemmer med ens egen natur (Sollid 2008: 71). Språklig autentisitet betyr dermed at språket er i overensstemmelse med hvem man egentlig er. Fordi autentisitet egentlig er et identitetsspørsmål, vil jeg ikke belyse denne faktoren ytterligere. Jeg mener at identitetsspørsmål ligger utenfor denne oppgavens tematikk.

Konformitet vil si å opptre etter gjeldende normer i en gruppe. Det handler altså om en gruppe som opptrer konformt i verdier og holdninger. Språket blir en måte å uttrykke denne konformiteten på. For å ta et eksempel, kan en ungdomsgruppe ha behov for å føle tilhørighet til hverandre og dermed markere dette. De vil sannsynligvis også ha behov for å markere distanse til andre grupper, slik som de voksne, og dermed markere ulikhet til dem. Dette resulterer i at ungdomsgruppen oppretter sine egne normer, holdninger og verdier. Språket kan være en av måtene de velger å markere dette på.

#### 4.2.4 Sosiale grupperinger i variasjonistisk sosiolingvistik

I sosiolingvistikken finnes to dominerende retninger: en variasjonistisk og en interaksjonistisk retning. Den variasjonistiske retningen omtales ofte som det *labovske paradigmet*, etter William Labov, en av de mest innflytelsesrike språkforskerne i sosiolingvistikken internasjonalt og i Norge (Akselberg 2008: 129). Variasjonismen ser på språklig variasjon i ulike grupper. Dette bygger på en tankegang om at språk brukes til å signalisere gruppetilhørighet (Norrby og Håkansson 2015: 31). Metodisk er variasjonistiske studier ofte kvantitativt orienterte. Videre ser de gjerne på språkstrukturelle trekk der språklig variasjon sammenlignes med språkeksterne faktorer som alder, kjønn, utdanning, yrke og etnisitet (Sandøy 1996: 105). Den interaksjonistiske retningen fokuserer i større grad på språklig variasjon i interaksjon mellom mennesker (Norrby og Håkansson 2015: 25). Interaksjonistiske studier bygger gjerne på kvalitative metoder og fokuserer typisk på språk i samtalesituasjoner. Denne beskrivelsen av de to retningene kan gi et inntrykk av to adskilte størrelser, eventuelt to motpoler. Jeg vil derfor presisere at retningene ofte står i dialog med hverandre.

Denne studien er nærmest beslektet med den variasjonistiske retningen. Det vil si at studien ser på språklig variasjon i grupper. Det finnes en del innvendinger mot å dele inn populasjonen i grupper da "[dette] tar grupper av språkbrukere for gitt, på en nærmest essensialistisk måte" (Opsahl 2009: 16). En slik inndeling tar altså ikke hensyn til at det kan forekomme språklig variasjon innad i gruppene. I tillegg er det ofte lite fokus på hvordan

språklig variasjon forekommer i sosial interaksjon. Selv om min studie har mange variasjonistiske trekk, betyr ikke det at jeg overser det faktum at det kan finnes språklig variasjon innad i en gruppe. Jeg tar hensyn til at språkbruken til informantene kan påvirkes av både omgivelsene, metodene og meg som person (jf. kapittel 5.2 om språktilpasningsteorien, observatørens paradoks og registervariasjon). Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 5. I det følgende skal jeg se nærmere på hvilke sosiale grupper variasjonistisk sosiolingvistikken vanligvis opererer med. Fokuset ligger på gruppene som er relevant for oppgavens problemstillinger: alder, kjønn og geografisk tilhørighet.

Den første variabelen er **alder**. Aldersvariasjon har lenge vist seg å være et interessant forskningsobjekt i sosiolingvistikken. En vanlig målsetning i studier av aldersvariasjon er å se etter språkendringer i et språkssystem. Man finner eksempelvis ofte at språkbruken til yngre talere skiller seg fra språkbruken til eldre talere (Norrby og Håkansson 2015: 169). Ungdom har ofte en tendens til å gå foran i språkendringsprosessen (Norrby og Håkansson 2015: 173). De har gjerne et annet syn på verden enn de eldre generasjonene, og tar raskere i bruk nye og kreative språktrekk (Hasund 2006: 24). En kan på mange måter snakke om en egen ungdomskultur. Ungdommene markerer seg som en avgrenset gruppe i samfunnet som er ulik fra den eldre delen av befolkningen. En måte å markere deres særegenhet på er å bruke språkformer som ikke følger tradisjonelle former (Norrby og Håkansson 2015: 172).

Det finnes flere måter å undersøke aldersvariasjon på. Man skiller som regel mellom ulike tilnæringsmetoder i diakron og synkron forskning. Diakron språkforskning studerer språkendringer i et historisk perspektiv. Her er språkendringer et resultat av at ulike generasjoner har ulike synkrone grammatikker. Disse grammatikkene er svært like, noe som gjør at generasjonene forstår hverandre. De skiller seg også fra hverandre i ulik grad og på ulike områder. Forskjellen mellom grammatikkene kan resultere i språkendringer (Hårstad og Opsahl 2013: 27). I diakrone studier studerer en gjerne språk i reell tid. Den første typen omtales gjerne som *longitudinelle studier* som går ut på å gjenta en studie to eller flere ganger med et antall år i mellom hver gang (Norrby og Håkansson 2015: 170). Når studien gjentas, innhentes data fra de samme informantene. Dette er problematisk å gjennomføre i praksis fordi det ikke nødvendigvis er slik at informanter ønsker eller kan delta ved en gjentakelsesstudie. Den andre tilnærmingen er såkalte *trendundersøkelser*. Også her gjør man samme studie to eller flere ganger med et antall år mellom hver gang. Her deltar imidlertid nye informanter med samme egenskaper som de forrige i gjentakelsesstudien. Dette er en

vanligere undersøkelsesform enn den første. Begge er dog veldig ressurskrevende og vanskelige å gjennomføre i praksis.

En løsning på dette i sosiolingvistikken er å gjøre en synkron studie av språket i fiktiv tid (eng. *apparent time*) (Hårstad og Opsahl 2013: 27). En synkron studie vil si at en gjør et utsnitt av en språkutviklingen i et gitt tidsrom. Å studere språket i fiktiv tid betyr at en henter ut språklige data fra ulike aldersgrupper. En slik studie kan omtales som en *tverrsnittstudie* (Norrby og Håkansson 2015: 170). Om en ser at språkbruken til de yngre talerne skiller seg ut fra de eldre, kan en konkludere med at det ser ut til at det er en språkendring på gang. Med slike konklusjoner følger dessuten et viktig forbehold: En kan ha med livsfaseendringer å gjøre og ikke generasjonsendringer. Man kan altså ikke utelukke at de yngre talerne vil nærme seg de eldre talerne i språkbruken når de selv blir eldre. Denne oppgaven tar utgangspunkt i et synkront utsnitt av tromsødialekten anno 2015, men har et diakront tilsnitt fordi den har inkludert ulike aldersgrupper.

Det er videre vanlig å studere språklig variasjon og **kjønn**. Forskning har vist en del motstridende resultater på dette feltet. Mye forskning viser at kvinner generelt sett leder an i språkendringsprosesser (Mæhlum 2008: 120). Kvinner endrer altså språkbruken sin hyppigere og mer enn menn. Slik forskning viser at kvinner oftere introduserer språkendringer som gir en tilnærming til standarden. Man ser imidlertid også at kvinner introduserer språkendringer som bryter med standarden. Dette mønsteret omtales ofte som "the gender paradox" (sst). Enkelte forskere forklarer slik variasjon med at kvinner og menn representerer ulike subkulturer (Norrby og Håkansson 2015: 132). Kvinner og menn sosialiseres altså inn i ulike grupper med ulike språklige normer. Det kan tenkes at kvinner vurderes etter hvordan de ser ut og opptrer, og at språkbruken blir viktig i denne sammenhengen. Derfor er kvinner sannsynligvis mer tilbøyelig til å ta i bruk prestisjefylte standardnære språktrekk enn menn. Menn vurderes trolig heller etter hva de gjør og ikke hvordan de framstår. I denne sammenhengen blir ikke språkbruk like viktig. Det finnes også forestillinger om at en "ekte" mann holder seg til den tradisjonelle dialekten i området (Mæhlum 2008: 121). Enkelte studier har eksempelvis vist det stilles sterkere krav til språklig solidaritet blant menn enn kvinner. Dersom de ikke følger disse språklige normene blir det kraftig sanksjonert.

Selv om mye litteratur og forskning sier at kvinner snakker mest standardnært, finnes det også forskning som peker på det motsatte. Noen studier har eksempelvis vist at menn snakker mer standardnært/nivellert enn kvinner. Mæhlum (2008: 121) omtaler dette temaet og skriver at det ikke nødvendigvis alltid er slik at menn er mest tro mot tradisjonelle

språknormer. Hun refererer i den forbindelse til en studie av Røynealand (2005) som undersøkte variasjon blant ungdom på Røros og Tynset. Undersøkelsen til Røynealand (2005) viser at guttene på Røros og Tynset snakker mer nivellert og standardnært enn jentene. Mæhlum (2008: 121) forklarer funnene til Røynealand (2005) på følgende måte:

De urbant orienterte sossene på Røros og Tynset ser f.eks. *ikke* ut til å knytte dialektbruk til maskulin identitet på samme på samme måte som de tradisjonsorienterte og rotfaste rånerne. Blant sossen fungerer dialektbruk verken som et manndomssignal- eller et ideal, men er tvert imot noe de heller tar en viss avstand fra. (Mæhlum 2008:121).

Her ser man at guttene (sossene) på Røros og Tynset ikke nødvendigvis assosierer dialekt med noe maskulint. ”Rånerne” passer i større grad inn i forestillingen om en ”ekte” mann som holder på den tradisjonelle dialekten. Når guttene i byen ikke holder på tradisjonelle språktrekk, henger det trolig sammen med at kravene til språklig solidaritet ikke står like sterkt blant dem. Det har også trolig en sammenheng med at de ikke definerer tradisjonelle dialekttrekk som et uttrykk for å være ”ekte” mann.

**Geografi** er naturlig nok også en faktor som kan ha betydning for språklig variasjon. Språkbruken kan variere geografisk på ulike nivåer, fra landsdel til landsdel, fra by til by og fra bydel til bydel. Mæhlum (2002: 76) sier at en dialekt er ”[...] et lokalt eller regionalt, eller i det minste territorielt, avgrenset språksystem”. Dialekten kan dermed være en måte å markere tilhørighet til et visst område. Hun påpeker videre at dialekten i et geografisk område har et sett med sosiokulturelle og temporale verdier som mennesker i ulik grad identifiserer seg med. Med temporale verdier mener hun at mennesker ofte er bundet til den tradisjonelle dialekten i området. Hvordan språket endrer seg etter geografi ble belyst i kapittel 4.2.3, og vil derfor ikke få mer oppmerksomhet her.

Jeg har valgt å utelate sosial klasse, utdanning og yrke til tross for at dette er svært vanlige variabler i bymålsstudier. Dette gjorde jeg med bakgrunn i at variasjonen i min studie så ut til å være relativt liten og fordi den mest sannsynlig handlet om alder. Derfor vier jeg ikke disse sosiale variablene noen oppmerksomhet i dette kapitlet (og i oppgaven generelt).

# 5 Metodisk tilnærming

I dette kapitlet presenterer jeg metodene i oppgaven. Jeg vil gjøre rede for datagrunnlaget, metodene brukt ved innsamling av data og metodene brukt i forbindelse med analysen. Kapitlet begynner med en beskrivelse av *kvantitative* og *kvalitative* metoder. Her peker jeg på hva som skiller metoderetningene fra hverandre og hvordan de kan kombineres i metodetriangulering. Deretter greier jeg ut om metodiske forhold som kan ha påvirket resultatene ved hjelp av sentrale sosiolingvistiske begreper som *språklig tilpasning*, *registervariasjon* og *observatørens paradoks*. Videre beskrives informantgrunnlaget. Jeg redegjør for hvordan informantene er rekruttert, hvilke kriterier jeg har stilt til informantutvalget, hvilke opptakssteder jeg har brukt og hvilke etiske hensyn jeg har tatt. Jeg skal videre utdype de to metodene som er brukt, nemlig intervju og bildetest. Avslutningsvis skal jeg beskrive hvordan jeg har behandlet datasettet. Det vil si hvordan jeg har ekserpert, kodet og analysert datamaterialet.

## 5.1 Kvantitative og kvalitative metoder

*Metode* er en samlebetegnelse for en framgangsmåte som brukes for å svare på forskningsspørsmål i ulike studier (Akselberg og Mæhlum 2008: 74). Begrepet handler altså om hvordan en samler inn, bearbeider og analyserer data (Hårstad 2010: 107).

I forskning er det vanlig å skille mellom kvantitative og kvalitative metoder (Akselberg og Mæhlum 2008: 77). Det er forskningsspørsmålet/-ene som bestemmer hvilken tilnærming som er best egnet i en gitt studie. Kvantitative metoder var opprinnelig dominerende innenfor sosiolingvistikken og blir mye brukt i variasjonistisk forskning (Boyd og Ericsson 2015: 18). Kvantitative tilnærminger blir typisk valgt i studier der målet er å kartlegge språklige fenomener i et gitt område og i sosiale grupper. Kvantitative data er målbare størrelser og er gjerne statistisk representative. En undersøkelse som baserer seg på kvantitative data, er derfor ofte relativt stor i omfang.

Kvalitative metoder fikk mer og mer betydning for sosiolingvistikken etter hvert som samtaleanalytiske metoder vokste fram (Boyd og Ericsson 2015: 18). Kvalitative data er gjerne ikke-numeriske og ikke statistisk representative. Materialet er gjerne relativt

konsentrert med mye data om få informanter. Disse metodene er derfor best egnet i studier som går i dybden og fokuserer på meningssammenhenger.

Det er svært vanlig å kombinere kvalitative og kvantitative metoder. Denne formen for metodekombinasjon omtales ofte som *metodetriangulering* (Hårstad 2010: 108). Målet bak metodetriangulering er gjerne at metodene skal supplere hverandre. De svakhetene som kvantitative data gir kan veies opp med sterke sider ved kvalitative data, og vice versa.

I denne oppgaven benytter jeg meg av en form for metodetriangulering. Den første metoden er kvantitativt orientert, og består av en bildetest. Den andre metoden består av et intervju som er kvalitativt orientert. Intervjuene behandles imidlertid også kvantitativt i min oppgave. Metodene er valgt fordi de utfyller hverandre.

Bildetesten og intervjuene ga data samlet inn fra to ulike opptakssituasjoner. Det er sannsynlig at talemålet til informantene påvirkes av diverse ytre faktorer (som kapittel 5.2 skal vise). For å eventuelt kunne studere slike påvirkningsfaktorer valgte jeg å samle data fra to ulike opptakssituasjoner. Metodetrianguleringen skulle altså skape en slags balanse mellom en veldig formell metode (bildetesten) og en mindre formell metode (intervjuet). Med andre ord ville jeg sammenligne data fra de ulike opptakssituasjonene for å se om de skilte seg fra hverandre. Dersom data lignet hverandre kunne det være med på å styrke oppgavens reliabilitet.

Metodene bidro også med ulikt datamateriale rent innholdsmessig. Bildetesten sørget for et stort datamateriale bestående av ulike nominalfraser som kastet lys over dagens tromsøsistem. Intervjuene ga innsikt i informantenes perspektiver på blant annet språkutviklingen i Tromsø.

## 5.2 Situasjonsbetinget variasjon

I studier av språklig variasjon er det viktig å være oppmerksom på en del faktorer som kan påvirke språkbruken til informantene. For det første varierer mennesker ofte språkbruken etter hvilken situasjon de befinner seg i, og etter hvem de snakker med. Sentrale sosiolingvistiske begreper som *registervariasjon* og *språklig tilpasning (akkommodasjon)* har opphav i dette. Slik variasjon skaper utfordringer for språkforskere. Disse utfordringene viser seg særlig i det som er kjent som *observatørens paradoks*.

Flere undersøkelser har vist at mennesker varierer språkbruken etter hvor formell en situasjon oppfattes. Labov utførte en studie i 1966 av talemålet i New York der han

konkluderte med at jo mer formell en situasjon er, jo mer formelt blir språket (gjengitt etter Akselberg 2008: 130). En lignende studie ble utført som en del av TAUS-undersøkelsen på 1970-tallet i Oslo (Sandøy 1996: 97). Der ble informanter i 30-årene fra østkanten intervjuet i to ulike språkbrukssituasjoner. Informantene brukte det som ofte ble ansett som ”finere” språktrekk i den mer formelle situasjonen og mindre ”fine” språktrekk i den uformelle situasjonen. Studien dokumenterte eksempelvis at informantene brukte *-a* i infinitiv av gamle jamveksord hyppigere i uformelle situasjoner, mens jamvektsinfinitiv på *-e* var mer frekvent i formelle kontekster.

Når en person varierer språkbruken ut fra situasjonen, tar vedkommende i bruk ulike stiler i ulike situasjoner. Disse stilene kan omtales som *språklige registre* eller *stilregistre*. Én person kan ha et sett av ulike språklige registre (Akselberg 2008: 135). Der én person har fem språklige registre til fem ulike situasjoner, har en annen kanskje bare tre til de samme fem situasjonene. Merk at det ikke nødvendigvis er slik at alle personer har ulike registre. Slik registervariasjon kan også omtales som *intraindividuell variasjon* (Røyneland 2008: 30). Intraindividuell variasjon viser til variasjon innad hos et enkelt individ. Slik variasjon kan eksempelvis være når et individ veksler mellom å bruke *en* og *ei* til feminine substantiv.

Språkbrukere varierer ikke bare språkbruken ut fra hvilken situasjon de befinner seg, men også ut fra hvem de snakker med. Språktilpasningsteorien tar for seg dette fenomenet og ser på språklig variasjon i samtalsituasjoner (Giles og Smith 1979). Teorien bygger på at mennesker i sosiale identifikasjonsprosesser tar i bruk strategier for enten å markere sosial nærhet eller distanse til samtalepartneren (Mæhlum 2008: 112). Disse strategiene kan også omtales som *konvergering* og *divergering* (Norrby og Håkansson 2015: 36). Å konvergere vil i språklig sammenheng si at en person nærmer seg/imiterer samtalepartnerens talemål. Strategien brukes ofte dersom samtalepartnerne liker hverandre. Språklig divergering betyr at en person enten beholder eller øker språklige forskjeller. Strategien brukes ofte dersom samtalepartnerne ønsker å markere at de er ulike.

Når en person har flere språklige registre, er en vanlig problemstilling blant språkforskere hvilket register en ønsker å undersøke. I sosiolingvistisk forskning har det lenge vært vanlig å anta at det finnes et ”ekte” talemål (Boyd og Ericsson 2015: 17). Det ekte talemålet springer ut fra det William Labov omtaler som *the vernacular* (*hverdagsspråket*). (Akselberg og Mæhlum 2008: 82). Begrepet viser til det uformelle, ureflekterte talemålet hos den enkelte språkbrukeren. Det er særlig ett metodisk problem relatert til det ”ekte” talemålet, nemlig *observatørens paradoks*.



Labov hevder at mennesker har en tendens til å endre språkbruken når de vet at de er under systematisk observasjon (Boyd og Ericsson 2015: 17). Den endrede versjonen av talemålet representerer ikke nødvendigvis det ”ekte” talemålet. Språkforskerne befinner seg dermed i en situasjon der de ønsker å samle inn data om det ”ekte” talemålet uten å foreta systematisk observasjon. Da oppstår observatørens paradoks (Akselberg og Mæhlum 2008: 82).

Det kan være problematisk å snakke om et ”ekte” talemål når forskning har vist at det finnes intraindividuell variasjon (Akselberg og Mæhlum 2008: 82). Hvilken variant av talemålet er i så fall den ”ekte” varianten, og hvordan får en tilgang på den? I nyere språkforskning er det flere studier som har valgt å ta avstand fra at det finnes et ”ekte” talemål (Boyd og Ericsson 2015: 17). Personlig velger jeg i tråd med store deler av nyere forskning å ta avstand fra at det finnes et ”ekte” talespråk (Boyd og Ericsson 2015: 17). Jeg anser i utgangspunktet alle språklige registre som interessante. Likevel har jeg gjort en del grep for at informantene skulle bruke trekk som er naturlige for dem. Med andre ord ville jeg ikke at informantene skulle bruke et unaturlig formelt register med flere standardnære trekk enn det de vanligvis bruker. Med standardnære trekk mener jeg her maskuline former som *en* og *min*. For å klare dette prøvde jeg å ha en avslappet og uformell holdning i opptakssituasjonene. I tillegg prøvde jeg å vinkle samtaleemnene mot temaer som interesserte informantene. Dette var for å minske fokuset på språkbruken og øke fokuset på samtaleemnet. Uansett hvilke grep jeg har gjort, går jeg sterkt ut fra at språkbruken til informantene har blitt påvirket av metodene, intervjustedene, lydopptakeren, meg som person og dagsformen. Videre oppleves antakeligvis bildetesten som nevnt som formell, noe som kan bidra til at informantene tar i bruk et formelt register. Det er nettopp av hensyn til dette at jeg valgte å kombinere bildetesten med intervju som gjerne oppfattes som mindre formelt.

## 5.3 Informantgrunlaget

Det var totalt 65 personer som deltok i min studie. I utgangspunktet var det planlagt at 60 personer skulle delta i studien. Underveis i innsamlingsfasen var det flere eldre informanter som ikke forstod hva de skulle gjøre i bildetesten og produserte fraser som jeg ikke kunne bruke i analysen av bildetestmaterialet (se kapittel 6.1). For å få et omfattende datamateriale ble antallet eldre deltakere derfor høynet med fem personer. Ideelt sett bør antallet informanter være høyere for å få et representativt utvalg av en populasjon, men på grunn av

rammefaktorene for dette prosjektet hadde jeg ikke mulighet til å inkludere flere deltakere. Informantene var videre fordelt på alder, geografi og kjønn.

### 5.3.1 Rekruttering av informanter

I kvantitative studier er det ofte et mål i seg selv at informantutvalget er representativt for en populasjon. Det er viktig dersom en ønsker å trekke slutninger for en større gruppe enn selve utvalget. En måte å gjøre det på er ved *tilfeldig utvalg* (eng. *random sampling*). Å rekruttere via tilfeldig utvalg gir et mer heterogent informantgrunnlag og bidrar med resultater som kan være statistisk representative. Ulempen er at dette er svært tidkrevende. Jeg har derfor valgt å benytte meg av mitt private nettverk og den såkalte *snøballmetoden*.

Ettersom jeg er tromsøværing og har bodd hele livet i Tromsø, har jeg brukt mitt personlige nettverk i rekrutteringsprosessen. Det private nettverket mitt bidro med informanter i midten av tjueårene, både fra Kvaløysletta og Tromsøya. På den daværende arbeidsplassen min, en ungdomsskole med om lag 300 elever, rekrutterte jeg mange informanter fra Tromsøya til ungdomsgruppen.

Den andre rekrutteringsmetoden jeg brukte, omtales ofte som *snøballmetoden* (Sætermo 2011: 39). Kort oppsummert går metoden ut på å utnytte informantenes sosiale nettverk for å finne nye informanter. Informantene foreslår altså personer som egner seg for studien som forskeren deretter kontakter. Det er ofte lettere å si ja til bekjente av bekjente enn til en fremmed forsker. En risikerer imidlertid også at informantgrunnlaget blir mer homogent enn det ville blitt med rekruttering gjennom tilfeldig utvalg. Snøballmetoden sendte meg til mennesker i ulike nettverk/grupper. Enkelte informanter utgjorde en vennegruppe, andre var bekjente, mens noen også var en del av en skoleklasse. Disse gruppene deler kanskje en språklig norm i mer eller mindre grad. Dette kan bidra til at resultatene ikke er representative for populasjonene i de to områdene som er med i oppgaven. Det kan igjen svekke materialets reliabilitet. Likevel har snøballmetoden sendt meg til grupper som ikke har noen relasjon til hverandre. Informantene i denne studien utgjør altså ikke ett og samme nettverk. Det er også tilfeldig hvilke mennesker jeg har intervjuet. Et unntak er selvsagt de informantene som utgjør en del av mitt eget nettverk (8 personer). På denne måten kan det sies at utvalget med informanter sannsynligvis er tilnærmet representativt og derfor kan generaliseres.

### 5.3.2 Sosiale variabler

Som nevnt innledningsvis, tok jeg hensyn til tre sosiale variabler når jeg skulle finne deltakere til denne studien: alder, geografisk tilhørighet og kjønn. Som tidligere nevnt har jeg valgt å utelate sosial klasse, utdanning og yrke til tross for at dette er svært vanlige variabler i bymålsstudier.

Informantene ble for det første tilnærmet likt fordelt på tre **aldersgrupper**. Siktemålet med denne fordelingen var todelt. For det første var målet å undersøke om det skjer en endring i genussystemet med utgangspunkt i hvilke genusmarkører de tre ulike aldersgruppene brukte. For det andre har forskning vist at det finnes språklig variasjon knyttet til alder (jf. kapittel 4.2.4). Informantene ble fordelt på en ungdomsgruppe, en voksen gruppe og en eldre gruppe.

I ungdomsgruppen satte jeg 15 år som nedre aldersgrense av praktiske årsaker. Personer under 15 år trenger tillatelse fra foreldre før de kan delta i en undersøkelse og det er dermed mer tidkrevende å inkludere dem. Neste spørsmål var hvor den øvre aldersgrensen skulle settes. I dag finnes det ingen klare definisjoner på når ungdomstiden starter og slutter. Selve begrepet *ungdom* viser til overgangsfasen fra barn til voksen. I denne fasen utvikler ungdommene ofte egen identitet og ender opp som selvstendige samfunnsborgere. Definisjonen på hvor lenge ungdomstiden varer er kulturelt og sosial betinget og har endret seg. Tidligere var en regnet som voksen som 15-åring etter konfirmasjonen. Med tiden har ungdomstiden utvidet seg og fått mer betydning i samfunnet som følge av flere faktorer. For det første slår man seg ned senere enn før mye på grunn av at den obligatoriske skolegangen er utvidet og at flere studerer (Hasund 2006: 23). For det andre har ungdomstiden i økende grad blitt markedsført som noe særegent i film-, musikk- og moteindustrien. Samfunnet har altså utviklet en oppfatning om at ungdomstiden har en egen verdi. I dag er det vanlig å anta at ungdomstiden starter i tenårene og slutter i begynnelsen av 20-årene (Hasund 2006: 23). I mylderet av ulike definisjoner har jeg valgt å sette en øvre grense på 24 år. De aller fleste har da fullført videregående skole. Noen har fortsatt skolegangen på et universitet, mens andre har gått rett ut i arbeid. Dette er tidspunktet da mange å flytter ut fra foreldrenes hjem. I grove trekk har jeg altså satt grensen der fordi mange vil oppleve en stor grad av selvstendighet i denne alderen.

Neste aldersgruppe består av voksne. Her er den nedre grensen satt til 25 år, mens den øvre grensen er på 55 år. Tromsødialekten har sannsynligvis startet en endringsprosess i

kjølvannet av etableringa av UiT (1968) som følge av all tilflytningen til Tromsø. De som er 55 år i dag, var rundt 8–10 år gamle når byen begynte å ekspandere så kraftig (jf. kapittel 2.1). En kan tenke seg at språkmiljøet var mer heterogent i deres oppvekstår sammenlignet med årene før.

Aldersgruppe nummer tre består av eldre personer på 56 år og oppover. Denne gruppen har vokst opp i Tromsø i årene før den store befolkningsveksten tok til. De kommer derfor trolig fra mer homogene språkmiljøer enn generasjonene etter.

Den andre variabelen jeg tok hensyn til var **geografisk tilhørighet**. I planleggingsfasen satte jeg et krav om at deltakerne bør ha bodd i Tromsø mesteparten av livet. På denne måten tillot jeg at informantene kan ha bodd periodevis andre steder så lenge de har vokst opp i Tromsø. Alle deltakerne måtte også oppfatte at de selv snakker tromsødialekt i mer eller mindre grad for å unngå å inkludere personer der dialekten ikke kan karakteriseres som tromsødialekt.

Det neste kravet var at informantene må ha vokst opp på enten Tromsøya eller Kvaløysletta (Storelva og Slettelva). I praksis ble informantene tilnærmet likt fordelt på disse to områdene med noen få unntak som jeg kommer tilbake til. Informantene fra Tromsøya er dessuten overrepresentert med fem personer av samme grunn som nevnt i kapittel 5.3. På Tromsøya hadde to eldre kvinner vokst opp innenfor den gamle bygrensen (jf. figur 2). Resten av den eldre informantgruppen fra Tromsøya hadde vokst opp utenfor den gamle bygrensen. I den vokse aldersgruppen hadde de fleste fra Tromsøya vokst opp midt på øya nært den gamle bygrensen. Videre var det tre informanter som vokste opp på Sør-Tromsøya, mens to hadde vokst opp på Nord-Tromsøya. Blant ungdommene var informantene fra Tromsøya primært konsentrert rundt Nord-Tromsøya. På Kvaløysletta var alle aldersgruppene spredt rimelig jevnt langs Storelva og Slettaelva.

Unntakene som jeg nevnte ovenfor, gjaldt blant annet de yngste deltakerne der en av guttene vokste opp i Tromsdalen. Jeg inkluderte han i undersøkelsen fordi han hadde tilbrakt mesteparten av livet sitt på Tromsøya. I den voksne aldersgruppen var det en kvinne som hadde vokst opp i Kaldfjorden på Kvaløya. Dette området ansees normalt ikke som en del av Tromsø by, men jeg har likevel valgt å inkludere henne i undersøkelsen siden mange fra Kaldfjorden har gått på de samme skolene som personer fra Storelva. Blant informantene var det også flere som hadde gått på barneskole i Kaldfjorden. De resterende unntakene er i den eldre gruppen. Storelva og Slettaelva på Kvaløysletta er drabantbyområder som vokste fram etter at UiT ble stadig viktigere for befolkningsveksten på 70-tallet. Før etableringen av

universitet besto Kvaløysletta primært av spredtbeliggende bondegårder. Det var dermed vanskelig å finne deltakere til den eldre aldersgruppen i områdene som i dag omtales som Storelva og Slettelva. Derfor valgte jeg å utvide grensene i denne aldersgruppen med ytterpunktene i Krabbenes i nord og Hella i sør.

Akselberg og Mæhlum (2008) peker på at det kan være interessant å inkludere tilflyttere også. De argumenterer for at denne delen av befolkningen kan ha hatt betydning for endringene i talemålet. Jeg har likevel valgt å ekskludere denne gruppen fra undersøkelsen. Med å inkludere dem vil spennet i materialet bli for stort for mine forskningsspørsmål.

Den siste variabelen jeg har tatt hensyn til er **kjønn**. Informantene er tilnærmet jevnt fordelt på kvinner og menn. I innsamlingsfasen var det, som allerede nevnt, problematisk å finne deltakere til den eldre gruppen. Dette har resultert i en overvekt av kvinner i denne gruppen, det vil si 16 kvinner og mot 9 menn.

### 5.3.3 Opptakssteder

Bildetesten og intervjuene ble gjennomført ulike steder: på skoler, kaféer, hjemme hos informantene og på et bibliotek. Ideelt sett bør en gjøre opptakene under så like forhold som mulig. Dette er særlig med tanke på sammenlignbarheten i resultatene og forholdene omtalt i kapittel 5.2. En elev intervjuet i et klasserom vil sannsynligvis oppleve språkbrukssituasjonen som mer formell sammenlignet med en person som blir intervjuet på en kafé. Av praktiske hensyn var det likevel enklest å la informantene selv bestemme intervjusted, og det var viktig å gjøre det enkelt å delta i studien.

### 5.3.4 Ethiske hensyn

Ettersom sosiolingvistisk forskning involverer mennesker, er det viktig å ta stilling til en del etiske spørsmål. Dette gjelder spesielt informasjon og samtykke. Informanter skal informeres om hva det innebærer å delta i en studie, samt deretter formelt samtykke til å delta. I denne studien fikk alle informantene delt ut skriftlig informasjon om hva studien innebar (se vedlegg 5). Dette informasjonsskrivet måtte de signere dersom de ønsket å delta. Her sto det blant annet at dette er en studie om språklig variasjon og endring i Tromsø. Jeg valgte å formulere meg slik av to grunner. For det første er det vanskelig for folk flest å vite hva et genussystem er. For det andre er det ikke nødvendigvis hensiktsmessig at informantene vet i detalj hvilke(t) språktrekk som undersøkes. Et kjent fenomen er at informanter ønsker å gi forskeren det

han/hun vil ha (Johannessen 2003: 160). Jeg ville ikke at deltakernes språkvalg skulle påvirkes av at de viste hvilke språktrekk jeg undersøkte, og jeg unnlot dermed å inkludere denne informasjonen.

Videre ga pilotstudien min (Alsos 2014) meg noen nyttige erfaringer i forkant av masteroppgaven. Disse erfaringene har påvirket handlingene mine i innsamlingen av data. Informantene ønsket å svare korrekt til tross for at jeg ikke opplyste dem om hva jeg undersøkte i detalj. Det viste seg at enkelte oppfattet bildetesten som en form for kunnskaps- eller korrekthetstest. De ble tilsynelatende stresset av testsituasjonen og begynte å korrigere sin egen språkbruk. Det så altså ut til at de rettet på seg selv slik at språket skulle samsvare med ”god” språkbruk. Et eksempel på dette var en informant som sa ”ei sol, næi, e det ei sol? la mæ tænke”. For å unngå dette problemet var jeg i dette prosjektet tydelig på at det ikke fantes riktige eller gale svar. Dette var spesielt viktig å understreke for skoleelevene. Målet var at de ikke skulle oppfatte bildetesten eller intervjuet som en test i skolesammenheng der de blir vurdert faglig.

Informantene ble videre opplyst om at jeg skulle gjøre lydopptak av både bildetesten og intervjuet av etiske hensyn. Denne informasjonen kan potensielt ha påvirket informantene i en eller annen retning (jf. språktilpasningsteorien og observatørens paradoks, s. 5.2). Jeg prøvde å vende informantenes oppmerksomhet bort fra lydopptakeren ved å snakke om temaer som interesserte informanten.

## 5.4 Metodene

### 5.4.1 Bildetest

I forkant av feltarbeidet forberedte jeg en bildetest med to ulike deler. Bildetesten gikk ut på at informantene skulle beskrive hva de så på et sett med bilder. Målet var å framprovosere nominalfraser i entall med genuskongruens. Informantene ble vist bilder som representerer 17 ulike testord (se tabell 5).<sup>15</sup>

---

<sup>15</sup> Jeg inkluderte i utgangspunktet 19 testord. *Gave* og *sko* ble ekskludert fra materialet underveis siden disse testordene ikke fungerte slik jeg hadde tenkt.

**Tabell 5 Oversikt over testord i bildetesten**

Maskulinum	Nøytrum	Femininum
<i>ball (1), banan (2), gutt (3), konge (4)</i>	<i>hus (5), vindu (6), glass (7), eple (8)</i>	<i>bok (9), bru (10), and (11), heks (12), dukke (13), jente (14), lue (15), flaske (16), lampe (17)</i>

De 17 testordene svarer alle til et bestemt genus med til sammen ni feminine substantiv, fire maskuline substantiv og fire substantiv med nøytrum.<sup>16</sup> De feminine testordene er dessuten delt inn i fire undergrupper:

- 1) animat med null-ender og kvinnelig referent (eks. *heks*)
- 2) inanimat med e-ender (eks. *lampe*)
- 3) animat med e-ender og kvinnelig referent (eks. *jente*)
- 4) inanimat med null-ender (eks. *bru*)

Den første delen av bildetesten er tidligere brukt av Rodina og Westergaard (2015). I denne delen ble informantene i studien min vist til sammen 34 bilder. De 34 bildene ble vist parvis (17 par) med to og to bilder som lignet på hverandre (se vedlegg 1). Motivene skilte seg kun fra hverandre i størrelse og farger. En informant kunne eksempelvis bli presentert for to bilder med ei jente på begge bildene. På det ene bildet hadde hun en blå kjole, på det andre en rød. Informanten ble spurt om å beskrive hva vedkommende så på bildene. Målet var at informanten skulle bruke nominalfraser med ubestemt artikkel (eks. *ei gla jente*).<sup>17</sup> Årsaken til at jeg valgte to bilder med ulike størrelse og farge var for å framprovosere nominalfraser i bestemt form med demonstrativ. Deretter ble et av bildene ble fjernet. Informanten ble da spurt om å beskrive hvilket av bildene som forvant. På denne måten trigget jeg frasetypene

<sup>16</sup> Tradisjonelle femininum er prosentvis langt sterkere representert i materialet ditt enn i språkssystemet som sådan sammenligna med maskulinum og nøytrum, men denne skeivfordelinga tjener jo en viktig hensikt.

<sup>17</sup> Det å fjerne et bilde var kun for å å trigge nominalfraser med adjektiv og dermed demonstrativ. Adjektiv er altså utelatt fra oppgaven. Det er kun ett adjektiv som skiller mellom de tre genusene, altså *liten, lita* og *lite*. Det var svært få belegg av dette adjektivet i mitt materiale.

som nevnt ovenfor (eks. *den gla jenta*). For å lede informantene inn på de konstruksjonene jeg var ute etter forberedte jeg en guide i forkant av feltarbeidet. Guiden er gjengitt i vedlegg 4. Denne guiden skulle sikre at jeg forklarte bildetesten på samme måte til alle informantene. I guiden beskrev jeg detaljert hva testen gikk ut på. Deretter gav jeg et eksempelsvar for å illustrere hva jeg mente. I pilotstudien min erfarte jeg at det var viktig å gi svært detaljert informasjon til informantene for å få de ønskede konstruksjonene.

Den andre delen av bildetesten har jeg utformet selv, og den gikk også ut på at informantene skulle beskrive hva de så på noen bilder. Denne gangen handlet det om å beskrive hvem som eide det de så på de ulike bildene (se vedlegg 2). Informantene ble presentert for 17 ulike bilder på en skjerm. Bildene besto av de samme motivene som i den første bildetesten. Ett og ett bilde ble vist på skjermen, og ved siden av hvert bilde dukket det først opp en K deretter en X og til slutt navnet Lise. K representerte intervjueren, X representerte informanten, mens Lise var en fiktiv person. Konseptet gikk ut på at informanten skulle leke at det som var avbildet på skjermen var eiendelen til intervjueren, informanten eller Lise. For eksempel kunne en K bli vist ved siden av et bilde av en klokke. Informanten skulle da beskrive hvem som eide klokken. Dette skulle framprovosere nominalfraser med foranstilte possessiv slik som: *min/mi klokke*. Jeg utformet en egen guide til denne bildetesten også gjengitt i vedlegg 4. Også her ga jeg informantene et eksempelsvar. Guidene til begge bildetesten var relativt detaljert og dette kan ha påvirket informantenes talemåte i en eller annen retning (jf. registervariasjon og observatørens paradoks i kapittel 5.2).

## 5.4.2 Intervju

Intervju som metode ble også benyttet. Nærmere bestemt er det gjort gruppe- og enkeltintervju. Totalt var det 14 informanter som ble intervjuet. Av disse var det fire informanter i ungdomsgruppen som deltok i gruppeintervju. De var fordelt slik at to jenter ble intervjuet sammen i det ene gruppeintervjuet, mens to gutter ble intervjuet i det andre. Totalt hadde jeg omtrent syv timer lydopptak av intervju. Gruppeintervjuene ble inkludert i en forlengelse av å skape en avslappet atmosfære. En intervjusituasjon vil ofte være preget av et asymmetrisk forhold mellom forskeren og informanten der forskeren sitter med kontrollen (Kvale 2005: 74). Dette kan resultere i at informanten bruker et mer formelt register enn han/hun ville gjort i et gruppeintervju. I gruppeintervjuene kunne informanten ta med en venn. Det kunne bidra med å gjøre situasjonen mindre skummel/kunstig. Enkelte peker på at



gruppeintervju kan resultere i et kaotisk datamateriale som er vanskelig å analysere (se Kvale 2005: 58 for en nærmere beskrivelse av dette). Sannsynligheten er lav for at dette gjelder mine data. Jeg opplevde ikke gruppeintervjuene og transkriberingen som kaotisk.

Intervjuene var semistrukturerte. Med *semistrukturert* mener jeg at intervjuene til dels fulgte faste rammer og til dels bar preg av improvisasjon og spontanitet (Kvale 2005: 72). Rammene besto av en intervjuguide som jeg brukte i mer eller mindre grad (jf. vedlegg 3). Intervjuguiden skulle bidra til at informantene ble stilt de samme spørsmålene slik at jeg fikk noenlunde lik informasjon fra dem. Den spontane delen av intervjuene åpnet for at informantene til en viss grad kunne styre samtaleemnene. Intervjuene var semistrukturert fordi at jeg ikke skulle låse meg fast i et opplegg i situasjoner når det er interessant eller nødvendig å gå utenfor rammene.

Generelt ble alle informantene spurt om bakgrunn, fritidsaktiviteter, interesser, Tromsø by og tromsødialekten. Svarene anvendes i analysedelen der de blant annet bidrar med å forklare mulige variasjonsmønstre i byen. Spørsmålene som dreide seg om språk, plasserte jeg dessuten til slutt i intervjuet. Tanken var å gjøre informantene minst mulig bevisst på hvordan de snakket og mest mulig fokusert på samtaleemnene (jf. registervariasjon og språktilpasningsteorien, se kapittel 5.2). Etter inspirasjon fra Sæthermo (2011: 40) tilpasset jeg spørsmålene til aldersgruppen jeg snakket med.

Intervjumaterialet viste seg i praksis å være svært beskjedent selv om jeg hadde rundt 7 timer opptak. Dermed fungerte ikke intervjuene like bra som ønsket. Som kapittel 6.2 vil vise, var det generelt svært få forekomster av de ønskede frasetypene. Antallet forekomster ble såpass lavt at det i det hele tatt ble vanskelig å gjøre en sammenligning av bildetestmaterialet og intervjumaterialet. Dermed forsvant mye av hensikten med å inkludere intervju som metode. Basert på dette kan en si at intervjuene hadde lav validitet siden de ikke la til rette for at jeg kunne undersøke det jeg ønsket. Spørsmålene i intervjuet var sannsynligvis lite egnet for å framprovosere de konstruksjonene jeg ønsket å undersøke. I planleggingsfasen var det vanskelig å vite hvilke spørsmål som var hensiktsmessige. Kanskje hadde det vært mer relevant å snakke om eierskapsforhold. Jeg kunne også latt informantene beskrive hjemmet sitt. Generelt er dette et problem med intervju da en ikke er garantert å få tilstrekkelig med data på det en undersøker. Likevel ble intervjumaterialet og bildetestmaterialet sammenlignet, og i flere tilfeller så dataene ut til å samsvare. Mange av informantenes svar var også svært interessante og relevante med tanke på å få mer bakgrunnsinformasjon om Tromsø og språkforhold her.

## 5.5 Databehandling

I etterkant av feltarbeidet ble datamaterialet transkribert i Excel og Word. Materialet var relativt stort. For å spare tid valgte jeg å transkribere bare det som var relevant for oppgaven. Med andre ord ekserperte jeg alt relevant materiale. Dette materialet besto av alle nominalfraser, samt utsagn fra intervjuene som rent innholdsmessig var interessant.

Nominalfrasene fra bildetesten og intervjuet ble transkribert i Excel. Alle de 7285 nominalfrasene er kodet for bestemthet, bøyingsklasse, biologisk kjønn, tall, tradisjonelt genus og brukt genus. Når det gjelder tradisjonelt genus, viser jeg til tromsøsystemet som er beskrevet i kapittel 2.3.4. Dette systemet baserer jeg som allerede nevnt på min intuisjon og systemet som Rodina og Westergaard (2015: 148) beskriver. I de tilfellene der jeg har blitt usikker på hvilket genus som tradisjonelt er riktig, har jeg konsultert *Nynorskordboka*.

Intervjuene ble transkribert i Word. I Word-filene er alt av innholdsmessig interesse ekserpert. Interessepunktene har vært relatert til språket og det sosiale miljøet før og nå i Tromsø.

Videre i analysearbeidet har jeg brukt det statistiske analyseprogrammet SPSS. Der har jeg hentet ut tabeller for absolutte og relative tall. Videre har jeg regnet ut både signifikansverdier og korrelasjonsmål. Signifikansverdiene er regnet ut ved hjelp av kjikvadrattester. I likhet med andre signifikanstester, er også dette en form for hypotesetesting med nullhypoteser ( $H_0$ ) og alternative hypoteser ( $H_a$ ) (se Ringdal 2001: 290). Ved bruk av testen vil en enten beholde eller forkaste nullhypotesen, og dermed få vite om resultatene er generaliserbare for populasjonene (i dette tilfellet på Tromsøya og Kvaløysletta). Dette uttrykkes ved hjelp av P-verdier som måles etter et signifikansnivå. Konvensjonen er å sette signifikansnivået på 5 %, men det er også flere som bruker 1 % eller 10 % (Ringdal 2001: 292). Signifikansnivået representerer det nivået en er villig til å akseptere for å forkaste en riktig nullhypotese. Dersom P-verdien ligger under signifikansnivået forkastes nullhypotesen, mens den alternative hypotesen er sannsynliggjort. I denne oppgaven har jeg valgt å sette signifikansnivået på 5 %.

Korrelasjonsmålet er uttrykt ved hjelp av Cramers V. Cramers V er en måte å normere kjikvadratet på (Ringdal 2001: 327). Verdien en får oppgitt varierer mellom 0 for ingen sammenheng og 1 for perfekt sammenheng. Det er en vurderingssak hvordan en tolker de ulike tallverdiene, men en tommelfingerregel er at jo høyere korrelasjonsmålet er, jo sterkere er korrelasjonen. Basert på Ringdal (2001: 327ff.) tolker jeg alt under 0,2 som lav

samvariasjon, verdiene 0,2–0,3 tolkes som moderat samvariasjon, mens alt over 0,3 tolkes som sterk samvariasjon.

# 6 Resultater

I dette kapitlet presenterer jeg oppgavens resultater. Jeg begynner med å gi en oversikt over resultatene fra bildetesten. Deretter gis en oversikt over resultatene fra intervjuene. Funnene fra intervjuene presenteres i et komparativt perspektiv der intervjumaterialet sammenlignes med bildetestmaterialet. Intervjuene får lite oppmerksomhet her i og med at intervjudelen ikke fungerte slik som først planlagt. Jeg vil dessuten poengtere at målet med dette kapitlet er å gi en oversikt over datamaterialet. Analysen av funnene vil i hovedsak skje i kapittel 7.

## 6.1 Bildetestmaterialet

Bildetestmaterialet besto i utgangspunktet av 7285 nominalfraser (heretter også omtalt som NP-er). Disse frasene gikk gjennom en selekteringsprosess der flere ble fjernet fra datamaterialet. De fjernede nominalfrasene ble selektert bort på fem ulike grunnlag. For det første fjernet jeg en del fraser med testordene *gave* og *sko* (762 NP-er ettersom de ikke fungerte slik jeg hadde forventet).

For det andre ble en del fraser med anaforisk genuskongruens fjernet. Jeg anså det som lite hensiktsmessig å analysere slike fraser ettersom antallet nominalfraser med anaforisk genuskongruens utgjør en relativt liten del av materialet (200 forekomster). Det kan være frasetyper som: *en ong [kånge]*, *det lilla [glasse]* og *lise si [flaska/e]*.<sup>18</sup> For det tredje fjernet jeg noen få fraser med etterstilte possessiv. Dette var frasetyper jeg i utgangspunktet ikke ønsket å analysere fordi de er ugrammatiske i tromsødialekten. Totalt var det 50 fraser med etterstilte possessiv i datamaterialet. Alle frasene fulgte tradisjonelt genus og bøyningens mønster. Jeg fikk med andre ord ingen former som *\*jenta min*. For det fjerde fjernet jeg såkalte nakne substantiv som *lue*, *konge* og *glasse(t)*. De nakne substantivene utgjorde totalt 183 forekomster.

For det femte fjernet jeg mange fraser fordi flere informanter produserte ord som jeg ikke kunne bruke i analysen av bildetestmaterialet. I utgangspunktet var jeg ute etter frasetyper som *ei rø(d) bok*, *mi rø(d)e bok* og *den rø(d)e boka*. Noen sammenlignet istedenfor

---

<sup>18</sup> Ordene i parantes representerer de ordene som informanten viser til fra forrige setning.

bildene slik at jeg fikk fraser som *den ene e litt mindre enn den andre*. Andre utelot substantivet fra frasene: *ei blå og ei rø(d)*. Enkelte brukte ikke det substantivet jeg var ute etter. Det var eksempelvis en som sa *den eine må være Maos røde* da han så testbilde (9) av en bok (jf. vedlegg 1). I tillegg var det noen som brukte flertallsformer som *to bøker*. De uønskede frasetyperne utgjorde til sammen 880 nominalfraser. Dette er et ganske betydelig antall fraser, som mest sannsynlig kunne vært lavere dersom jeg hadde vært mer oppmerksom i planleggingsfasen. Jeg innså problemet underveis, men kunne ikke gjøre noe med det. Da ville metoden ha sett ulik ut for informantene, noe som kunne svekke reliabiliteten. Det er vanskelig å peke eksakt på hvor problemet lå. Kanskje var mine instruksjoner for upresise, noe som kan ha resultert i forvirring. En løsning på dette problemet kunne vært å ikke vise bildene samtidig, men heller vise hvert bilde hver for seg. For å fortsatt kunne framprovosere fraser med demonstrativ kunne jeg tatt opp begge bildene for så å fjerne ett.

Etter selekteringsprosessen satt jeg igjen med totalt 5210 nominalfraser. Nominalfrasene er delt inn i tre ulike språklige variabler (jf. tabell 6). De språklige variablene har attributiv genuskongruens og består av ubestemte artikler, possessiv og demonstrativ.

**Tabell 6 Fordeling av nominalfraser med attributiv genuskongruens i bildetesten**

Ubestemt artikkel <i>et glass</i>	Possessiv <i>mi lua</i>	Demonstrativ <i>den jenta</i>	Total
1780	2790	640	5210

### 6.1.1 Ubestemt artikkel

I dette kapitlet gis en oversikt over bruk av genus i nominalfraser med ubestemte artikler i bildetestmaterialet. Jeg starter med en total oversikt over bruk av genus til substantiv med tradisjonelt femininum, maskulinum og nøytrum. I fortsettelsen ligger fokuset kun på tradisjonelt femininum fordi det er her variasjonen forekommer (se tabell 7). Bruk av genus til tradisjonelt feminine substantiv skal så ses i sammenheng med språkeksterne variabler som alder, kjønn og geografisk tilhørighet. Først ser jeg på aldersvariasjon. Deretter skal jeg se på språklig variasjon innad i de ulike aldersgruppene etter geografisk tilhørighet og kjønn. Til slutt vil jeg se nærmere på variasjonsmønstre på individnivå. Dette er særlig for å se om noen av deltakerne skiller seg ut. Videre gjør jeg det samme med språkinterne variabler der fokuset

ligger på morfo-fonologiske (endelser i ubestemt form entall) og semantiske trekk (biologisk kjønn hos substantivenes referent) ved substantivene.

**Tabell 7 Oversikt over attributiv genuskongruens for nominalfraser med ubestemt artikkel i bildetesten**

Ubestemt artikkel	Tradisjonelt genus			Total
	Femininum	Maskulinum	Nøytrum	
<i>ei</i>	791 83,8%	0 0,0%	0 0,0%	791 44,4%
<i>en</i>	153 16,2%	388 100,0%	1 0,2%	542 30,4%
<i>et</i>	0 0,0%	0 0,0%	447 99,8%	447 25,1%
Total	944 100,0%	388 100,0%	448 100,0%	1780 100,0%

Tabell 7 viser en oversikt over attributiv genuskongruens for de totalt 1780 nominalfraser med ubestemt artikkel. For substantiv som har tradisjonelt maskulinum, er det ingen variasjon. For kategorien tradisjonelt nøytrum finnes det ett tilfelle der en informant bruker den maskuline artikkelen *en*: *en illustrert grønt hus*. Denne konstruksjonen representerer etter alt å dømme kun en glipp. Tradisjonelt femininum er den siste kategorien med relativt stor variasjon i bruk av ubestemte artikler. Artikkelen *ei* brukes i 83,8 % av tilfellene, mens artikkelen *en* brukes i 16,2 % av tilfellene. Disse prosentandelene viser imidlertid ikke hvilke type informanter som har språklig variasjon, noe som er tema i neste delkapittel.

### 6.1.1.1 Språkeksterne variabler

Tabell 8 viser aldersvariasjon i bruk av *en* og *ei* til tradisjonelt feminine substantiv. Under tabellen er P-verdien fra kjikvadrattesten oppgitt. Det samme gjelder korrelasjonsmålet Cramers V og antall nominalfraser (N). Disse verdiene oppgis på lik måte i de fleste etterfølgende tabellene.

**Tabell 8 Aldersvariasjon i bruk av de ubestemte artiklene *en* og *ei* til tradisjonelt feminine substantiv i bildetesten**

Ubestemt artikkel	Ungdom	Voksne	Eldre	Total
<i>ei</i>	215 62,9%	323 95,6%	253 95,8%	791 83,8%
<i>en</i>	127 37,1%	15 4,4%	11 4,2%	153 16,2%
Total	342 100,0%	338 100,0%	264 100,0%	944 100,0%

N= 944, P-verdi= 0,000, Cramers V= 0,428

Av tabellen ser en at de voksne og de eldre bruker artikkelen *en* til tradisjonelt femininum svært lite. Legg merke til at det er svært små forskjeller mellom disse to aldersgruppene (ca. 0,2 %). Saken er en annen om en sammenligner ungdommene med de to eldste aldersgruppene. Ungdommene bruker *en* omtrent åtte ganger så ofte som de eldre og de voksne. Ifølge korrelasjonsmålet Cramers V (0,428) er det en sterk sammenheng mellom alder og hvorvidt informantene bruker *en* og *ei* til tradisjonelt feminine substantiv. Dette taler for at alder har betydning på dette punktet, noe som indikerer at det er en språkendring på gang.

En kjikvadrattest viser at forskjellene i tabell 8 er statistisk signifikante. Nullhypotesen er at det ikke er en sammenheng mellom realiseringen av *en* og *ei* til tradisjonelt feminine substantiv og de ulike aldersgruppene. Den alternative hypotesen er at det er en sammenheng. Kjikvadrattesten viser at P-verdien (0,000= 0%) er under signifikansnivået på 5%. Det betyr at det er under 5% sannsynlig for at jeg forkaster en riktig nullhypotese. Derfor forkastes nullhypotesen, mens den alternative hypotesen er sannsynliggjort. Det er dermed sannsynliggjort at det er en sammenheng mellom alder og bruk av *en* og *ei* til tradisjonelt feminine substantiv i områdene som informantene er rekruttert fra.

Neste spørsmål er om det finnes geografisk variasjon mellom Tromsøya og Kvaløysletta. Tabell 9 viser aldersvariasjon i bruk av *en* og *ei* til tradisjonelt feminine substantiv etter geografisk tilhørighet. K står for Kvaløysletta, mens T står for Tromsøya.

**Tabell 9 Aldersvariasjon i bruk av de ubestemte artiklene *en* og *ei* til tradisjonelt feminine substantiv i bildetesten etter geografisk tilhørighet (K= Kvaløysletta og T= Tromsøya)**

Ubestemt artikkel	Ungdom		Voksne		Eldre		Total	
	K	T	K	T	K	T	K	T
<i>ei</i>	138 76,7%	77 47,5%	165 96,5%	158 94,6%	101 98,1%	152 94,4%	404 89%	387 79,0%
<i>en</i>	42 23,3%	85 52,5%	6 3,5%	9 5,4%	2 1,9%	9 5,6%	50 11%	103 21,0%
Total	180 100,0%	162 100,0%	171 100,0%	167 100,0%	103 100,0%	161 100,0%	454 100,0%	490 100,0%

- Ungdom: N= 342, P-verdi= 0,000, Cramers V= 0,301
- Voksne: N= 338, P-verdi= 0,401, Cramers V= 0,046
- Eldre: N= 264, P-verdi= 0,148, Cramers V= 0,089
- Total: N= 944

Av tabellen ser man først og fremst at den geografiske variasjonen i de to eldste aldersgruppene er svært beskjedne. Derfor blir det lite hensiktsmessig å peke på tendenser her. Dette støttes opp av resultatene jeg fikk fra Cramers V og kjiqvadrattestene som viser at samvariasjonen mellom geografisk tilhørighet og bruk av *ei* og *en* hos de to eldste gruppene er lav og ikke statistisk signifikant.<sup>19</sup> Jeg kan altså ikke utelukke at forskjellene hos de to eldste aldersgruppene er tilfeldige.

Blant ungdommene ser en kontrastivt relativt mye variasjon der ungdom fra Tromsøya bruker *en* i 52,5% av tilfellene, noe som er dobbelt så ofte som ungdom på Kvaløysletta (23,3%). Mine funn indikerer dermed at ungdom på Kvaløysletta og Tromsøya snakker ulikt, noe som i seg selv er svært interessant. Dette underbygges av Cramers V (0,301) som sier at det er en sterk korrelasjon mellom variablene. Videre sier kjiqvadrattesten at funnene er statistisk signifikante (se fotnote 19). Det er dermed sannsynliggjort at det er en sammenheng i bruk av *ei* og *en* til tradisjonelt feminine substantiv etter geografisk tilhørighet blant ungdommer i Tromsø.

<sup>19</sup> For tabell 9 er det kjørt tre kjiqvadrattester, en for ungdommene, en for de voksne og en for de eldre. Alle testene tar utgangspunkt i samme H<sub>0</sub> og H<sub>a</sub>. H<sub>0</sub> er at det ikke er forskjeller i bruk av *en* og *ei* til tradisjonelt feminine substantiv etter geografisk tilhørighet. H<sub>a</sub> er at det er forskjeller. Jamført P-verdiene vist under tabellen forkastes H<sub>0</sub> for ungdommene, men ikke for de voksne og de eldre.



Neste spørsmål er om det finnes sammenhenger mellom bruk av *en* og *ei* til tradisjonelt feminine substantiv og kjønn (jf. tabell 10).

**Tabell 10 Aldersvariasjon i bruk av de ubestemte artiklene *en* og *ei* til tradisjonelt feminine substantiv i bildetesten etter kjønn**

Ubestemt artikkel	Ungdom		Voksne		Eldre		Total	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
<i>ei</i>	127 74,7%	88 51,2%	168 94,9%	155 96,3%	191 96,0%	62 95,4%	486 89,0%	305 76,6%
<i>en</i>	43 25,3%	84 48,8%	9 5,1%	6 3,7%	8 4,0%	3 4,6%	60 11,0%	93 23,4%
Total	170 100,0%	172 100,0%	177 100,0%	161 100,0%	199 100,0%	65 100,0%	546 100,0%	398 100,0%

a. Ungdom: N=342, P-verdi=0,000, Cramers V= 0,244

b. Voksne: N= 338, P-verdi=0,545, Cramers V= 0,033

c. Eldre: N=264, P-verdi= 0,835, Cramers V= 0,013

d. Total: N= 944

Tabell 10 viser at variasjonen igjen er svært liten blant de voksne og de eldre. Cramers V og kjiqvadrattestene viser lav samvariasjon og P-verdier langt over signifikansnivået på 5 %.<sup>20</sup> Forskjellene mellom kvinner og menn i de to eldste aldersgruppene kan dermed være tilfeldige. Det er dessuten viktig å legge merke til at de totale tallene for den eldre aldersgruppen er ganske skeive med 199 forekomster for kvinner og 65 forekomster for menn. Dette kom av at jeg måtte øke antallet informanter i denne gruppen fordi flere produserte ord som jeg ikke kunne bruke i analysen av bildetestmaterialet (se kapittel 6.1).

Gruppen med ungdommer skiller seg nok en gang ut med stor variasjon mellom jenter og gutter. Mer konkret ser en at guttene (48,8%) bruker *en* omtrent dobbelt så ofte som jentene (25,3%). Denne fordelingen er svært interessant med tanke på at litteraturen viser at kvinner/jenter som regel er mest innovative i språkbruken (se kapittel 4.2.4). Dette kommer jeg tilbake til i analysekapitlet. Forskjellene i tabell 10 kan indikere at kjønn har betydning for

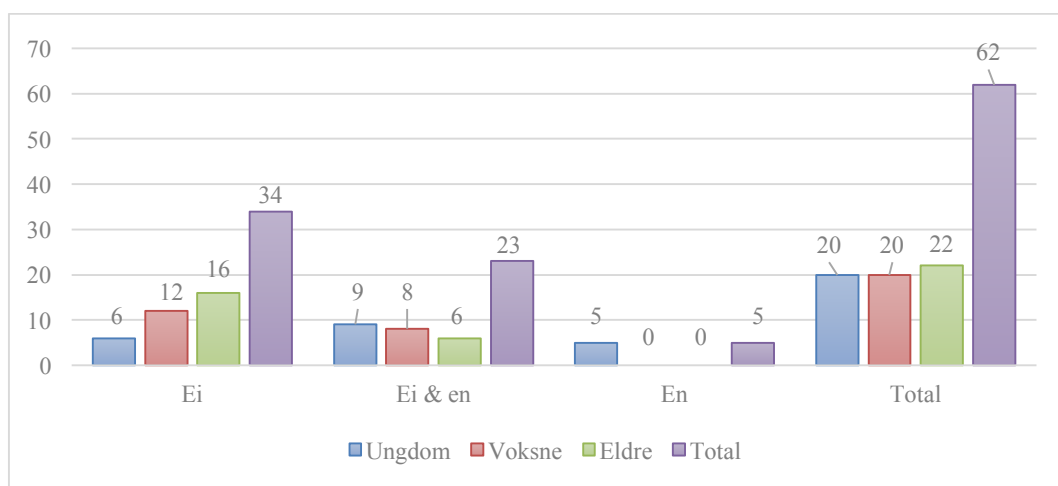
<sup>20</sup> For tabell 10 er det kjørt tre kjiqvadrattester, en for ungdommene, en for de voksne og en for de eldre. Alle testene tar utgangspunkt i samme H<sub>0</sub> og H<sub>a</sub>. H<sub>0</sub> er at det ikke er forskjeller i bruk av *en* og *ei* til tradisjonelt feminine substantiv etter kjønn. H<sub>a</sub> er at det er forskjeller. Jamført P-verdiene vist under tabellen forkastes H<sub>0</sub> for ungdommene, men ikke for de voksne og de eldre.

bruk av *en* og *ei* til tradisjonelt feminine substantiv. Korrelasjonsmålet Cramers V (0,244) støtter opp under denne antakelsen og viser at det er en moderat samvariasjon mellom variablene blant ungdommene. Kjikvadrattesten forteller også at forskjellene er statistisk signifikante (se fotnote 20). Dette betyr at det er en signifikant sammenheng mellom bruken av *en* og *ei* til tradisjonelt feminine substantiv og kjønn blant ungdommer i Tromsø.

Hva gjelder fordeling av ubestemte artikler på individnivå, så er det sammenfattet i figur 4. Her kan en se at totalt 62 informanter har brukt NP-er med ubestemte artikler.<sup>21</sup> I ungdomsgruppen veksler majoriteten mellom artiklene *en* og *ei* (9 av 20 informanter). Blant de resterende ungdommene bruker 6 informanter de feminine formene konsekvent, mens 5 bare bruker den maskuline artikkelen. Legg merke til at disse 5 informantene er de eneste som bruker *en* alene. I den voksne gruppen er det totalt 8 av 20 personer som veksler mellom artiklene *en* og *ei*. Informantene som bare bruker feminine konstruksjoner utgjør majoriteten i gruppen (12 personer), mens det er ingen som bare bruker artikkelen *en*. I den eldre gruppen er det 6 av 22 personer som veksler mellom *en* og *ei*, mens 16 personer bare bruker feminine former. I likhet med den voksne gruppen er det ingen som konsekvent bruker artikkelen *en*. Alt i alt er det ingen variasjonsmønstre som er spesielt overraskende i bruk av ubestemte artikler siden en kan forvente mest bruk av *en* blant de yngste talerne og mest bruk av *ei* blant de eldste talerne

---

<sup>21</sup> I kapittel 5.3 ble det nevnt at det totalt var 65 informanter som deltok i denne studien. Her nevner jeg bare 62 personer. Dette kommer av at flere fraser er utelatt fra framstillingen, noe som gjør at det totale antallet informanter blir mindre (jf. kapittel 6.1).



**Figur 4** Oversikt over intra- og interindividuell variasjon i bruk av de ubestemte artiklene *en* og *ei* til tradisjonelt feminine substantiv i bildetesten etter aldersgruppene

### 6.1.1.2 Språkinterne variabler

Tabell 11 viser aldersvariasjon i bruk av *en* og *ei* til sterke og svake substantiv med tradisjonelt femininum. Betegnelsen *-0* står for sterke substantiv: *bok*, *bru/o*, *and* og *heks*. Videre står *-a* og *-e* for svake substantiv: *jente/a*, *lue/a*, *flaske/a*, *dukke/a* og *lampe/a*.

**Tabell 11** Aldersvariasjon i bruk av de ubestemte artiklene *en* og *ei* til sterke og svake substantiv med tradisjonelt femininum i ubestemt form entall i bildetesten  
(U= ubestemt artikkel, T= total)

U	Ungdom			Voksne			Eldre			Total		
	<i>-0</i>	<i>-e</i>	<i>-a</i>	<i>-0</i>	<i>-e</i>	<i>-a</i>	<i>-0</i>	<i>-e</i>	<i>-a</i>	<i>-0</i>	<i>-e</i>	<i>-a</i>
<i>ei</i>	91 59,9%	77 54,2%	47 97,9%	144 96,0%	125 93,3%	54 100,0%	119 94,4%	61 93,8%	73 100,0%	354 82,7%	263 77,1%	174 98,9%
<i>en</i>	61 40,1%	65 45,8%	1 2,1%	6 4,0%	9 6,7%	0 0,0%	7 5,6%	4 6,2%	0 0,0%	74 17,3%	78 22,9%	1 1,1%
T	152 100,0%	142 100,0%	48 100,0%	150 100,0%	134 100,0%	54 100,0%	126 100,0%	65 100,0%	73 100,0%	428 100,0%	341 100,0%	176 100,0%

- Ungdom: N=342, P-verdi=0,000, Cramers V=0,298
- Voksne: N=338, P-verdi=0,121, Cramers V=0,112
- Eldre: N=264, P-verdi=0,109, Cramers V=0,129
- Total: N= 944

Tabellen viser at variasjonen igjen er svært liten til substantiv på *-0* og *-e* blant de voksne og de eldre. En ser også at det ikke er noen variasjon til substantiv på *-a*. Cramers V og kjikvadrattestene viser lav korrelasjon og P-verdier over signifikansnivået på 5 %.<sup>22</sup> Forskjellene blant de voksne og de eldre kan derfor være tilfeldige. Blant ungdommene er det en del variasjon i bruk av *en* og *ei* til svake og sterke substantiv med tradisjonelt femininum. Substantiv på *-a* får nesten alltid femininkongruens, mens substantiv på *-e* og *-0* har større variasjon der *en* forekommer hyppigere til substantiv på *-e* enn substantiv på *-0*. Her er det også viktig å legge merke til at forskjellene er svært små med en differanse på 5,7 %. Cramers V sier at det er en moderat/tilnærmet sterk korrelasjon mellom variablene. Kjikvadrattesten viser at forskjellene er statistisk signifikante (jf. fotnote 22). Det er dermed sannsynliggjort at det er en sammenheng i bruk av *en* og *ei* til svake og sterke substantiv med tradisjonelt femininum for ungdommer i Tromsø.

Som en så ovenfor, brukes *en* nesten like ofte til substantiv på *-0* og *-e* blant ungdommene, mens *en* nesten ikke brukes til substantiv på *-a*. Substantivene på *-a* framstår dermed som en særegen kategori som skiller seg fra substantiv på *-0* og *-e* i tromsødialekten. På bakgrunn av dette hadde det vært interessant å undersøke om det fortsatt eksisterer statistisk signifikante sammenhenger dersom hunkjønnsst substantiv på *-a* fjernes fra materialet. Cramers V og viser lav samvariasjon, mens kjikvadrattestene viser ikke-signifikante sammenhenger.<sup>23</sup> Det betyr at jeg ikke kan utelukke at forskjellene i bruk av *en* og *ei* til tradisjonelt feminine substantiv på *-0* og *-e* er tilfeldige blant ungdom, voksne og eldre i Tromsøs befolkning.

Før jeg går videre vil jeg bemerke variasjon i endelsesapparatet mellom *-e* og *-a*. Tabell 11 viser at *-a* (N= 48) brukes mye sjeldnere enn *-e* (N= 142) blant ungdommene. De voksne bruker også *-a* (N= 54) mindre enn *-e* (N= 134). I den eldste gruppen brukes *-e*

---

<sup>22</sup> For tabell 11 er det kjørt tre kjikvadrattester, en for ungdommene, en for de voksne og en for de eldre. Alle testene tar utgangspunkt i samme  $H_0$  og  $H_a$ .  $H_0$  er at det ikke er forskjeller i bruk av *en* og *ei* etter sterke og svake substantiv.  $H_a$  er at det er forskjeller. P-verdiene er oppgitt under tabell 11 og viser signifikante verdier for ungdommene, men ikke de voksne og de eldre.

<sup>23</sup> Det er kjørt tre kjikvadrattester for tabell 11 uten substantiv på *-a*. En for ungdommene, en for de voksne og en for de eldre. Alle testene tar utgangspunkt i samme  $H_0$  og  $H_a$  som i fotnote 22. P-verdien for ungdommene er på 0,329. Derfor forkastes  $H_0$  for ungdommene. P-verdien for de voksne er på 0,435, mens P-verdien for de eldre er på 0,867. Dette betyr at  $H_0$  ikke kan forkastes for de voksne og for de eldre. Videre viser korrelasjonsmålet Cramers V verdier på 0,057 for ungdommene, 0,046 for de voksne, og 0,012 for de eldre.

(N= 73) relativt lite sammenlignet med *-a* (N= 126). En ser altså at yngre talere foretrekker *-e*, mens eldre talere foretrekker *-a*. Det er svært interessant med tanke på plassen til suffikset *-a* i tromsødialekten. Dette blir diskutert i analysedelen.

Neste spørsmål er om det finnes sammenhenger mellom femininkongruens og substantiv med kvinnelig referent. Tabell 12 viser aldersvariasjon i bruk av *en* og *ei* til tradisjonelt feminine substantiv med og uten kvinnelig referent. U står for ubestemt artikkel, mens T står for Total. Substantivene med kvinnelig referent representerer følgende ord: *jente/a*, *dukke/a* og *heks*. *Dukke/a* kan i utgangspunktet ha både kvinnelig og mannlig referent. Etersom det var avbildet en jentedukke i bildetesten (se vedlegg 1, testbilde (13)), behandler jeg imidlertid substantivet som om det har kvinnelig referent. Substantivene uten kvinnelig referent består av *and*, *bok*, *bru/o*, *lue/a*, *flaske/a* og *lampe/a*.

**Tabell 12 Aldersvariasjon i bruk av *en* og *ei* til tradisjonelt feminine substantiv med og uten kvinnelig referent i bildetesten (U= ubestemt artikkel, T= total)**

U	Ungdom		Voksne		Eldre		Total	
	Kvinnelig referent	Uten kvinnelig referent	Kvinnelig referent	Uten kvinnelig referent	Kvinnelig referent	Uten kvinnelig referent	Kvinnelig referent	Uten kvinnelig referent
<i>ei</i>	76 65%	139 61,8%	107 97,3%	216 94,7%	68 95,8%	185 95,9%	251 84,2%	540 83,5%
<i>en</i>	41 35%	86 38,2%	3 2,7%	12 5,3%	3 4,2%	8 4,1%	47 15,8%	107 16,5%
T	117 100,0%	225 100,0%	110 100,0%	228 100,0%	71 100,0%	193 100,0%	298 100,0%	646 100,0%

- Ungdom N=342, P-verdi= 0,564, Cramers V= 0,031
- Voksne N= 338, P-verdi= 0,289, Cramers V= 0,058
- Eldre N= 264, P-verdi= 0,977, Cramers V= 0,002
- Total N= 944

Tabellen viser at substantiv uten kvinnelig referent generelt sett har flest forekomster med *en*. Andelen som bruker *en*, er igjen størst blant ungdommene og svært liten i de to eldste aldersgruppene. En kan også se at differansen mellom substantiv med og uten kvinnelig referent er svært liten i alle aldersgruppene. Dette støttes opp av Cramers V og

kjikkvadrattestene som peker på lav korrelasjon og P-verdier over signifikansnivået på 5 %.<sup>24</sup> Det betyr at jeg forskjellene i tabell 12 kan være tilfeldige. Det er for øvrig viktig å legge merke til at de totale tallene er til dels ujevne da substantiv uten kvinnelig referent forekommer nesten dobbelt så ofte sammenlignet med substantiv med kvinnelig referent. Dette kommer trolig av at bildetesten ikke inneholdt en jevn fordeling av substantiv med og uten kvinnelig referent, noe som er en svakhet med metoden.

## 6.1.2 Possessiv

I dette delkapitlet presenteres bruk av genus i possessivkonstruksjoner. Kapitlet følger samme mal som kapittel 6.1.1.

Tabell 13 gir en oversikt over attributiv genuskongruens for nominalfraser med foranstilte possessiv i bildetesten.

**Tabell 13 Oversikt over attributiv genuskongruens for nominalfraser med foranstilte possessiv i bildetesten**

Possessiv	Tradisjonelt genus			Total
	Femininum	Maskulinum	Nøytrum	
<i>mi/di/si</i>	1234 82,7%	0 0,0%	0 0,0%	1234 44,2%
<i>min/din/sin</i>	258 17,3%	605 100,0%	0 0,0%	863 30,9%
<i>mitt/ditt/sitt</i>	0 0,0%	0 0,0%	693 100,0%	693 24,8%
Total	1492 100,0%	605 100,0%	693 100,0%	2790 100,0%

Totalt er det 2790 forekomster av attributiv genuskongruens for NP-er med possessiv i datamaterialet. De fleste av disse NP-ene har tradisjonelt femininum (1492). I denne gruppen

---

<sup>24</sup> Det er kjørt tre kjikkvadrattester for tabell 13, en for ungdommene, en for de voksne og en for de eldre. Alle testene bygger på samme  $H_0$  og  $H_a$ .  $H_0$  er at det ikke er en sammenheng mellom bruk av *en/ei* og substantiv med og uten kvinnelig referent.  $H_a$  er at det er en sammenheng. P-verdiene er oppgitt under tabell 13 og viser ingen signifikante verdier i noen av aldersgruppene.

ser en at *min/din/sin* brukes i 16,9% av tilfellene. Resten av materialet består av NP-er med tradisjonelt maskulinum (605) og NP-er med tradisjonelt nøytrum (693). Her ser en ingen variasjon i bruk av possessiv, og jeg ser derfor bort ifra slike nominalfraser i fortsettelsen.

### 6.1.2.1 Språkeksterne variabler

Tabell 14 presenterer aldersvariasjon i bruk av foranstilte possessiv til tradisjonelt feminine substantiv.

**Tabell 14 Aldersvariasjon i bruk av de foranstilte possessivene *mi/di/si* og *min/din/sin* til tradisjonelt feminine substantiv i bildetesten**

Possessiv	Foranstilt possessiv			
	Ungdom	Voksne	Eldre	Total
<i>mi/di/si</i>	314 61,3%	494 98,6%	426 88,9%	1234 82,7%
<i>min/din/sin</i>	198 38,7%	7 1,4%	53 11,1%	258 17,3%
Total	512 100,0%	501 100,0%	479 100,0%	1492 100,0%

Av tabellen ser man at maskuline possessiv ble brukt til tradisjonelt feminine substantiv i totalt 17,3 % av tilfellene. Om en sammenligner de ulike aldersgruppene, er det tydelig at ungdommene bruker *min/din/sin* oftest (38,7 %). Videre ser en at de eldre informantene, nokså uventet, bruker *min/din/sin* oftere enn de voksne informantene. Selv om det forekommer variasjon i den eldre aldersgruppen, er det fortsatt et relativt lavt antall forekomster med *min/din/sin* (N= 53). Funnene underbygges av Cramers V og en kjikvadrattest som peker på sterk samvariasjonen og en P-verdi under signifikansnivået på 5 %.<sup>25</sup> Dermed er det sannsynliggjort at alder har betydning for bruken av *mi/di/si* og *min/din/sin* til tradisjonelt feminine substantiv. Det kan igjen bety at det skjer en språkendring i foranstilte possessivkonstruksjoner i retning av at et to-genussystem begynner å få fotfeste

---

<sup>25</sup> Det er gjort en kjikvadrattest for tabell 14. H<sub>0</sub> er at det ikke er forskjeller i bruken av possessiv etter alder. H<sub>a</sub> er at det er forskjell. P-verdiene er oppgitt under tabellen og viser signifikante sammenhenger for ungdommene og de eldre, men ikke for de voksne.

blant ungdommene. Variasjonen blant de eldre er etter all sannsynlighet ikke et uttrykk for en språkendringsprosess. Dette granskes nærmere i en oversikt over intraindividuell variasjon mot slutten av dette delkapitlet.

Hva gjelder aldersvariasjon i bruk av de foranstilte possessiv *mi/di/si* og *min/din/sin* til tradisjonelt feminine substantiv etter geografisk tilhørighet, så er det sammenfattet i tabell 15.

**Tabell 15 Aldersvariasjon i bruk av de foranstilte possessivene *mi/di/si* og *min/din/sin* til tradisjonelt feminine substantiv i bildetesten etter geografisk tilhørighet (K= Kvaløysletta og T= Tromsøya)**

Possessiv	Ungdom		Voksne		Eldre		Total	
	K	T	K	T	K	T	K	T
<i>mi/di/si</i>	200 78,7%	114 44,2%	237 98,8%	257 98,5%	215 96,0%	211 82,7%	652 90,8%	582 75,2%
<i>min/din/sin</i>	54 21,3%	144 55,8%	3 1,3%	4 1,5%	9 4,0%	44 17,3%	66 9,2%	192 24,8%
Total	254 100,0%	258 100,0%	240 100,0%	261 100,0%	224 100,0%	255 100,0%	718 100,0%	774 100,0%

- Ungdom: N= 512, P-verdi= 0,000, Cramers V= 0,355
- Voksne: N= 501, P-verdi= 0,788, Cramers V= 0,012
- Eldre: N=479, P-verdi= 0,000, Cramers V= 0,211
- Total: N=1492

Av tabellen ser en at variasjonen er svært lav blant de voksne. Dette støttes av verdiene fra Cramers V og en kjikvadrattest som tyder på at forskjellene kan være tilfeldige.<sup>26</sup> Blant ungdommene er variasjon størst. Cramers V viser sterk samvariasjon, mens kjikvadrattesten viser en P-verdi over signifikansnivået på 5 % (se fotnote 26). Blant de eldre ser man også overraskende stor variasjon. Cramers V og en kjikvadrattest viser her en moderat samvariasjon og statistisk signifikante sammenhenger (jf. fotnote 26). Dermed kan jeg med stor sannsynlighet utelukke at forskjellene er tilfeldige blant ungdommene og de eldre.

<sup>26</sup> Det er kjørt tre kjikvadrattester for tabell 15, en for ungdommene, en for de voksne og en for de eldre. Alle testene bygger på samme H<sub>0</sub> og H<sub>a</sub>. H<sub>0</sub> er at det ikke er en sammenheng mellom bruk av *en/ei* og geografisk tilhørighet. H<sub>a</sub> er at det er en sammenheng. P-verdiene oppgitt under tabell 15 viser at det er signifikante sammenhenger for ungdommene og de eldre, men ikke for de voksne.



Nå som det er påvist geografiske forskjeller, er neste spørsmål om det finnes forskjeller mellom menn og kvinner. Tabell 16 presenterer aldersvariasjon i bruk av de foranstilte possessivene *mi/di/si* og *min/din/sin* til tradisjonelt feminine substantiv etter kjønn.

**Tabell 16 Aldersvariasjon i bruk av de foranstilte possessivene *mi/di/si* og *min/din/sin* til tradisjonelt feminine substantiv i bildetesten etter kjønn**

Possessiv	Ungdom		Voksne		Eldre		Total	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
<i>mi/di/si</i>	198	116	258	236	284	142	740	494
	75,0%	46,8%	98,5%	98,7%	85,5%	96,6%	86,2%	77,9%
<i>min/din/sin</i>	66	132	4	3	48	5	118	140
	25,0%	53,2%	1,5%	1,3%	14,5%	3,4%	13,8%	22,1%
Total	264	248	262	239	332	147	858	634
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

- Ungdom: N=512, P-verdi= 0,000, Cramers V= 0,290
- Voksne: N=501, P-verdi= 0,796, Cramers V= 0,012
- Eldre: N=479, P-verdi= 0,000, Cramers V= 0,163
- Total: N=1492

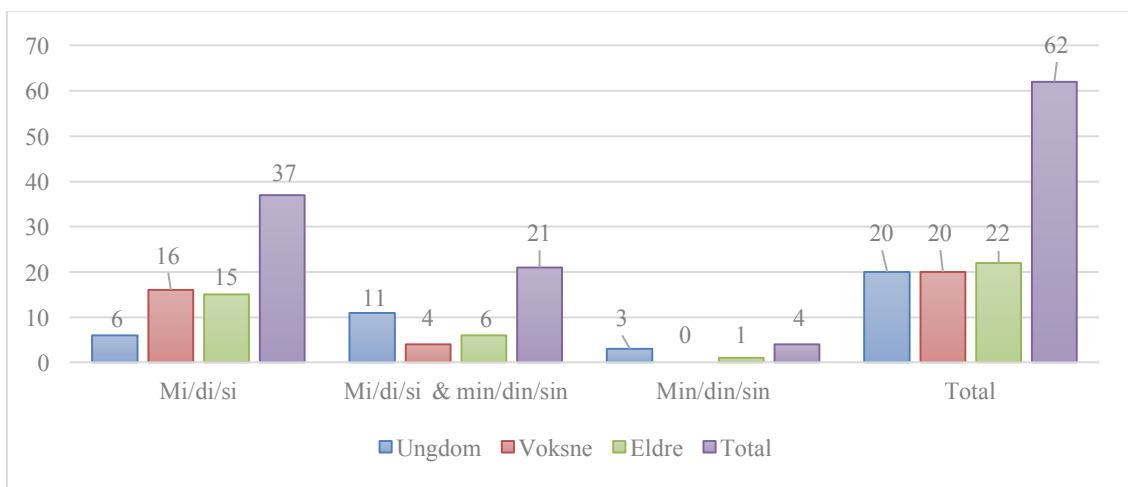
Tabellen viser at menn bruker maskuline possessiv oftest blant ungdommene, mens kvinner leder an i de to eldste aldersgruppene. Også her er variasjon størst blant ungdommene, nest størst blant de eldre og minst blant de voksne. Blant ungdommene bruker gutter (53,2 %) *min/din/sin* omtrent dobbelt så ofte som jenter (25 %). I gruppen med eldre bruker kvinner *min/din/sin* fire ganger så ofte som menn, noe som faktisk er større variasjon enn hos ungdommene. Legg merke til at de totale tallene for den eldre aldersgruppen er svært ujevn der antallet NP-er blant kvinnene nesten er en dobling av NP-ene blant mennene.<sup>27</sup> Funnene gjenspeiles via Cramers V og tre kjikvadrattester.<sup>28</sup> Korrelasjonen mellom variablene er ifølge korrelasjonsmålet Cramers V på grensen til sterk for ungdommene, lav

<sup>27</sup> Dette kommer sannsynligvis av at det var en del NP-er blant mennene som måtte fjernes, jf. kapittel 6.1. Mennene kom altså med en del konstruksjoner som ikke inneholdt de testordene jeg ønsket å analysere.

<sup>28</sup> Det er kjørt tre kjikvadrattester for tabell 16, en for ungdommene, en for de voksne og en for de eldre. Alle testene bygger på samme  $H_0$  og  $H_a$ .  $H_0$  er at det ikke er en sammenheng mellom bruk av *en/ei* og kjønn.  $H_a$  er at det er en sammenheng. P-verdiene er uttrykt under tabell 16 og viser at det er signifikante sammenhenger for ungdommene og de eldre, men ikke for de voksne.

for de eldre og svært lav for de voksne. Videre ser en at funnene er statistisk signifikante for ungdommene og de eldre, men ikke for de voksne. Det betyr at det er en signifikant sammenheng mellom kjønn og bruk av foranstilte possessiv til tradisjonelt feminine substantiv for ungdommene og de eldre, men ikke for de voksne.

Neste spørsmål er hvordan bruk av foranstilte possessiv er fordelt på individnivå. Figur 5 presenterer intra- og interindividuelle variasjonen i bruk av de foranstilte possessivene *mi/di/si* og *min/din/sin* til tradisjonelt feminine substantiv etter aldersgruppene.



**Figur 5** Oversikt over intra- og interindividuell variasjon i bruk av de foranstilte possessivene *mi/di/si* og *min/din/sin* til tradisjonelt feminine substantiv i bildetesten etter aldersgruppene

Av figuren ser en at majoriteten av ungdommene veksler mellom maskuline og feminine possessiv (11). Videre er det seks ungdommer som foretrekker feminine former, mens de resterende (3) bare bruker maskuline former. I den voksne gruppen bruker de fleste feminine possessiv (16), mens resten veksler mellom feminine og maskuline former (4). Det er altså ingen som bare foretrekker maskuline possessiv. Blant de eldre informantene bruker majoriteten feminine former (15). Videre veksler seks informanter mellom feminine og maskuline possessiv, mens det er en person som bare bruker maskuline former. Denne ene informanten heter Ines, og hun er en 84 år gammel kvinne fra Tromsøya. Hun har totalt bidratt med 24 NP-er som har gjort at andelen av *min/din/sin* totalt sett har økt. Det var ikke bare Ines som skilte seg ut, men også 67 år gamle Ida fra Tromsøya. Ida brukte *min/din/sin* til tradisjonelt feminine substantiv i 15 av 19 fraser. Språkbruken til Ida og Ines skiller seg ut fra gruppen som helhet siden resten i hovedsak bruker feminine former. Ida og Ines bidrar totalt

med 39 av 53 fraser med *min/din/sin*, noe som utgjør mer enn halvparten av de maskulinmarkerte foranstilte possessivfrasene i gruppen med tradisjonelt femininum.

Basert på at de skiller seg relativt mye ut fra gruppen, fjernet jeg dem fra materialet for å se hvilke utslag dette ga i tabell 15 og 16. Uten Ines og Ida ble variasjonen i tabellene mye mindre, og jeg fikk ikke lenger signifikante funn blant de eldre.<sup>29</sup> Dermed kan den uventede bruken av foranstilte possessiv i den eldre gruppen forklares på bakgrunn av disse informantene. Et interessant aspekt er at jeg ikke gjorde slike funn i bruk av ubestemte artikler. Funnene viste at Ines brukte *en* til tradisjonelt femininum i 2 av 16 fraser, mens Ida brukte *en* i tilsvarende 4 av 15 fraser. Dette viser at variasjonen er mye mindre markant i nominalfraser med ubestemt artikkel sammenlignet med possessivkonstruksjoner. Disse funnene diskuteres videre i analysekapitlet.

---

<sup>29</sup> Kjikvadrattesten for tabell 15 viste en P-verdi på 0,335, mens Cramers V viste et korrelasjonsmål på 0,046. P-verdien ligger langt over signifikansnivået (5%). Dermed er ikke funnene statistisk signifikante.

Kjikvadrattesten for tabell 16 viste her en P-verdi på 0,882, mens Cramers V viste en verdi på 0,007. P-verdien ligger igjen langt over signifikansnivået på 5%, noe som tilsier at forskjellene ikke er statistisk signifikante.

### 6.1.2.2 Språkinterne variabler

I dette delkapitlet presenterer jeg bruk av *mi/di/si* og *min/din/sin* til tradisjonelt feminine substantiv etter semantiske og fonologiske egenskaper.

Tabell 17 viser aldersvariasjon i bruk av *mi/di/si* og *min/din/sin* til sterke og svake hunkjønnsst substantiv.

**Tabell 17 Aldersvariasjon i bruk av de foranstilte possessivene *mi/di/si* og *min/din/sin* til sterke og svake hunkjønnsst substantiv i bildetesten (P= possessiv, F=*mi/di/si*, M=*min/din/sin*, Tot= Total)**

P	Ungdom			Voksne			Eldre			Total		
	-0	-e	-a	-0	-e	-a	-0	-e	-a	-0	-e	-a
F	127 57,2%	100 49,5%	87 98,9%	219 97,8%	166 98,8%	109 100%	183 89,7%	42 56,8%	201 100%	529 81,4%	308 69,4%	397 99,7%
M	95 42,8%	102 50,5%	1 1,1%	5 2,2%	2 1,2%	0 0,0%	21 10,3%	32 43,2%	0 0%	121 18,6%	136 30,6%	1 0,3%
Tot	222 100,0 %	202 100,0 %	88 100,0 %	224 100,0 %	168 100,0 %	109 100,0 %	204 100,0 %	74 100,0 %	201 100,0 %	650 100,0 %	444 100,0 %	398 100,0 %

- Ungdom: N=512, P-verdi= 0,000, Cramers V= 0,358
- Voksne: N= 501, P-verdi= 0,255, Cramers V= 0,074
- Eldre: N= 479, P-verdi= 0,000, Cramers V= 0,464
- Total: N=1492

Av tabellen ser man at variasjonen blant de voksne er svært liten. Videre er det stor variasjon blant ungdommene og en del variasjon blant de eldre. Den lille variasjonen blant de voksne kan være tilfeldig, noe som støttes av en kjiqvadrattest og korrelasjonsmålet Cramers V.<sup>30</sup> Blant ungdommene og de eldre er imidlertid forskjellene så store at en med større sannsynlighet kan snakke om tendenser. Generelt ser en at -a nesten konsekvent har femininkongruens i alle aldersgruppene. Når det gjelder substantiv på -0 og -e, er situasjonen

<sup>30</sup> Det er gjort tre kjiqvadrattester for tabell 17, en for ungdommene, en for de voksne, og en for de eldre. Testene bygger alle på samme H<sub>0</sub> og H<sub>a</sub>. H<sub>0</sub> er at det ikke er forskjell i bruken av foranstilte possessiv til tradisjonelt feminine substantiv etter suffiksene. H<sub>a</sub> er at det er en forskjell. P-verdiene er oppgitt under tabell 17 med verdier som viser at H<sub>0</sub> kan forkastes for ungdommene og de eldre, men ikke for de voksne.

imidlertid en annen. *Min/din/sin* brukes oftere til substantiv på *-e* enn substantiv på *-0*. Blant ungdommene er forskjellene på 7,7 %, noe som er svært lite. Denne forskjellen er betydelig større i den eldste gruppen der *min/din/sin* brukes fire ganger så ofte til substantiv på *-e* sammenlignet med substantiv på *-0*. Cramers V og to kjikvadrattester viser sterk korrelasjon og statistisk signifikante funn i begge aldersgruppene (se fotnote 30). Det betyr at forskjellene i tabell 17 sannsynligvis er generaliserbare for ungdommene og de eldre.

Av samme grunner som i kapittel 6.1.1.2, er det også her interessant å fjerne nominalfraser med substantiv på *-a* fra datamaterialet for å se hvilke verdier kjikvadrattestene og Cramers V gir. Cramers V og to kjikvadrattester viser en svak samvariasjon som ikke er statistisk signifikant for ungdommene.<sup>31</sup> For de voksne derimot viser verdiene en sterk samvariasjon som også er statistisk signifikant. Det tyder på at endelser i ubestemt form entall (uten *-a*) sannsynligvis har betydning for bruk av *mi/di/si* og *min/din/sin* for de eldre, men ikke for ungdommene.

Før jeg går videre presenteres en del interessante funn relatert til suffiksene. Her ser en at de totale tallene skiller seg veldig fra hverandre på tvers av de ulike aldersgruppene. Blant ungdommene brukes *-a* lite (N= 88), mens *-e* brukes relativt ofte (N= 202). I gruppen med voksne er fordelingen av substantiv på *-e* og *-a* relativt jevn (N=168 og 109). Blant de eldre er det svært få forekomster med *-e* (N=74) og relativt mange forekomster på *-a* (N= 201). Disse funnene er ganske interessant med tanke på hvilke suffiks som brukes mest i hver aldersgruppe. Dette vil bli drøftet nærmere i analysekapitlet.

Videre er det interessant å se etter korrelasjon mellom femininkongruens og substantiv med kvinnelig referent. I tabell 18 ser en aldersvariasjon i bruk av *mi/di/si* og *min/din/sin* til tradisjonelt feminine substantiv med og uten kvinnelig referent. K.R står for substantiv med kvinnelig referent, mens U.K.R representerer substantiv uten kvinnelig referent.

---

<sup>31</sup> Her er det gjort to kjikvadrattester, en for ungdommene og en for de eldre. Det er ikke gjort en test for de voksne. Substantiv på *-a* er også fjernet fra materialet. Testene tar utgangspunkt i samme  $H_0$  og  $H_a$  som tabell 17. P-verdien for ungdommene er på 0,112, mens P-verdien for de eldre er på 0,00. Det betyr at  $H_0$  ikke forkastes for ungdommene og forkastes for de eldre. Cramers V viser en koeffisient på 0,077 for ungdommene og en koeffisient på 0,371 for de eldre.

**Tabell 18 Aldersvariasjon i bruk av de foranstilte possessivene *mi/di/si* og *min/din/sin* til tradisjonelt feminine substantiv med og uten kvinnelig referent i bildetesten (K.R. = kvinnelig referent, U.K.R. = uten kvinnelig referent, Pos= possessiv)**

Pos.	Ungdom		Voksne		Eldre		Total	
	K.R	U.K.R	K.R	U.K.R	K.R	U.K.R	K.R	U.K.R
<i>mi/di/si</i>	113 64,4%	201 59,6%	151 99,3%	343 98,3%	120 85,7%	306 90,3%	384 82,2%	850 82,9%
<i>min/din/sin</i>	62 35,4%	136 40,4%	1 0,7%	6 1,7%	20 14,4%	33 9,7%	83 17,8%	175 17,1%
Total	175 100,0%	337 100,0%	152 100,0%	349 100,0%	140 100,0%	339 100,0%	467 100,0%	1025 100,0%

- a. Ungdom: N=512, P-verdi= 0,278, Cramers V= 0,048
- b. Voksne: N=501, P-verdi= 0,352, Cramers V= 0,042
- c. Eldre: N= 479, P-verdi= 0,149, Cramers V= 0,066
- d. Total: N=1492

Generelt ser en at forskjellene i bruk av *min/din/sin* mellom substantiv med og uten kvinnelig referent er svært små for alle aldersgruppene. Dette støttes av korrelasjonsmålet Cramers V som peker på lav korrelasjon. Ifølge tre kjikvadrattester er resultatene i tabell 18 heller ikke statistisk signifikante.<sup>32</sup> Det betyr at forskjellene i bruk av *mi/di/si* og *min/din/sin* til tradisjonelt feminine substantiv med og uten kvinnelig referent kan være tilfeldige.

---

<sup>32</sup> For tabell 18 er det gjort tre kjikvadrattester, en for ungdommene, en for de voksne, og en for de eldre. Testene bygger alle på samme H<sub>0</sub> og H<sub>a</sub>. H<sub>0</sub> er at det ikke er forskjell i bruken av foranstilte possessiv til tradisjonelt feminine substantiv med og uten kvinnelig referent. H<sub>a</sub> er at det er en forskjell. P-verdiene er vist under tabellen og viser at H<sub>0</sub> ikke kan forkastes.

### 6.1.3 Kort om demonstrativ og bestemthetssuffiks

Dette delkapitlet sammenfatter bruk av genus i nominalfraser med demonstrativ. Tabell 19 viser en oversikt over attributiv genuskongruens for nominalfraser med demonstrativ.

**Tabell 19 Oversikt over attributiv genuskongruens i nominalfraser med demonstrativ i bildetesten**

Demonstrativ	Tradisjonelt genus			Total
	Femininum	Maskulinum	Nøytrum	
<i>den</i>	304 100,0%	130 100,0%	0 0%	434 67,8%
<i>det</i>	0 0,0%	0 0,0%	206 100%	206 32,2%
Total	304 100,0%	130 100,0%	206 100%	640 100%

Det er totalt 640 forekomster med demonstrativ i datamaterialet. Av tabellen ser en at det kun brukes to demonstrativ: *den* og *det*. Genusdistinksjonen mellom femininum og maskulinum har lenge vært opphevet i fraser med demonstrativ. Derfor er det på ingen måte overraskende at *den* og *det* brukes til tradisjonelt genus i 100 % av tilfellene. Jeg har også sett nærmere på hvilke bøyningssendelser som blir brukt til tradisjonelt femininum, til tross for at jeg ikke forventet noen variasjon her. Resultatene viste at alle substantivene i de 304 nominalfrasene endte på *-a*, noe som er forenlig med tradisjonelt bøyingsmønster i tromsødialekten.

## 6.2 Intervju

I dette delkapitlet presenteres resultatene fra intervjuene. Disse sammenlignes gjennomgående med resultatene fra bildetesten. Totalt ble det annotert 177 nominalfraser med ubestemt artikkel eller possessiv i intervjumaterialet. Bildetestmaterialet benyttet i dette kapitlet kommer kun fra informantene som deltok i både intervju og i bildetest. Forekomstene fra informantene som bare deltok i bildetesten er altså ekskludert. Målsetningen bak dette er å sammenligne brukt genus på tvers av intervju- og bildetestmaterialet. Jeg skal altså se etter likheter og ulikheter i data fra de to opptakssituasjonene. Dette for å kunne uttale meg om oppgavens reliabilitet. Jeg vil kun kommentere bruk av ubestemte artikler og foranstilte

possessiv til tradisjonelt feminine substantiv. Demonstrativ og nominalfraser med substantiv som tradisjonelt har maskulinum og nøytrum er utelatt fordi bruk av genus fulgte tradisjonelle former her. Ettersom intervjumateriale var svært beskjedent, vil dette kapitlet få lite oppmerksomhet.

Først vil jeg kommentere de totale tallene i bruk av ubestemte artikler og foranstilte possessiv til tradisjonelt feminine substantiv. I bruk av *en* og *ei* var det totalt 24 NP-er i intervjumaterialet, mens det tilsvarende var 195 NP-er i bildetestmaterialet. *Min* og *mi* ble brukt i 7 NP-er i intervjumaterialet og 334 NP-er i bildetestmaterialet. Den ujevne fordelingen kan gi et feilaktig bilde av distribusjonen.

I bruk av *en* og *ei* til tradisjonelt feminine substantiv skilte intervjumaterialet seg fra bildetestmaterialet med kun 3,7 %. Dette kan tale for at funnene samsvarer med hverandre og at informantene er konsekvent i bruk av ubestemte artikler. Bruk av *min* og *mi* til tradisjonelt feminine substantiv skilte seg med tilsvarende 34,3 %. Her så det ut som at funnene ikke samsvarer med hverandre. Med nærmere undersøkelse viste det seg at det totalt kun var 12 av 14 informanter som produserte nominalfraser med ubestemte artikler. Av disse var det 11 av 12 informanter som var konsekvent eller tilnærmet konsekvent i bruk av *en* og *ei* i begge opptakssituasjonene. 2 av 12 informanter samsvarte i liten/ingen grad i bruk av ubestemte artikler. Videre var det kun 6 av 14 informanter som produserte nominalfraser med foranstilte possessiv til tradisjonelt feminine substantiv. Av de 6 informantene var det 4 som samsvarte i stor grad i bruk av *min/din/sin* og *mi/di/si* i begge opptakssituasjonene. Det var en informant som ikke var konsekvent, mens det var uklart om den siste informanten var konsekvent eller ikke.

Oppsummert ser en at resultatene samsvarer i til dels stor grad i begge opptakssituasjonene. Det kan tyde på at funnene er reliable, altså at dataene er presise og pålitelige. Det er mange årsaker som kan ligge til grunn for dette, og de bunner i individuelle faktorer som jeg ikke har kontroll eller oversikt over. At intervjumaterialet samsvarte, kan være en indikasjon på at informantene tok i bruk samme språklige register i begge opptakssituasjonene (jf. registervariasjon, se kapittel 5.2). Kanskje opplevde informantene begge språkbrukssituasjonene som like. De kan også ha opplevd situasjonene som ulike uten at dette hadde betydning for språkbruken.

Datagrunnlaget jeg baserer de ovenfornevnte antakelsene på er svært spinkelt. Det var bare 31 nominalfraser med ubestemt artikkel og foranstilte possessiv til tradisjonelt feminine substantiv. Tallene er såpass beskjedne at de variasjonsmønstrene jeg fant kan være tilfeldige. Ettersom datagrunnlaget ble såpass spinkelt, gir det egentlig ingen mening å trekke noen



slutninger ut i fra tallene. Derfor må jeg dessverre konkludere med at intervjudelen av oppgaven ikke fungerte slik den skulle. Et mål for videre forskning kan være å utforme en lignende studie med en intervjudel som er mer egnet til å trigge nominalfraser med ubestemt artikkel og possessiv. Selv om denne delen av intervjuet ikke fungerte optimalt, var metoden likevel gunstig på en annen måte: Informantene fikk muligheten til å dele en del interessante perspektiver på variasjonsmønstre i Tromsø. Disse perspektivene ble brukt i kapittel 2 og brukes i kapittel 7.7.

## 7 Analyse – drøfting av resultater

I dette kapitlet analyserer jeg resultatene fra bildetestmaterialet. Resultatene drøftes opp mot relevant teori i et forsøk på å besvare oppgavens problemstillinger som er gjengitt i overskriftene. Analysen er delt inn i to deler. I første del (kapittel 7.1–7.6) oppsummerer jeg hovedfunn for de seks underproblemstillingene (a)–(f) i lys av hovedproblemstillingen. For å repetere lyder hovedproblemstillingen slik: *Hvordan fordeles uttrykk for ulike genus på nominalfraser i entall i dialekten til forskjellige grupper av tromsøværingene?* I presentasjonen av hovedfunnene vil jeg hovedsakelig beskrive funnene som viste signifikante sammenhenger. Resultatkapitlet viste at jeg nærmest konsekvent fikk signifikante resultater for ungdomsgruppa. Det ble imidlertid nesten ikke påvist slike sammenhenger blant de voksne og de eldre. Funnene blant de to eldste aldersgruppene viser altså at språkinterne og språkeksterne variabler jevnt over ikke har betydning for bruk av genus til tradisjonelt feminine substantiv. Dette handler antakeligvis mest om at variasjonen er relativt liten i de to eldste gruppene, noe som kan bety at det handler om tilfeldigheter. Derfor vil jeg ikke kommentere de ikke-signifikante funnene i første del av analysen. Merk at jeg fant en del signifikante sammenhenger i bruk av foranstilte possessiv blant de eldre, og disse funnene vil jeg selvsagt beskrive. Nominalfraser i bestemt form entall med demonstrativ får ingen oppmerksomhet her fordi de ikke viste noe oppsiktsvekkende. I del to av analysen (kapittel 7.7) drøfter jeg hovedfunnene fra kapittel 7.1–7.6. Mer konkret skal jeg drøfte mulige årsaker bak variasjonen i materialet mitt og utlede i hvilken grad denne variasjonen er et tegn på at tromsøsystemet er under endring. Disse årsaksforklaringene er hovedsakelig relatert til språkeksterne variabler, men også språkinterne variabler. I denne delen vil også funnene blant de voksne og de eldre få oppmerksomhet selv om de ikke viste signifikante verdier. Tallene for de to eldste gruppene er interessante i seg selv uavhengig av signifikans.

Før jeg begynner analysen må jeg poengtere at kvantitative metoder i seg selv ikke gir svar på hvorfor man finner samvariasjon (Kristoffersen 1996: 230). Kvantitative metoder gir et svar på om det er samvariasjon, men sier ingenting om kausalitet. En signifikant sammenheng trenger ikke nødvendigvis å bety at det faktisk er en årsakssammenheng. Selv om jeg ikke kan slå fast kausalitet, kan jeg imidlertid si noe om mulig kausalitet. Jeg kan tolke resultatene i lys av teori og gjennom en slik analyse peke på mulige årsaker.

## 7.1 (a) Utgjør femininum en sårbar kategori i tromsødialekten?

Hypotesen innledningsvis til problemstilling (a) var først og fremst at femininum kom til å være spesielt utsatt for språkendringer (se kapittel 1.3). Dette velger jeg å komme tilbake til i kapittel 7.7 siden svaret henger tett sammen med om det skjer en språkendring i tromsøsystemet. Videre forventet jeg å finne mye variasjon i bruk av genus til tradisjonelt feminine substantiv. Denne hypotesen viste seg å være korrekt. Maskuline konstruksjoner ble brukt relativt hyppig til tradisjonelt feminine substantiv. *En* ble brukt i 16,2 % av tilfellene, mens *min/din/sin* ble brukt i 17,3 % av tilfellene (jf. tabell 7 og 13). Legg merke til at differansen mellom bruk av ubestemte artikler og foranstilte possessiv er svært lav med 1,1 %.

En kan finne lignende tendenser i andre undersøkelser som hos Opsahl (2009), Conzett m.fl. (2011), Lødrup (2011), Sollid m.fl. (2014) og Rodina og Westergaard (2015). Alle peker i mer eller mindre grad på at maskuline determinativer brukes til tradisjonelt feminine substantiv. Selv om en kan finne likhetstrekk, er det viktig å ta forbehold om at deres studier skiller seg fra mine på enkelte områder. Rodina og Westergaard fokuserer eksempelvis på språktilegnelse. Å studere språktilegnelse innebærer at de i større grad enn meg undersøker språket til yngre informanter. Mange barn har enda ikke tilegnet seg genussystemet fullt ut, mens ungdommer har fullført tilegnelsesprosessen. Dermed er det ikke rart at Rodina og Westergaard finner større variasjon i bruk av genus enn det jeg gjør.

Videre ser man hos Conzett m.fl. (2011), Sollid m.fl. (2014) og Opsahl (2009) at maskulinum også brukes til substantiv med tradisjonelt nøytrum. Denne tendensen finner jeg ikke i mine resultater. Deres studier skiller seg fra min ved at de i større grad undersøker varieteter som er preget av språkkontakt. Når de finner variasjon mellom maskulinum og nøytrum, handler det mye om at en andrespråksituasjon gjør seg gjeldende i den historiske bakgrunnen til de involverte varietetene. Det er derfor ikke rart at jeg ikke finner variasjon i bruk av maskulinum og nøytrum. Språkkontakt er svært relevant og viktig i bykontekster, men først og fremst i betydningen av dialektkontakt i mitt materiale.

## 7.2 (b) Er det samvariasjon mellom bruk av genus og alder?

Innledningsvis forventet jeg å finne samvariasjon mellom bruk av genus og alder i forbindelse med problemstilling (b) (jf. kapittel 1.3). Denne hypotesen viste seg å være korrekt ettersom ungdommene hadde mest variasjon i bruk av ubestemt artikkel og foranstilte possessiv til tradisjonelt feminine substantiv (jf. kapittel 6.1.1.1 og 6.1.2.1). Dette ble forsterket av den intra- og interindividuelle variasjonen (jf. figur 4 og 5). Spredningen i ungdomsgruppen var relativt stor der de fleste ungdommene vekslet mellom feminine og maskuline former. Det var også en del ungdommer som bare brukte maskulinum, mens andre bare brukte femininum. Disse funnene viser at majoriteten av ungdommene antakeligvis beveger seg mot et to-genussystem, enkelte ungdom har allerede fått to-genussystem, mens andre ungdommer fortsatt har et tre-genussystem. Dette tyder på at femininum er en utsatt språkkategori blant de yngste talerne.

I den voksne gruppen var det nesten ingen variasjon i nominalfraser med ubestemte artikler eller med foranstilte possessiv til tradisjonelt feminine substantiv. Dette var ikke spesielt overraskende. Jeg forventet at de voksne skulle bruke genus i samsvar tradisjonelle former. Forventningen hadde bakgrunn i teori som sier at ungdommer (ikke voksne) er mest innovative i språkbruken. Funnene forsterkes av den intra- og interindividuelle variasjonen der de fleste voksne konsekvent brukte feminine former. Spredningen er altså mye mindre her enn i ungdomsgruppen, noe som kan indikere at femininum ikke er spesielt utsatt blant de voksne.

Når det gjelder den eldre aldersgruppen, var resultatene todelt. På den ene siden var det svært lite variasjon i bruk av ubestemte artikler. På den andre siden fant jeg en del variasjon i bruk av foranstilte possessiv til tradisjonelt feminine substantiv. De sistnevnte funnene var noe uventet fordi jeg i utgangspunktet forventet at nesten all variasjon var forbeholdt ungdommene. Den intra- og interindividuelle variasjonen viste at de eldre generelt orienterte seg mot feminine konstruksjoner både i bruk av ubestemte artikler og possessiv. I bruk av foranstilte possessiv var det unntaksvis to informanter som orienterte seg mot maskuline former.

Til nå har jeg vist at variasjonen er størst blant ungdommene og generelt liten blant de voksne og de eldre. Jeg konkluderer derfor med at alder med stor sannsynlighet har betydning for bruk av genus og at ungdommene skiller seg ut.

Mine funn i nominalfraser med ubestemt artikkel er svært forenlige med resultatene til Rodina og Westergaard (2015). De fant for eksempel at 18–19-åringene brukte *ei* i 56 % av tilfellene, mens 31–64-åringene brukte *ei* i 99 % av tilfellene. Disse prosentandelene er i samsvar med mine observasjoner. 15–24-åringene i min studie skiller seg fra 18–19-åringene i Rodina og Westergaards studie med kun 6,9 % (for ubestemte artikler). Merk igjen at Rodina og Westergaard ikke undersøker possessivkonstruksjoner. Resultatene mine er også forenlige med litteraturen der det er en bred enighet om at ungdommer har en tendens til å gå foran i språkendringsprosessene (jf. kapittel 4.2.4).

### 7.3 (c) Er det en samvariasjon mellom bruk av genus og kjønn?

Til problemstilling (c) forventet jeg innledningsvis at jeg kom til å finne en sammenheng mellom variasjon i genussystemet og kjønn. I tillegg forventet jeg at kvinner kom til å ha større variasjon enn menn i bruk av maskuline og feminine former til substantiv med tradisjonelt femininum. Resultatene mine pekte i to retninger.

For det første viser funnene i ungdomsgruppen at guttene hadde mest variasjon både i bruk av foranstilte possessiv og ubestemte artikler. Funnene i ungdomsgruppen samsvarer ikke med det litteraturen peker på som hovedtendenser. Forskning har generelt vist at jenter oftere enn gutter tar i bruk språktrekk som bryter med tradisjonelle former (jf. kapittel 4.2.4). Mine funn peker på det motsatte – at språkbruken hos gutter hyppigst bryter med tradisjonelle former. Dermed var ikke hypotesen min innledningsvis korrekt. Selv om mye forskning peker på jenter som mest innovativ i språkbruken, er det også enkelte studier som viser at gutter bryter med tradisjonelle former oftere enn jenter. Som nevnt i kapittel 4.2.4, fant Røyneland (2005) at guttene på Røros og Tynset snakket mer nivellert og standardnært enn jentene. Enda mer interessant i denne sammenhengen er det at Jacobsen (2015) gjorde lignende funn i sin masteroppgave om sammenfallet av /ç/ og /ʃ/ i Tromsø og i Trondheim. Der observerte hun at guttene i Tromsø brukte tradisjonelle former sjeldnere enn jentene. Det vil si at guttene i større grad byttet /ç/ ut med /ʃ/. Dette kommer jeg tilbake til senere.

For det tredje observerte jeg at eldre kvinner hadde større variasjon i bruk av foranstilte possessiv enn eldre menn. Dermed kan en si at hypotesen min innledningsvis var delvis korrekt. Disse funnene er på den ene siden overraskende ettersom jeg ikke forventet å finne så mye variasjon blant de eldre deltakerne (jf. forrige delkapittel). På den andre siden var det ikke overraskende at kvinner hadde størst variasjon. Litteraturen peker som allerede nevnt på at kvinner som regel snakker mest standardnært.

## 7.4 (d) Finnes det et geografisk skille mellom Tromsøya og Kvaløysletta i bruk av genus?

Innledningsvis i oppgaven formulerte jeg en hypotese om at geografisk tilhørighet har betydning for variasjon i genussystemet (se kapittel 1.3). Mer konkret trodde jeg at språkbrukerne fra Kvaløysletta ville bruke flere tradisjonelle former i pakt med et tre-genussystem enn språkbrukerne fra Tromsøya. Funnene viste at hypotesen var korrekt. Det viste seg altså at geografisk tilhørighet sannsynligvis har betydning for variasjon i genussystemet. Mer konkret viste resultatene at ungdom fra Tromsøya brukte *en* og *min* til tradisjonelt feminine substantiv i størst grad. En kunne også observere lignende tendenser blant de eldre, men da kun i nominalfaser med foranstilte possessiv. Det er svært interessant at det finnes geografisk variasjon mellom Kvaløysletta og Tromsøya. Disse områdene ligger veldig nær hverandre med bare ei bru som skiller dem fra hverandre.

## 7.5 (e) Er det samvariasjon mellom bruk av genus og endelser i ubestemt form entall?

I tromsødialekten kan svake hunkjønnsst substantiv i ubestemt form entall ende på *-a* (*ei jenta*) eller *-e* (*ei jente*) (Bull [1990] 1996: 176). De sterke hunkjønnsst substantivene har ingen endelse (*ei heks*). I kapittel 1.3 utformet jeg en hypotese om at jeg ville finne en sammenheng mellom variasjon i genussystemet og endelser i ubestemt form entall. Denne hypotesen viste seg å være korrekt blant ungdommene i bruk av ubestemte artikler og foranstilte possessiv. Det viste seg også at hypotesen stemte blant de eldre talerne i bruk av foranstilte possessiv.

Videre trodde jeg at jeg ville finne korrelasjon mellom femininkongruens og svake substantiv på *-a/-e*. Denne hypotesen viste seg å være delvis korrekt. Omtrent alle hunkjønnsst substantivene på *-a* hadde feminin genuskongruens i alle aldersgruppene. Funnene var imidlertid mer kompliserte når det gjelder svake hunkjønnsst substantiv på *-e*. Ungdommene brukte maskuline former relativt hyppig til substantiv på *-e*. Maskuline former ble faktisk brukt oftere til svake substantiv på *-e* sammenlignet med sterke substantiv. En kunne se samme tendenser blant de eldre i bruk av foranstilte possessiv. Dermed var hypotesen min i kapittel 1.3 også delvis feil. Disse funnene var ganske overraskende fordi en kunne forvente at det ville være mer variasjon til substantiv på *-0*. Slike substantiv vekker sannsynligvis ikke assosiasjoner til et bestemt genus på samme måte som substantiv på *-e* (og *-a*). Videre har Trosterud (2001) formulert en regel om at svake substantiv på *-e* får femininkongruens. Dermed skulle en trodd at flere substantiv på *-e* fikk feminin genuskongruens. I og med at dette ikke var tilfellet, ser det ut til at Trosteruds regel ikke gjelder for tromsødialekten. På den andre siden er funnene ikke spesielt overraskende. Rodina og Westergaard (2015) fant nemlig heller ikke en sterk sammenheng mellom femininkongruens og substantiv på *-e* i deres undersøkelse.

Et annet interessant aspekt med funnene mine er relatert til hvor frekvent de ulike suffiksene opptrer. Om en sammenligner antall substantiv på *-a* og *-e* på tvers av de ulike aldersgruppene, ser en svært ulike tall. De eldste bruker *-a* nesten dobbelt så ofte som *-e*, mens de yngste bruker *-e* nesten dobbelt så ofte som *-a*. Bull ([1990] 1996: 176) påpeker at variasjon mellom svake hunkjønnsst substantiv på *-e* og *-a* har vært vanlig i tromsødialekten. At *-e* er sterkt overrepresentert blant ungdommene og *-a* er sterkt overrepresentert blant de eldre, kan kanskje være et tegn på at det skjer en overgang fra *-a* til *-e* i tromsødialekten. Dessuten er *-e* en forutsetning for *en* og *min*: *\*en jenta/min jenta*.

## 7.6 (f) Er det samvariasjon mellom bruk av genus og biologisk kjønn til substantivenes referent?

Innledningsvis formulerte jeg en hypotese om at biologisk kjønn til substantivenes referent har betydning for variasjon i genussystemet (jf. kapittel 1.3). Denne hypotesen viste seg å være ukorrekt. Mine funn viste faktisk at variasjonen var såpass liten mellom substantiv med

og uten kvinnelig referent at det antakeligvis handlet om tilfeldigheter. Med andre ord fant jeg ingen tegn til at det var en korrelasjon mellom femininum og biologisk kjønn til substantivenes referent. Dette er ganske overraskende. Opsahl (2009) og Rodina og Westergaard (2015) fant eksempelvis en slik korrelasjon i sine studier. Trosterud (2001) har dessuten formulert en regel om at ord for referent med biologisk kjønn har tilsvarende genus. Ord som *heks* og *jente* har kvinnelig referent, noe som gjør disse ordene mer disponert for feminin genuskongruens.

## 7.7 Drøfting av hovedfunn

Til nå har jeg belyst hovedfunnene i denne oppgaven og pekt på om de samsvarer med eller avviker fra andre funn i lignende undersøkelser. I det følgende skal jeg se nærmere på hva disse funnene kan bety. Først og fremst tolker jeg mine funn som at det skjer en språkendring i tromsøsystemet der femininum er på vei ut av tromsødialekten. I kapittel 7.7.1 skal jeg diskutere denne tolkningen nærmere. Deretter drøfter jeg mulige årsaksforklaringer bak funnene mine i lys av teori (i kapittel 7.7.2–7.7.3). Når femininum havner på vikende front, kan sosiolingvistiske forklaringer bidra til å belyse hvorfor dette skjer. En må imidlertid være oppmerksom på at språkinterne forhold også kan ha betydning. Språksystemet legger til rette for at en språkendring kan skje før de språkeksterne forholdene setter fart i endringene. Derfor skal jeg se nærmere på både språkinterne og språkeksterne forhold som kan forklare de variasjonsmønstrene jeg finner.

### 7.7.1 Skjer det en språkendring i tromsøsystemet?

Sannsynligvis skjer det en språkendring i genussystemet i tromsødialekten. Med språkendringer sikter jeg til en reduksjon i genussystemet der et tre-genussystem reduseres til et to-genussystem. To-genussystemet består av maskulinum, eventuelt felleskjønn, og nøytrum. Tromsødialekten får dermed frasetyper som *en jente* og *min jakke* istedenfor fraser som *ei jente/a* og *mi jakke/a*. En kan også kalle denne utviklingen for forenkling. Det betyr at femininum antakeligvis er en sårbar kategori i tromsødialekten, noe som da bekrefter at hypotesen til problemstilling (a) var korrekt (jf. kapittel 7.1). Denne konklusjonen baserer jeg på aldersvariasjonen nevnt i kapittel 7.2 der ungdommene framstår som språkendringsagenter.



Dette argumentet hviler på en antakelse om at ungdommene i Tromsø en dag i framtiden ikke vil si *ei/mi* i større grad. Fordi variasjon også kan være et uttrykk for en livsfaseendring, bør studien gjentas om kanskje 10–15 år (jf. kapittel 4.2.4). Likevel viser andre studier lignende tendenser i Oslo (Opsahl 2009 og Lødrup 2011) og i Nord-Troms og Finnmark (Conzett m.fl. 2011 og Sollid m.fl. 2014), noe som kan forsterke min konklusjon. Merk at de tydelig har kommet lenger i språkendringsprosessen enn i Tromsø. Dette er imidlertid ikke overraskende. Utgangspunktet i Tromsø er svært ulikt utgangspunktet til Nord-Troms, Finnmark og Oslo. I flere varieteter i Nord-Troms og Finnmark har et tre-genussystem sannsynligvis aldri vært etablert eller stabilisert. Dersom utgangspunktet aldri var et stabilt tre-genussystem, kan man ha gått fra usystematisk variasjon til et stabilt to-genussystem. Dessuten har disse varietetene lenge hatt kontakt med ikke-genusspråk. Da er det naturlig at genussystemet der er enklere enn i Tromsø som lenge har hatt et stabilt tre-genussystem. Det er også naturlig at de har kommet lenger i overgangen mot et to-genussystem. I Oslo ligger varietet(-e) nært bokmål som kan ha et to-genussystem. Dessuten har vestkantdialekten alltid hatt et to-genussystem. I tillegg er Oslo i større grad enn Tromsø preget av språkkontakt mellom mange språk. Derfor er det mer naturlig at et to-genussystem har fått bedre fotfeste i Oslo enn i Tromsø.

Konklusjonen min om at det skjer en språkendring støttes videre opp av Rodina og Westergaards (2015) funn. Observasjonene deres ga dem grunnlag til å hevde at femininum ikke tilegnes sent, men antakeligvis er på tur ut av tromsødialekten. De baserer denne antakelsen på at tradisjonell bruk av femininum avtar med årene med 15 % ”riktig” bruk for 3–6-åringer, 9 % for 6–8-åringer og 7 % for 11–12-åringer (Rodina og Westergaard 2015: 176). De begrunner dette med at yngre barn sannsynligvis er mer eksponert for påvirkning fra foreldrene, mens eldre barn i større grad kan bli påvirket av andre barn. Videre er en nødt å ta samme forbehold som tidligere nevnt om at de ser på yngre talere enn det jeg gjør. Likevel kan en med større grad av sikkerhet spore en språkendring i genussystemet ved å kombinere mine funn med Rodina og Westergaards funn.

Selv om det er mye som tyder på at det skjer en språkendring i tromsøsystemet, finnes det motargumenter. Bestemthetssuffiksene er som forventet svært robuste i mitt datamateriale (jf. kapittel 7.5). Det vil si at markeringen av *-a* i femininum står bunnsolid fast. Selv om min genusdefinisjon sier at bøyingsklasser ikke er et uttrykk for genus, kan bøyingsklassene likevel være viktige genusmarkører. Det ser en av bestemthetssuffiksets historiske opphav (jf. kapittel 4.1.1). Språkhistorisk sett var *-a* i bestemt form en genusmarkør. Det viser at genus

henger tett sammen med bøyningsapparatet. En generell regel er: Jo nærmere et språktrekk er knyttet til stammen av et ord jo mer motstandsdyktig er det mot forenkling og bortfall (Sollid m.fl. 2014: 37). Det forsterkes også av at funnene til Rodina og Westergaard (2015) som viser at det er lettere for informanter å produsere fraser i bestemt form med demonstrativ enn fraser i ubestemt form med ubestemt artikkel. For den gjengse språkbruker fungerer dessuten trolig bøyingsklasser normalt sett som genusmarkører til tross for at mange lingvister ikke definerer dem slik. Fordi *-a* står så fjellstøtt, kan det tilsis at femininum likevel ikke er så sårbar.

### 7.7.2 Mulige årsaksforklaringer – språkinterne forhold

Jeg har så langt konkludert med at femininum ser ut til å være en sårbar kategori i tromsødialekten. En kan så spørre seg selv hvorfor femininum er utsatt, og ikke nøytrum. Rodina og Westergaard (2015: 181) argumenterer for at nøytrum skiller seg mer ut som noe eget sammenlignet med femininum. Selv om ubestemte artikler og possessiv tilbyr et skille mellom maskulinum og femininum, er forskjellen sterkere uttrykt mellom nøytrum og de andre genus enn mellom maskulinum og femininum. Femininum kommer altså ikke formelt til uttrykk på samme måte som nøytrum, noe som gjør at femininum blir en svakere kategori. Språksystemet har altså lagt opp til at femininum er en utsatt språkkategori. En kan dermed spørre seg selv hvorfor ikke en slik endring har skjedd tidligere. Forholdene i språksystemet har lenge vært lagt til rette for at en slik endring kan skje. Det er imidlertid først i nyere tid at det ser ut til at en endring skjer. Svaret har antakeligvis en sammenheng med at språkeksterne forhold kommer inn og forsterker utviklingen i dag.

Et annet språkintern forhold som kan ha betydning for at det skjer en endring i tromsøsystemet, har en sammenheng med substantivendelsene i ubestemt form entall. Som jeg skrev i kapittel 7.5, hadde omtrent alle svake hunkjønnsst substantiv på *-a* feminin genuskongruens. Dette kan tyde på at språkbrukerne i Tromsø forbinder *-a* med femininum kognitivt sett. Videre ser det ut til at *-e* antakeligvis erstatter *-a* blant ungdommene. Ettersom maskulin genuskongruens brukes mye hyppigere til substantiv på *-e* enn til substantiv på *-a*, ser det ikke ut til at *-e* har en like sterk forbindelse kognitivt sett til femininum som *-a*. Det kan til og med hende at substantiv på *-e* forbindes med maskulinum (Rodina og Westergaard 2015: 181). Dersom *-a* erstattes av *-e*, reduseres eller forsvinner antakeligvis også den kognitive forbindelsen med femininum. Med andre ord er det trolig lettere for ungdom å velge

maskuline former til tradisjonelt feminine substantiv når suffikset ikke vekker så sterke assosiasjoner til et bestemt genus.

Videre viste det seg at biologisk kjønn hos substantivenes referenter ikke hadde betydning for variasjon i genussystemet. Dette har antakeligvis en sammenheng med at bildetesten i utgangspunktet hadde svært få testord med kvinnelig referent. Det var i alt tre av syv tradisjonelt feminine substantiv: *heks*, *dukke/a* og *jente/a*. Denne fordelingen gjorde at antallet av slike frasetyper ble mye lavere, noe som kan ha påvirket resultatet. Det kan også tenkes at endelsene spiller en rolle i disse funnene. Ovenfor nevnte jeg at *-e* erstatter *-a* blant ungdommen. Kanskje vekker *-e* såpass sterke assosiasjoner til maskulinum at semantikk blir mindre viktig.

### 7.7.3 Mulige årsaksforklaringer – språkeksterne forhold

I delkapittel 7.7.2 pekte jeg på at språkinterne forhold synes å legge til rette for at det kan skje en endring i genussystemet. I det følgende skal jeg drøfte hvilke språkeksterne forhold som kan ha hatt betydning for mine funn. Jeg skal først se nærmere på funnene blant de voksne og de eldre. Deretter skal jeg konsentrere meg om variasjonen blant ungdommene. Til slutt i dette delkapitlet drøfter jeg mulige sosiolingvistiske årsaker til en språkendring i tromsøsystemet.

#### 7.7.3.1 *Funn i de to eldste aldersgruppene*

Presentasjonen av hovedfunnene viste at bruk av genus stort sett fulgte tradisjonelle former blant de voksne og de eldre. Et unntak var i bruk av foranstilte possessiv i den eldre aldersgruppen. Dette kommer jeg tilbake til senere i dette delkapitlet. De aller fleste informantene fra de to eldste aldersgruppene orienterte seg altså mot feminine former. Videre så det ut kjønn og geografisk tilhørighet ikke har betydning for bruk av genus. Dette har trolig en sammenheng med at variasjonen var såpass liten at forskjellene kan være tilfeldige. Det er uansett interessant at de to eldste aldersgruppene virker temmelig ensartet i bruk av genus. Språkbruken i disse aldersgruppene tyder på at et tre-genussystem står sterkt blant talere fra 26 år og oppover. I det følgende skal jeg drøfte funnene i den voksne og den eldre gruppen mer inngående hver for seg. Jeg vil starte med den voksne gruppen og avslutte med den eldre gruppen.

Informantene i den voksne gruppen vokste opp når befolkningsveksten virkelig skjøt fart i løpet av 1970-tallet. Disse informantene har holdt på et tre-genussystem til tross for at de har vært utsatt for dialekt-/språkkontakt i sine oppvekstår. Som tidligere nevnt er genus en utsatt språkkategori i kontaktsituasjoner (Conzett 2016: 224 og Nesse 2016: 82). Derfor er det svært interessant at et to-genussystem ikke gjør seg mer gjeldende blant de voksne. Disse funnene tyder på at den folkelige bydialekten (jf. kapittel 2.3) har hatt størst påvirkningskraft på språkbrukere født etter 1970-tallet. Det kan forklare hvorfor en del ungdommer enda har et stabilt tre-genussystem. Basert på dette får en inntrykk av at den moderne tromsødialekten i utgangspunktet hadde et tre-genussystem. Det vil si at variasjonen i genussystemet trolig er en relativt ny utvikling i den moderne tromsødialekten. Årsaken henger trolig sammen med hvor kraftig påvirkningen har vært. For det første kan det tenkes at påvirkningen fra andre dialekter/språk ikke var like sterk mellom 1970–1980 som mellom 1990–2000. Teknologien har fått sterke nyvinninger på få år, noe som har gjort det lettere å komme i kontakt med hverandre. Det har også blitt lettere å reise med utbedring av infrastruktur. Dette kan innebære at et språktrekk har lettere for å spre seg blant ungdommer i dag enn blant voksne som vokste opp mellom 1970–1980. Videre tar en språkendring tid.

I den eldre aldersgruppen ser det også ut til at et tre-genussystem generelt står sterkt. Det tyder på at de fleste informantene i denne gruppen orienterer seg mot den folkelige bydialekten. Som tidligere nevnt var det et unntak i bruk av foranstilte possessiv. Her var det uventet mange forekomster med *min/din/sin* til tradisjonelt feminine substantiv. Ved nærmere undersøkelse fant jeg ut at det primært var to informanter som skilte seg ut fra den eldre gruppen som helhet (jf. kapittel 6.1.2.1). Det vil si at majoriteten av gruppen orienterte seg mot feminin genuskongruens, mens to informanter orienterte seg mot maskuline former. De to informantene er etter all sannsynlighet ikke språkendringsagenter slik som ungdommene. Årsaken har antakeligvis heller en sammenheng med bakgrunnen til de to informantene. Ved nærmere undersøkelse fant jeg at de to informantene var kvinner fra Tromsøya. Det er mindre oppsiktsvekkende at det dreier seg om kvinner og ikke menn. Forskning har, som allerede nevnt, vist at kvinner ofte snakker mer standardnært enn menn. Et to-genussystem kan defineres som et standardnært trekk siden bokmål kan ha to genus. Videre fant jeg ut at informantene var ”bykvinner” som har vokst opp innenfor den gamle bykjernen (jf. figur 2). Det er dermed sannsynlig at deres talemål orienterer seg mot den standardnære bydialekten (jf. kapittel 2.3.4). Resten av gruppen orienterer seg antakeligvis mot den folkelige bydialekten. Denne fordelingen kan tyde på at det fortsatt finnes talere av denne standardnære

bydialekten. Likevel er de trolig lite representert blant mine informanter (og kanskje lite representert i dagens Tromsø).

Funnene i bruk av *min/din/sin* til tradisjonelt feminine substantiv i den eldre aldersgruppen er veldig interessant også med tanke på det gamle sosio-geografiske skillet (jf. kapittel 2.2). Som jeg nevnte ovenfor, orienterer to eldre kvinner seg trolig mot den gamle standardnære bydialekten. Det viser at det enda finnes spor av det gamle sosio-geografiske skillet i dag. Jeg vil ikke forfølge denne antakelsen videre fordi genus ikke er et språktrekk som er spesielt egnet til å diskutere om sosio-geografiske skiller enda finnes i Tromsø. Det var generelt ingen av informantene som var oppmerksomme på at det skjer en endring i tromsøsystemet (dette kommer jeg tilbake til senere). Derfor er det lite sannsynlig at genus brukes til å markere sosial og geografisk tilhørighet.

### 7.7.3.2 *Funn i ungdomsgruppen*

Som jeg var inne på i kapittel 7.2, var variasjonen i bruk av genus til tradisjonelt feminine substantiv størst blant ungdommene. Ettersom litteraturen peker på ungdommer som språkendringsagenter, er ikke disse funnene spesielt overraskende (jf. kapittel 4.2.4). Et spørsmål er imidlertid hvorfor ungdommene skilte seg ut fra de eldre talerne. Svaret handler antakeligvis om konformitet (jf. kapittel 4.2.3.2). Ungdommene framstår på mange måter som en særegen gruppe som skiller seg fra eldre mennesker på flere områder. Det kan tenkes at ungdommene ønsker å markere deres særegenhet via blant annet språket (Norrby og Håkansson 2015: 172). I tillegg kan det hende at ungdommer har stor variasjon fordi de er mer utsatt for gruppe- og tilhørighetspress. Det forsterkes av funnene til Rodina og Westergaard (2015: 176) som viser at tradisjonell bruk av femininum avtar jo eldre de yngste talerne blir. De forklarer funnene på følgende måte:

The younger children are presumably more exposed to input from their parents, who produce the feminine form 100%. In contrast, older children receive more of their input from other children, and this accumulates over time.

Her sier de at eldre barn er mer utsatt for gruppepåvirkning enn yngre barn, mens yngre barn påvirkes mer av foreldrene.

Videre viste mine funn at guttene hadde større variasjon enn jentene. Som tidligere nevnt observerte Jacobsen (2015) også at gutter i Tromsø brukte tradisjonelle former sjeldnere enn jenter. Hun forklarer funnene med at gutter bruker færre standardformer enn jenter, og at jenter generelt har færre uttalefeil enn gutter. Selv om dette kan være en medvirkende faktor bak hennes funn, er det ikke en sannsynlig forklaring bak mine funn. Et to-genussystem er ikke en uttalefeil ettersom et konservativt bokmål tillater bruk av to genus. To-genussystem er faktisk et mer standardnært trekk enn et tre-genussystem. Derfor må jeg se etter andre mulige forklaringer bak mine funn.

Forskning har vist at kvinner som regel leder an i språkendringene (jf. kapittel 4.2.4). Årsaken bak dette kan ha en sammenheng med at de vurderes etter hvordan de ser ut og opptrer, noe som gjør at språkbruken blir viktig. Dersom dette stemmer, kan kanskje mine funn tyde på at utviklingen har gått i retning av at menn føler det på samme viset. Kanskje har menn nærmet seg kvinner i form av økt fokus på utseende og væremåte. Det er eksempelvis ikke sjeldent en ser at menn bruker sminke. Menn i dag bryr seg antakeligvis mer om hvordan de opptrer, noe som kan føre til at de bruker mer standardnære trekk i språket.

Mæhlum (2008: 121) peker i omtalen av Røynelands (2005) funn på en annen forklaring, nemlig at guttene (sossene) på Røros og Tynset antakelig ikke forbinder dialekt med noe mannlig, og at de derfor ikke har behov for å markere seg gjennom språket. Ettersom mine informanter har vokst opp i byen, er det ikke usannsynlig at dette kan gjelde for dem også. Termen ”soss” dukket også opp i intervjumaterialet mitt. 17 år gamle Magne fra Kvaløysletta sa eksempelvis ”[...] å tromsøya e jo sossestede [...]”. På den ene siden kan sossebegrepet ha en geografisk betinget dimensjon ved at det er knyttet til Tromsøya. På den andre siden kan begrepet ha en sosial dimensjon. Med det mener jeg at begrepet vekker konnotasjoner til noe pent og noe med høy status. Sossebegrepet brukes åpenbart i tromsømiljøet, og det kan være rimelig å anta at mange i Tromsø identifiserer seg med å være byjenter/bygutter.

I kapittel 7.4 konkluderte jeg med at det eksisterer et språklig skille i genussystemet mellom mine studieområder i byen: Tromsøya og Kvaløysletta. Det ser altså ut til at informantene fra Tromsøya har kommet lenger i prosessen mot et to-genussystem sammenlignet med informantene fra Kvaløysletta. En sannsynlig forklaring bak den geografiske variasjonen har en sammenheng med sprangteorien (jf. kapittel 4.2.3.1). For å repetere sier teorien at språkendringer spres fra et regionsenter til et annet. Deretter siver språkendringen ut i omkringliggende områder. Det kan tenkes at en forenkling i

genussystemet først har spredt seg fra eksempelvis Oslo til Tromsøya (dette kommer jeg tilbake til senere). Deretter kan det ha spredt seg fra Tromsøya og ut mot Kvaløysletta. Mine funn kan dermed peke på at Tromsøya fungerer som et spredningsentrum i området for forenklingen av tromsøsystemet. Sagt på en annen måte kan det hende at informantene på Tromsøya har større variasjon enn informantene på Kvaløysletta fordi endringene sprer seg senere til Kvaløysletta. Det kan igjen være et tegn på at Kvaløysletta er langt nok unna sentrum til at endringsprosessene skjer senere der enn på Tromsøya.

En annen mulig forklaring har sammenheng med begrepet *konformitet* (jf. kapittel 4.2.3.2). Det kan tenkes at Kvaløysletta utgjør et eget samfunn som skiller seg fra samfunnet på Tromsøya i mer eller mindre grad. Personer fra Kvaløysletta utgjør etter denne tanken en annen gruppe som tromsøyværingene kanskje vil markere avstand fra, og vice versa. Også de som bor i byer, har en tendens til å holde seg i nærmiljøet sitt. Barna fra Kvaløysletta går gjerne i barnehage og på skole på Kvaløysletta, mens barna fra Tromsøya ofte går i barnehage og på skole på Tromsøya. Dette kan føre til at barna vokser opp i egne språksamfunn der de deler enkelte særtrekk ved språket. Selvsagt vil barna snakke svært likt på tvers av de to områdene, men kanskje også ulikt for å markere geografisk tilhørighet (intensjonalt eller ikke).

I forlengelse av den ovenfornevnte årsaksforklaringen kan mine funn være et tegn på at skillet mellom den folkelige og den standardnære bydialekten lever videre (jf. kapittel 2.4). Jeg mener ikke med dette at de samme språktrekkene lever videre, men heller at det finnes et skille mellom en folkelig og en standardnær bydialekt i en moderne, urban kontekst. Flere informanter i denne undersøkelsen delte mitt synspunkt om at det finnes språklige skiller i dag i Tromsø. 26 år gamle Lotte fra Kvaløysletta sier eksempelvis:

mmm, næææi, kanskje det e liksom kanskje dalingan har litt mer slang i det dæm bruke ømm å kanskje dæm på øya snakke penere, æ vet ikke, å vi på bare kvaløya har en helt vanli dialækt

Lotte sier at det finnes språklige skiller mellom Tromsdalen, Tromsøya og Kvaløya. Hun sier at dalingene har mye ”slang” som antakeligvis viser til innovative språktrekk på ordnivået. Videre påpeker hun at talemålet på Tromsøya er ”pent”. Dermed virker det som ”penere” språktrekk kan tillegges sentrumsnære bydeler. Som nevnt ovenfor er det vanskelig å vite hva informanter legger i begrepet ”pent”. Her kan hun eksempelvis sikte til at tromsøyværingene

forfiner språket sitt, eller hun kan sikte til at de snakker mer standardnært i samsvar med skriftspråket eller en varietet som ligger nært skriftspråket (slik som Oslo-mål). Videre sier hun at personer fra Kvaløya har en ”helt vanli dialækt”. Dette tyder på at kvaløyværingene ikke snakker ”pent” ifølge henne. Ettersom hun omtaler talemålet som ”vanlig”, signaliserer hun likevel en slags positiv holdning til denne varietet. Det interessante er i alle tilfeller at hun ikke karakteriserer det ”pene” som vanlig. Tvert i mot, er det det landlige som er vanlig ifølge henne.

### 7.7.3.3 *Mulige årsaker bak en språkendring*

Jeg har så langt sett på mulige forklaringer bak funnene i de ulike aldersgruppen. Nå skal jeg se nærmere på mulige forklaringer til at det skjer en språkendring i tromsøsyste­met. Conzett (2016: 224) og Nesse (2016: 82) peker på språkkontakt som den viktigste årsaken til at det skjer en forenkling i genussyste­met. Når ulike språkssystemer brytes sammen, skjer det gjerne noe med genus. Dette er etter all sannsynlighet også hovedårsaken bak mine funn, men her i form av dialektkontakt. I det følgende skal jeg se nærmere på ulike faktorer som kan bidra til å forklare hvorfor dialektkontakt kan ha forårsaket en forenkling i genussyste­met i Tromsø. Jeg skal først peke på det jeg antar er hovedårsaken: den store tilflytningen til Tromsø, økende mobilitet og urbanisering. Deretter ser jeg nærmere på prestisje som en biforklaring.

Som nevnt i kapittel 2, økte befolkningstallet i Tromsø sterkt fra 1970-tallet og utover. Mobiliteten i samfunnet hadde økt og gjorde at geografiske avstander ikke lengre hadde like stor betydning. Dette gjorde at personer fra ulike deler av Norge og utlandet samlet seg i en og samme by. Innflytterne besto særlig av utdannede mennesker fra Øst-Norge (Rodina og Westergaard 2015: 179). Lise på 24 år fra Tromsøya sier:

vi e mye mer tiljængeli før andre fålk, å vi blir påvirka av kosn andre fålk prate, å det e lættre får fålk å kåmme til tromsø.. å da blir det litt sånn at vi adoptere kanskje litt mer ord å ... ja, før så va det ikke like lætt får fålk å kåmme sæ hit å ja

Dialektkontakten som oppsto i Tromsø, har sannsynligvis hatt størst betydning i barnehager og på skoler. Bull ([1990] 1996: 175) peker på at barnehager og skoler ble sterkt dialektblandet etter den store befolkningsveksten fra 1970-tallet. Barn i barnehager og tidlige klassetrinn i skolen er i en språkinnlæringsfase der det er enkelt å ta etter språkbruk fra



omgivelsene. Dersom denne språkbruken kommer fra barn som tar med seg ulike dialekter hjemmefra, kan det få konsekvenser for språkbruken til de andre barna. Det er heller ikke nødvendigvis slik at de samme barna har tilegnet seg genus fullt ut, noe som kan bidra til språklig variasjon. Barnehageutviklingen de siste 30 årene har også ført til at barn tilbringer mer tid i barnehagen fra de er ett år gamle (Rodina og Westergaard 2015: 180). Det betyr at barna blir utsatt for mer dialektkontakt enn det barn ble for 30 år siden. Det er dermed rimelig å anta at dialektkontakten i barnehager (og skoler) setter sine spor i språkbruken til barna, og da kanskje i form av et to-genussystem.

Parallelt med økningen i befolkningstallet opplevde Tromsø en omfattende urbanisering fra 1970-tallet med økende utdanningsnivå, skolesentralisering, bedre infrastruktur og framveksten av drabantbyer (jf. kapittel 2.1). Denne utviklingen har antakeligvis gjort at tromsøværingene har fått et lignende levesett som språkbrukerne i byer som Oslo og Bergen. Det vil si at språkbrukerne fra Tromsø i stor grad har samme holdninger, handlingsmønstre og impulser som språkbrukerne fra Oslo. Dersom de blir mer lik på disse områdene, er det sannsynlig at de også blir mer lik i talemålet. Når jeg finner variasjon i genussystemet, kan det ha en sammenheng med at andre storbyer som Oslo har et to-genussystem. 15 år gamle Karl fra Tromsøya kom med en lignende forklaring på utviklingen i tromsødialekten:

Æ har en teori på det hær, æ har faktisk tænkt litt på det.. ja dæm har sånn.. eldre menneska i tromsø har jo vældi brei dialækt.. så me sænja-erra, tjukkere erra, brei i språke såm æ sa.. det trur æ egentli e så mye tromsødialækt såm d blir, men det såm har skjedd no i det siste.. de siste tjue åran vil æ si, e at vi har jo ting såm internett å sånn.. så man e liksåm litt mer kåbla sammen me ræsten av værden, ræsten av nårge i værtfall.. di onge i dag har litt mer, æ har lyst å si universal innflytelse.. sånn at dæm har litt sånn, at dialækta dæmmers e litt påvirka av korsn ræsten av værden snakke, å ka dæm høre mæst av, heller enn nødvendigvis korsn foreldran prate

Karl kommer med en ganske innfløkt forklaring på at tromsødialekten har blitt påvirket av resten av Norge. Han starter med å si at eldre mennesker i Tromsø har et bredt talemål. Videre sikter han til at talemålet til ungdommene skiller seg ut. Han bruker termen ”universal innflytelse”, og sier at ungdommene i dag blir påvirket av hvordan verden/Norge snakker. Her sikter han antakeligvis til globalisering der språkbrukerne blir mer homogene i levestil. Til

slutt påpeker han at ungdom påvirkes i større grad av ”ræsten av værden”, enn av foreldrenes talemål.

Den store befolkningsveksten i Tromsø har trolig gjort Tromsø til et mer diffust samfunn enn tidligere (jf. kapittel 4.2.3.1). Med andre ord kan det hende at den lokale, geografisk betingede identiteten i Tromsø svekkes eller forsvinner i Tromsø. Dette kan ha betydning for forenklingen i tromsøsyste­met. Den enorme tilflytningen til Tromsø fra 1970-tallet har trolig utfordret identiteten til den tradisjonelle tromsøværingen og den tradisjonelle tromsødialekten. Hvem er egentlig ekte tromsøværing i dag, og hva er en ekte tromsødialekt? Flere av informantene påpekte at den ”ekte” tromsøværingen nesten ikke finnes i dag. 62 år gamle Wilma fra Tromsøya sier eksempelvis: ”æ trur det e kâmmet så mye innfløttera, det ekkje så masse ækte tromsøværinga igjænn”. I forlengelse av dette var det noen som påpekte at den gamle tromsødialekten ikke finnes lenger i dag. 24 år gamle Susi fra Kvaløysletta sa for eksempel: ”så trur æ ikke det e så mange såm snakke den dærre ånklie tromsødialækta såm dæm hadde før i tia”. Her viser hun til at en variant av tromsødialekten er mer ”ordentlig” eller ”ekte” enn andre. Hun sikter med dette antakeligvis til den folkelige bydialekten og sier at den nesten ikke brukes lenger. Dermed ser det ut til at den lokale identiteten knyttet til å være tromsøværing og å ha en tromsødialekt har blitt mer vakkende i dagens samfunn. Når et samfunn blir mer eller mindre diffust, kan det trolig bli lettere for språkbrukerne å velge språkformer som ikke samsvarer med tradisjonelle språktrekk i tromsødialekten. At det skjer en forenkling i tromsøsyste­met, kan altså ha en sammenheng med at den lokale identiteten i Tromsø er svekket.

Folk velger gjerne å markere sin lokale tilhørighet via dialekt, og det forutsetter kanskje til en viss grad at de er klar over at språkbruken deres samsvarer med tradisjonelle former eller ikke. Etter at jeg hadde gjort undersøkelsen, viste det seg at ingen av informantene løftet fram genus som en endringstendens. Som tidligere nevnt fortalte jeg ikke informantene hvilke språktrekk jeg undersøkte før etter intervjuet og bildetesten var gjennomført. Jeg spurte da informantene hva de trodde jeg undersøkte. Omtrent alle trodde at jeg undersøkte palatalisering og andre lydlige fenomener. Med andre ord trodde de jeg undersøkte om de sa *bållj*, *ballj* eller *ball* eller varierte mellom *ikke* og *ikkje*. Ingen skjønnte at jeg undersøkte realiseringen av genus. Det så heller ikke ut til at språkbrukerne var klar over variasjonen mellom feminine og maskuline former til tradisjonelt femininum. Dette kan ha en sammenheng med at to-genussyste­met er så utbredt i bokmål. Det kan også bety at talerne rett og slett ikke er bevisst på at de ikke følger tradisjonelle former i dialekten. En får dermed

inntrykk av at genussystemet ikke har en sterk plass i tromsøværingenes bevissthet, og at dette språktrekket ikke har stor betydning i en identitetssammenheng.

Prestisje har sannsynligvis også betydning for forenklingen i tromsøsyste­met. Prestisje innebærer at talemålsutviklingen gjerne påvirkes av varieteter som er forbundet med en del prestisje (jf. kapittel 4.2.3.1). Ifølge vertikalistene kan påvirkning skje i retning mot et fungerende standardtalemål (en form for østnorsk). Femininum er allerede på tur ut av oslodialekten som helhet ifølge Lødrup (2011). Dermed kan det hende at femininum blant yngre talere forbindes med noe regionalt, mindre prestisjefyllt og gammeldags i Tromsø. Det innebærer også at et to-genussystem trolig assosieres med høy prestisje. Ettersom to-genussystem trolig forbindes med høy prestisje, er det tenkelig at et slikt språktrekk har lett for å spre seg til blant annet Tromsø. Denne forklaringen er også forenlig med sprangteorien. Ifølge denne teorien kan det tenkes at et to-genussystem har fått fotfeste i regionsenteret Oslo før det etter hvert har spredd seg til regionsenteret Tromsø. Det var faktisk én informant som hadde en lignende oppfatning. 26 år gamle Lars fra Kvaløysletta sa følgende:

Gamle snakke åftere litt breiere enn de yngre, æ trur vi går mot å snakke penere å penere i tromsø, ømm, nærmere mer sånn østlandsschwung [...]

Lars peker først og fremst på at det eksisterer aldersvariasjon i tromsødialekten der de gamle snakker ”breiere enn de yngre”. Dette kan indikere at han synes yngre talere av tromsødialekten har færre språktrekk som assosieres med ruralitet og region, sammenlignet med eldre talere. Videre sier også han at tromsødialekten blir ”penere”. Lars peker så på ”østlandsschwung” som opphavet til det ”penere”. ”Østlandsschwung” viser antakeligvis til en språklig størrelse som samsvarer med en form for østnorsk som er nært knyttet til bokmål og hovedstaden. Dermed kan en få inntrykk av at han tillegger denne varieteten en del prestisje og at prestisje henger tett sammen med ”pen”.

Et spørsmål som dukker opp i forbindelse med dette, er hvilken variant av et fungerende standardtalemål som kan ha størst betydning for forenklingen av tromsøsyste­met. På den ene siden kan det tenkes at den konservative standarden (Oslo vest-varieteten) har størst betydning. Denne antakelsen er særlig begrunnet i at flere språkforskere mener at denne varianten befinner seg øverst i dialekthierarkiet (Røyneland 2008: 27). Argumenter for en slik tolkning henger først og fremst sammen med at barn ofte bruker østnorskbasert bokmål, eventuelt ”vestkantspråk”, når de leker (sst.). Videre har Oslo vest-varieteten blitt brukt mye i

etermediene (Hårstad og Opsahl 2013: 152). Det gjelder særlig i NRK der programledere og programannonsører lenge har brukt ”offisiell bokmål og nynorsk” (sst.). Det kan dermed tenkes at NRK har hatt sterk innvirkning på hvordan den norske befolkningen oppfatter et norsk dialekthierarki. På den andre siden kan det også tenkes at Tromsø-ungdom påvirkes av den radikale standarden (Oslo øst-varieteteten). Varianten forbindes gjerne med noe urbant og moderne (Hårstad og Opsahl 2013: 151). Hårstad og Opsahl (2013: 156) peker på at den radikale standarden er en moderne form for østnorsk der ”[...] *folkelige* former blir inkorporert i det unge osloboere oppfatter som standardtalemål”. Kanskje virker denne varianten som litt mer moderne, folkelig og ”spiselig” for tromsøværingene, sammenlignet med den konservative varianten. Sistnevnte forbindes ofte med noe konservativt og dannet. Dette forsterkes av at studier av dialektnivellering viser at språktrekk fra den moderne Oslo øst-varieteteten for tiden sprer seg mer enn språktrekk fra Oslo vest-varieteteten (jf. kapittel 4.2.3.1).

Til nå har jeg sett prestisje-begrepet fra vertikalistenes synspunkt, men det kan argumenteres for at prestisje også har en plass i horisontalistenes oppfatning. Selv om horisontalistene mener at Norge ikke har et standardtalemål, betyr ikke det at noen varieteter ikke kan ha mer prestisje enn andre. Bull (2009: 227) sier: ”Språksosial rangering av talte varietetar har alltid eksistert, her som andre stader”. Dette innebærer at visse varieteter i Norge kan ha høyere prestisje enn andre selv om de ikke representerer et standardtalemål. Oslodialekten kan være et eksempel på en varietet med høy prestisje. Årsakene henger tett sammen med de jeg nevnte ovenfor. Her spiller altså Oslo en viktig rolle, men først og fremst som regionhovedstad på Østlandet og ikke som toppen av et dialekthierarki. Etter denne tankegangen kan selvsagt også talemål fra andre regionsentre ha hatt betydning (jf. urban regional diffusjon fra en horisontalists synspunkt, kapittel 4.2.3.1). Det innebærer at et to-genussystem kan ha spredt seg fra regionsenteret Bergen, som lenge har hatt et to-genussystem. Uansett hvilket regionsenter som kan ha hatt betydning, er poenget at et prestisjefyllt talemål ikke nødvendigvis er ensbetydende med et standardtalemål. Et prestisjefyllt talemål kan alene ha en sammenheng med språksosial rangering, mens standardisering ikke trenger å ha noe med saken å gjøre. I alle tilfeller ser det ut til at den prestisjetunge oslodialekten (eller en form for østnorsk) kan ha hatt betydning for at et to-genussystem begynner å få fotfeste i Tromsø. Dette uavhengig om en definerer oslodialekten som et standardtalemål eller ikke.

Jeg har så langt sett på oslodialekten som en mulig påvirkningskilde bak forenklingen i tromsøsyste­met. Det kan imidlertid også tenkes at Tromsø-ungdommen har blitt påvirket av den tradisjonelle prestisjevarianten av tromsødialekten. Med prestisjevariant mener jeg den eldre standardnære bydialekten. Denne varianten av tromsødialekten hadde trolig et to-genussystem (jf. kapittel 2.3.4). Dermed kan en argumentere for at et to-genussystem har spredt seg til yngre talere i Tromsø fordi et to-genussystem assosieres med en prestisjefylt variant av tromsødialekten. Et motargument mot en slik tolkning har sammenheng med at det antakeligvis ikke er mange talere av den standardnære bydialekten igjen i dagens samfunn. Bull ([1990] 1996: 176) peker for eksempel på at en fortsatt finner en del eldre kvinner som har denne varianten av tromsødialekten, men at det er få/ingen som lærer denne varianten i oppveksten sin. Jeg fant for eksempel bare to talere av den standardnære bydialekten i undersøkelsen min. Videre nevnte jeg i kapittel 2.1 at den store tilflytningen til Tromsø har ført til at det ikke er mange opprinnelige tromsøvæ­ringer igjen i byen. Dersom det ikke er mange talere igjen av den standardnære bydialekten, og svært få/ingen nye språkbrukere tilegner seg den, virker det usannsynlig at dagens ungdom påvirkes av den gamle prestisjevarianten.

I tillegg til at et prestisjefylt talemål kan ha hatt betydning for forenklingen i genussyste­met i Tromsø, kan det også tenkes at et prestisjefylt skriftspråk har hatt betydning. Bokmål passer for eksempel denne beskrivelsen. Fra barndommen av læres talerne opp i hva som er korrekt norsk. I denne prosessen lærer man at et to-genussystem er grammatisk korrekt i det konservative skriftspråket bokmål. Dermed kan det tenkes språkbrukerne generelt er mer tilbøyelig til å innføre et to-genussystem i talemålet sitt fordi bokmål også tillater det.

Til nå har jeg forutsatt at påvirkningen skjer fra et prestisjefylt standardtalemål eller et prestisjefylt skriftspråk, men det finnes også forklaringsmodeller som ikke tar utgangspunkt i en hierarkisk inndeling av dialektene. Horisontalistene vil antakeligvis hevde at Tromsø får et to-genussystem som følge av påvirkning fra andre varieteter etter den kontrahierarkiske spredningsmodellen (jf. kapittel 4.2.3.1). Ifølge denne modellen kan utviklingen i genussyste­met komme fra dialekter fra mindre steder. Conzett m.fl. (2011) har eksempelvis observert at Manndalen og Sappen har fått et to-genussystem. Disse områdene ligger omtrent fire timer unna Tromsø med bil. Ettersom Tromsø er et regionalt sentrum, kan det være rimelig å tro at språkbrukerne fra disse områdene har pendlet og flyttet inn til Tromsø på grunn av jobb, skole eller andre ærender. Ifølge den kontrahierarkiske spredningsmodellen kan dette ha utløst en språkkontaktsituasjon der tromsøværingene har blitt påvirket av to-

genussystemet til språkbrukere fra Manndalen og Sappen. Dersom det stemmer at påvirkning har kommet fra Nord-Troms, skulle en trodd at Tromsø hadde kommet lenger i utviklingen mot et to-genussystem i dag. Fordi dette ikke er et faktum, er spørsmålet hvorfor ikke utviklingen har startet tidligere. Et to-genussystem har trolig vært assosiert med varieteter fra Nord-Troms og Finnmark som sannsynligvis har vært forbundet med lav prestisje. Tradisjonelt har antakeligvis tre genus vært forbundet med den folkelige bydialekten som trolig hadde mange talere i Tromsø. At Tromsø har holdt på et tre-genussystem så lenge, kan være et tegn på at sosiale faktorer har gjort to-genussystemet stigmatisert. Det kan igjen ha skapt et behov for å markere avstand fra dette systemet. Når to-genussystem vinner innpass i den moderne tromsødialekten i dag kan det tenkes at de sosiale faktorene er svekket og at språkkontaktdialektene er mindre stigmatisert enn tidligere (Nesse og Sollid 2010: 152).

## 7.8 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg først oppsummert hovedfunnene relatert til hver underproblemstilling for å kunne svare på oppgavens hovedproblemstilling (kapittel 7.1–7.6). Deretter har jeg pekt på mulige forklaringer bak hovedfunnene (kapittel 7.7).

Generelt fant jeg at genus fordeles ulikt på nominalfraser i entall i dialekten til forskjellige grupper av tromsøværing. Variasjonen forekom så godt som kun i nominalfraser med tradisjonelt femininum der de maskuline formene *en* og *min* bruktes relativt ofte. Videre var det framfor alt ungdommer i aldersgruppen 15–24 år som brukte maskuline former, mens de voksne og de eldre brukte *ei* og *mi* omtrent helt gjennomført. Basert på funnene konkluderte jeg med at det trolig skjer en språkendring i tromsødialekten i retning av en forenkling av genussystemet. Et gammelt tre-genussystem ser altså ut til å erstattes av et to-genussystem.

At det skjer en forenkling i genussystemet, har antakeligvis i stor grad sammenheng med språkinterne forhold. Språkssystemet har lagt til rette for at det kan skje en forenkling i genussystemet ved at distinksjonen mellom femininum og maskulinum ikke er like tydelig som mellom nøytrum og maskulinum (se kapittel 2.3.4 og Rodina og Westergaard 2015: 181). Videre viste funnene at svake substantiv på *-a* fikk feminin genuskongruens nesten hele tiden (i ubestemt form entall). Svake substantiv på *-e* i ubestemt form entall fikk derimot mye maskulin genuskongruens. Faktisk var maskuline forekomster mer frekvente ved *-e* enn *-0*. I drøftingsdelen argumenterte jeg for at *-e* ser ut til å erstatte *-a* i ubestemt form entall, noe som

også i større grad gjør det mulig å velge maskulin genuskongruens framfor feminin genuskongruens all den tid fraser som *\*en/min jenta* er ugrammatiske i tromsømål. Videre fant jeg ingen indikasjoner på at det var en sammenheng mellom biologisk kjønn til substantivenes referent og feminin genuskongruens. Dette kan ha en sammenheng med at det generelt var få forekomster av substantiv med kvinnelig referent.

Forenklingen i genussystemet har også en sammenheng med språkeksterne variabler. En av de viktigste forklaringene henger trolig sammen med dialektkontakt. Tromsø har opplevd sterk befolkningsvekst siden 1970-tallet som har gjort at flere dialekter og språk er representert i byen. Dialektkontakt er ofte en årsak til at det skjer en forenkling i genussystemet. Videre kan også et prestisjefyllt skriftspråk (bokmål) og/eller talemål (Oslo-dialekten) ha betydning.

I gruppen med ungdommer fant jeg videre at kjønn og geografisk tilhørighet har betydning for variasjon i genussystemet. Når det gjelder kjønn, observerte jeg at gutter brukte *en* og *min* til tradisjonelle feminina oftere enn jenter. På den ene siden kan det ha en sammenheng med at urbane unge menn i dag er mer opptatt av hvordan de framstår, og at språket er en måte å vise dette på. På den andre siden, og i forlengelsen av det forrige punktet, kan det også ha en sammenheng med at gutter i dag ikke forbinder dialekt med maskulinitet, og at de derfor ikke har et behov for å beholde språktrekk som forbindes med det de anser som den tradisjonelle tromsødialekten. Relatert til geografisk tilhørighet, viste resultatene at ungdom fra Tromsøya bruker *en* og *min* til tradisjonelle feminina oftere enn ungdom fra Kvaløysletta. Det kan være flere årsaker til dette, men mest sannsynlig handler det om at Tromsøya er spredningssentrum for endringsprosessene.

Videre observerte jeg uventet mye variasjon i bruk av foranstilte possessiv i den eldre aldersgruppen. Det viste seg at to kvinner fra Tromsøya skilte seg ut og brukte maskuline former omtrent hele tiden. Jeg argumenterte for at denne variasjonen hadde sammenheng med at de to kvinnene fra Tromsøya orienterte seg mot den prestisjefylte standardnære bydialekten. Resten av gruppen orienterte seg mot den folkelige bydialekten.

# 8 Avslutning

## 8.1 Oppsummering og konklusjon

I denne mastergradsoppgaven har jeg sett nærmere på genussystemet i tromsødialekten. Hocketts (1958: 231) definisjon av genus ligger til grunn. Fokuset lå dermed hovedsakelig på genuskongruens i nominalfraser med ubestemt artikkel og possessiv. Jeg har også inkludert et sideordnet fokus på genustilordning. Hovedproblemstillingen var å se hvordan ulike uttrykk for genus fordeles på nominalfraser i entall i dialekten til forskjellige grupper av tromsøværing. Til denne problemstillingen fulgte en del underproblemstillinger.

For å svare på problemstillingen har jeg gjort et synkront utsnitt av tromsødialekten, der målet var å sammenligne realiseringen av genus blant 20 ungdommer (15-24 år), 20 voksne (25-55 år) og 25 eldre (56 år +), i to ulike områder av Tromsø: Kvaløysletta og Tromsøya. I oppgaven opererer jeg hovedsakelig med kvantitative data som er samlet inn ved hjelp av en bildetest og intervju. Det overordnede målet med metodetrianguleringen var å samle kvantitative data med nominalfraser i entall, fra både en svært formell og en mindre formell opptakssituasjon. Det underordnede målet var å bruke innholdet i intervjuene for å belyse historikken i Tromsø og informantenes oppfatninger av språklige variasjonsmønstre i byen. Som vist i oppgaven ble intervjumaterialet svært beskjedent, noe som gjorde at det først og fremst er innholdet i intervjuene som er brukt i analysen.

Mine funn viste at ungdommene hadde mye variasjon i bruk av genus til tradisjonelt feminine substantiv. De eldre informantene hadde svært lite variasjon. Blant ungdommene var variasjonen størst blant guttene. Kanskje er dette et uttrykk for at bygutter i Tromsø i stor grad bryr seg om hvordan de framstår, og dermed også er opptatt av prestisjefylt språkbruk. Alternativt kan det hende de ikke forbinder dialekt med noe maskulint og dermed ikke har behov for å uttrykke maskulinitet gjennom språket. Videre fant jeg geografisk variasjon mellom ungdommene på Kvaløysletta og ungdommene på Tromsøya. Her var det ungdommene fra Tromsøya som snakket mest standardnært. Det vil si at de yngste informantene fra Tromsøya hadde større variasjon i bruk av maskuline og feminine konstruksjoner til tradisjonelt feminine substantiv sammenlignet med de fra Kvaløysletta.



Årsakene til dette henger trolig sammen med at Tromsøya er spredningssentrum for endringsprosesser.

Videre fant jeg uventet mye variasjon blant de eldre informantene i bruk av foranstilte possessiv til tradisjonelt femininum. Her viste det seg at to kvinner som hadde vokst opp innenfor den gamle bygrensen, skilte seg ut. Disse to kvinnene orienterer seg antakeligvis mot den standardnære bydialekten som har to genus, mens resten av de eldre informantene trolig orienterer seg mot den folkelige bydialekten.

Funnene mine tyder på at det skjer en forenkling i genussystemet i Tromsø der et tidligere tre-genussystem erstattes av et to-genussystem. Mer konkret ser det ut til at femininum er en utsatt kategori, mens maskulinum og nøytrum er stabile. Det er antakeligvis mange forhold som spiller inn i denne utviklingen. Språkinternt har trolig språkssystemet lagt opp til at femininum er en sårbar kategori. Det ser man ved at distinksjonen mellom femininum og maskulinum ikke er like tydelig som distinksjonen mellom nøytrum og maskulinum. Videre er det rimelig opplagt at gamle femininumforbindelser blir svekket når e-ender brukes oftere på bekostning av a-ender i ubestemt form entall. Språkeksternt har forenklingen i tromsøsystemet sannsynligvis en sammenheng med dialektkontakt. Fra 1970-tallet har Tromsø vokst enormt i folketall, særlig som følge av tilflytting. Denne veksten har ført til at Tromsø er blitt en språklig smeltedigel (Bull [1990] 1996: 175). En så intens dialektkontaktsituasjon har antakeligvis stor betydning for genussystemet. Videre kan det også tenkes at prestisjetunge talemålsnormer (standard østlandsk) og skriftspråksnormer (bokmål) har betydning for forenklingen i tromsøsystemet.

## 8.2 Videre forskning

Mastergradsoppgaven har bidratt med å belyse genussystemet i Tromsø-dialekten fra et sosiolingvistisk perspektiv, men det er fortsatt mange ubesvarte spørsmål om genussystemet i Tromsø. Det kunne for eksempel vært interessant å gjøre min studie i større skala med flere informanter og med et tilfeldig utvalg. Her kunne en også ha inkludert informanter fra Tromsdalen i tillegg til informanter fra Tromsøya og Kvaløysletta. Flere av informantene hevdet eksempelvis at folk fra Tromsdalen skilte seg ut språklig (jf. kapittel 7.7.3.2). En kunne kanskje også ha utvidet det geografiske området enda mer for å se nærmere på forskjeller mellom perifere og sentrumsnære områder.

Videre hadde det vært interessant å gjøre en diakron studie av genussystemet i tromsødialekten. Selv hadde jeg et synkront utsnitt anno 2015, som indikerte en språkendring. Variasjonen kan imidlertid også være et uttrykk for livsfaseendringer. Derfor ville det vært interessant å gjenta studien om kanskje 20 år for å se hvordan genussystemet ser ut da.

Det er selvsagt ikke bare genussystemet i tromsødialekten som er interessant da det også er en del ubesvarte spørsmål til tromsødialekten som sådan. Etter min kjennskap er det svært få studier som konsentrerer seg om språktrekk i tromsødialekten, og dette kan med fordel granskes ytterligere, både diakront og synkront. En kunne for eksempel ha sett nærmere på bøyningssystemet i tromsødialekten. Mine funn viste mye variasjon i bruk av svake hunkjønns substantiv på *-e* og *-a*. I videre forskning hadde det vært mulig å se om *-a* erstattes av *-e* blant de yngre talerne. Her er det også interessant å inkludere flertallsbøyingen. Blir det vanligere å si *flere jenta – alle jentan*, eller består *flere jente – alle jenten*? Det kunne også vært interessant med en rent kvalitativt orientert studie som eventuelt kunne ha fokusert på språklige og sosiale forskjeller i Tromsø.

# Bibliografi

- Akselberg, G. (2008). Talevariasjon, register og medvit. I: B. Mæhlum, G. Akselberg, U. Røyneland, & H. Sandøy (red.): *Språkmøte: Innføring i sosiolingvistik*. 2.utg. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, s. 127–148.
- Akselberg, G. & Mæhlum, B. (2008). Sosiolingvistisk metode. I: B. Mæhlum, G. Akselberg, U. Røyneland, & H. Sandøy (red.): *Språkmøte: Innføring i sosiolingvistik*. 2. utg. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, s. 73–88.
- Alsos, K. (2014). *Tromsø: offer for femininumbortfall?* Upublisert fordypningsoppgave i nordisk språk på bacheloremnet NOR-2042 Språkending. Institutt for språkvitenskap, Universitetet i Tromsø - Norges arktiske universitet.
- Andresen, A. (1994). *Tromsø gjennom 10000 år: Handelsfolk og fiskerbønder 1794-1900*. Bind 2. Tromsø: Tromsø kommune.
- Bloomfield, L. (1933). *Language*. New York: Holt.
- Boyd, S. & Ericsson, S. (2015). Sosiolingvistik i praktiken: Inledning. I: S. Boyd, & S. Ericsson (red.): *Sociolingvistik i praktiken*. Lund: Studentlitteratur, s. 11–31.
- Bull, T. ([1990] 1996). Tromsø bymål. I: E.H. Jahr & O. Skare (red.): *Nordnorske dialektar* Oslo: Novus Forlag, s. 175–179
- Bull, T. (2009). Standardtalemål i Norge? Eit spørsmål om pavens skjegg? *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 27, s 221–238
- Bull, T. (2012). “Enten man ville eller ikke, så lærte man samisk”: Genus og substantivbøying i ein nordleg norsk språkkontaktvarietet. I: H.O. Enger, J.T. Faarlund & K.I. Vannebo (red.): *Grammatikk, bruk og norm: Festskrift til Svein Lie på 70-årsdagen, 15. april 2012*. Oslo: Novus Forlag, 33–55.
- Bull, T., Junntila, J.H. & Pedersen, A.K. (1986). Nominalfrasen i skibotnmålet i Troms. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 1 (2), s. 60-71.
- Conzett, P. (2004). Frå einskap til ulikskap? Ei gransking av genustilhøvet ved avleiingar på -skap i skandinavisk. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 22, s. 169–193.
- Conzett, P. (2016). Substantivbøying. I: H. Sandøy (red.), *Norsk språkhistorie: Mønster*. Bind 1. Oslo: Novus Forlag, s. 223–256

- Conzett, P., Johansen, Å.M. & Sollid, H. (2011). Genus og substantivbøying i nordnorske språkkontaktområder. *Nordand: Nordisk Tidsskrift for andrespråksforskning* 6, s. 35–71.
- Corbett, G.G. (1991). *Gender*. Cambridge: Crambridge University Press.
- Dannemark, N.I. (2010). *Variasjon og mønster: drag ved det norske talemålet til ein del barn i Guovdageaidnu*. Ph.D.-avhandling. Institutt for språkvitenskap. Universitetet i Tromsø.
- Enger, H.O. (2002). Genus, bøyingsklasse og morfologisk modell – Diakrone perspektiv frå norsk. *Norsk skrift: tidsskrift for nordisk språk og litteratur* 104, s. 3–33.
- Enger, H.O. & Kristoffersen, K.E. (2000). *Innføring i norsk grammatikk: Morfologi og syntaks*. Oslo: Landslaget for norskundervisning Cappelen Akademisk Forlag.
- Faarlund, J.T. (2009). On the history of definiteness marking in Scandinavian. *Journal of Linguistics* 45 (3), s. 617–639.
- Faarlund, J.T., Lie, S. & Vannebo, K.I. (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Giles, H. & Smith, P. (1979). Accommodation Theory: Optimal Levels of Convergence. I: H. Giles, & R. St.Clair (red.): *Language and Social Psychology*. Oxford: Basil Blackwell, s. 46–65.
- Hasund, I.K. (2006). *Ungdomsspråk*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Hockett, C.F. (1958). *A course in modern linguistics*. New York: Mac-Millian.
- Hårstad, S. (2010). *Unge språkbrukere i gammel by: en sosiolingvistisk studie av ungdoms talemål i Trondheim*. Ph.D.-avhandling. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap. Norges teknisk-naturvitenskapelige i Trondheim
- Hårstad, S. & Opsahl, T. (2013). *Språk i byen: Utviklingslinjer i urbane språkmiljøer i Norge*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Iversen, R. (1918). *Syntaksen i Tromsø bymaal: en kort oversigt*. Kristiania: Bymaals-laget
- Jacobsen, A.S. (2015). “Vi ungdomma sir jo sånn /f/ i stedet for /ç/”. *Ei sosiolingvistisk sammenligning av fonemutviklinga av /ç/ og /f/ i Tromsø og Trondheim*. Mastergradsoppgave. Institutt for språkvitenskap. Universitetet i Tromsø - Norges arktiske universitet
- Johannessen, J.B. (2003). Innsamling av språklige data: Informanter, introspeksjon og

- korpus. I: J.B. Johannessen (red.), S. Erlenkamp, J.T. Faarlund, E. Lanza, & A.M. Vonen: *På språkjakt -problemer og utfordringer i språkvitenskapelig datainnsamling*. Oslo: Unipub Forlag, s. 133–173.
- Johansen, Å.M. (2009). *"Velkommen te' våres Norge": En kvalitativ studie av språkbytte og språkbevaring i Manndalen og Gáivuotna/Kåfjord*. Oslo: Novus Forlag.
- Kristoffersen, G. (1996). Noen grunnleggende banaliteter om tolkning av sosiolingvistiske forskningsresultater. I: M. Thelander, L. Elmevik, B.L. Gunnarsson, & B. Melander (red.): *Samspel & variation: Språklige studier tillägnade Bengt Nordberg på 60 årsdagen*. Uppsala: Uppsala universitet Institutionen för nordiska språk, s. 223–233.
- Kvale, S. (2005). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Lødrup, H. (2011). Hvor mange genus er det i Oslo-dialekten? *Maal og Minne* 2, s. 120–136.
- Mæhlum, B. (1996). Norsk og nordisk sosiolingvistikk – En historisk oversikt. I C. Henriksen, E. Hovdhaugen, F. Karlsson, & B. Sigurd (red.): *Studies in the development of linguistics in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden*. Oslo: Novus Forlag, s. 175–224.
- Mæhlum, B. (2002). Hvor går vi – og hvorfor? Et forsøk på å trekke noen store linjer i utviklingen av norsk talemål. *Målbryting* 6, s. 67–92.
- Mæhlum, B. (2008). Språk og identitet. I: B. Mæhlum, G. Akselberg, U. Røyneland, & H. Sandøy (red.): *Språkmøte: Innføring i sosiolingvistikk*. 2 utg. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, s. 106-126.
- Mæhlum, B. & U. Røyneland. (2011). 'Lasternes Hule' eller 'Sivilisationens Arnested'? Byens posisjon i norsk talemålsforskning. I: J.G. Jørgensen & L.S. Vikør (red.): *Nordisk-faget – tradisjon og fornying. Maal og Minne 100 år*. Oslo: Novus Forlag, 60–95.
- Nesse, A. (2016). Kontakt: Universelle tendenser når språk møtes. I: H. Sandøy (red.): *Norsk språkhistorie: Mønster*. Bind 1. Oslo: Novus Forlag, s. 72–85.
- Nesse, A. & Sollid, H. (2010). Nordnorske bymål i et komparativt perspektiv. I: J.G. Jørgensen, & L.S. Vikør (red.): *Maal og Minne* 1, s. 137–158.
- Norrby, C. & Håkansson, G. (2015). *Introduktion till sociolingvistik*. 2 utg. Lund: Studentlitteratur AB
- Opsahl, T. (2009). *"Egentlig alle kan bidra!" – en samling sosiolingvistiske studier av*

- strukturelle trekk ved norsk i multietniske ungdomsmiljøer i Oslo*. Ph.D.-avhandling. Institutt for lingvistiske og nordiske studier. Universitetet i Oslo
- Ringdal, K. (2001). *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.
- Rodina, Y. & Westergaard, M. (2015). Grammatical gender in Norwegian: Language acquisition and language change. *Journal of Germanic Linguistics* 27 (2), s. 145–187.
- Røyneland, U. (2005). Dialektnivellering på Røros og Tynset. *Språknytt* 33 (4), s. 17–22.
- Røyneland, U. (2008). Språk og dialekt. I: B. Mæhlum, G. Akselberg, U. Røyneland, & H. Sandøy (red.): *Språkmøte: Innføring i sosiolingvistikk*. 2 utg. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, s. 15–34.
- Sandøy, H. (1996). *Talemål*. Oslo: Novus Forlag.
- Sandøy, H. (2008). Kontakt og spreining. I: B. Mæhlum, G. Akselberg, U. Røyneland, & H. Sandøy (red.): *Språkmøte: Innføring i sosiolingvistikk*. 2 utg. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, s. 221-240.
- Sollid, H. (2005). *Språkdannelse og -stabilisering i møtet mellom kvensk og norsk*. Oslo: Novus Forlag.
- Sollid, H. (2008). Autentisitet på nordnorsk. *Målbryting* 9, s. 69-91.
- Sollid, H. (2014). Hierarchical Dialect Encounters in Norway. *Acta Borealia: A Nordic Journal of Circumpolar Societies* 31 (2), s. 111–130.
- Sollid, H., Conzett, P. & Johansen, Å.M. (2014). Gender and noun inflection: The fate of "vulnerable categories" in Northern Norwegian. I: K. Braunmüller, S. Höder & K. Köhl (red.): *Stability and Divergence in Language Contact: Factors and Mechanisms*. Studies in Language Variation, 16. Amsterdam: John Benjamins, s.179–207.
- Sætermo, M.S. (2011). *N,l,t og d: En komparativ studie av palataler versus postalveolarer i Alta-dialekten*. Mastergradsoppgave. Institutt for språkvitenskap. Universitetet i Tromsø.
- Tjelmeland, H. (1996). *Tromsø gjennom 10000 år: Fra byfolk og bona til tromsøværing 1945–1994*. Bind 4. Tromsø: Tromsø kommune.
- Trosterud, T. (2001). Genustilordning i norsk er regelstyrt. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 19, s. 29–57.

Uri, H. (2001). Genusmarkering og hemmelighetskremmeri. I: A. Golden, & H. Uri (red.):  
*Andrespråk, tospråklighet, norsk: Festskrift til Anne Hvenekilde*. Oslo: Unipub  
Forlag, s. 30–44.

Ytreberg, N.A. (1946). *Tromsø bys historie*. Bind 1. Tromsø: Peder Norbye

# Nettsider

iTromso. (2016). *Slik utvikler tromsødialekten seg*. Hentet 7.5.2016 fra:

<http://www.itromso.no/pluss/2015/03/30/Slik-utvikler-tromsødialekten-seg-10806134.ece?device=classic>

Statistisk Sentralbyrå - Kartportal. (u.å.). Kart og geodata - Tromsø. Hentet 15.9.2015 fra:

<http://kart.ssb.no//share/15f04b92345c>

Statistisk sentralbyrå. (2015). Folkemengde 1 . januar og endringer i kalenderåret (K). Hentet 24.9.2015 fra:






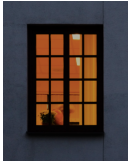













<https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectout/ShowTable.asp?FileformatId=2&Queryfile=201611411541506194462Folkemengd1951&PLanguage=0&MainTable=Folkemengd1951&potsize=25>



# Vedlegg 1: Bilder i del en av bildetesten

Testord 1: <i>ball</i> 	Testord 2: <i>banan</i> 	Testord 3: <i>gutt</i> 	Testord 4: <i>konge</i> 
Testord 5: <i>hus</i> 	Testord 6: <i>vindu</i> 	Testord 7: <i>glass</i> 	Testord 8: <i>eple</i> 
Testord 9: <i>bok</i> 	Testord 10: <i>bru</i> 	Testord 11: <i>and</i> 	Testord 12: <i>heks</i> 
Testord 13: <i>dukke</i> 	Testord 14: <i>jente</i> 	Testord 15: <i>lue</i> 	Testord 16: <i>flaske</i> 
Testord 17: <i>lampe</i> 	Fjernet testord 1: <i>gave</i> 	Fjernet testord 2: <i>sko</i> 	

## Vedlegg 2: Bilder i del to av bildetesten

<p>Testord 1: <i>ball</i></p> <p>Lise</p> <p><u>X</u></p> <p>K</p> 	<p>Testord 2: <i>banan</i></p> <p>Lise</p> <p><u>X</u></p> <p>K</p> 	<p>Testord 3: <i>gutt</i></p> <p>Lise</p> <p><u>X</u></p> <p>K</p> 	<p>Testord 4: <i>konge</i></p> <p>Lise</p> <p><u>X</u></p> <p>K</p> 
<p>Testord 5: <i>hus</i></p> <p>Lise</p> <p><u>X</u></p> <p>K</p> 	<p>Testord 6: <i>vindu</i></p> <p>Lise</p> <p><u>X</u></p> <p>K</p> 	<p>Testord 7: <i>glass</i></p> <p>Lise</p> <p><u>X</u></p> <p>K</p> 	<p>Testord 8: <i>eple</i></p> <p>Lise</p> <p><u>X</u></p> <p>K</p> 
<p>Testord 9: <i>bok</i></p> <p>Lise</p> <p><u>X</u></p> <p>K</p> 	<p>Testord 10: <i>bru</i></p> <p>Lise</p> <p><u>X</u></p> <p>K</p> 	<p>Testord 11: <i>and</i></p> <p>Lise</p> <p><u>X</u></p> <p>K</p> 	<p>Testord 12: <i>heks</i></p> <p>Lise</p> <p><u>X</u></p> <p>K</p> 
<p>Testord 13: <i>dukke</i></p> <p>Lise</p> <p><u>X</u></p> <p>K</p> 	<p>Testord 14: <i>jente</i></p> <p>Lise</p> <p><u>X</u></p> <p>K</p> 	<p>Testord 15: <i>lue</i></p> <p>Lise</p> <p><u>X</u></p> <p>K</p> 	<p>Testord 16: <i>flaske</i></p> <p>Lise</p> <p><u>X</u></p> <p>K</p> 
<p>Testord 17: <i>lampe</i></p> <p>Lise</p> <p><u>X</u></p> <p>K</p> 	<p>Fjernet testord 1: <i>gave</i></p> <p>Lise</p> <p><u>X</u></p> <p>K</p> 	<p>Fjernet testord 2: <i>sko</i></p> <p>Lise</p> <p><u>X</u></p> <p>K</p> 	

# Vedlegg 3: Intervjuguide

## Ungdomsgruppen

### Bakgrunnsinformasjon

- Spør om navn og alder
- Har du bodd lenge i Tromsø?
- Hva gjør foreldrene dine?

### Fritidsaktiviteter og interesser

- Hva liker du å gjøre på fritiden?
- Snakk om hobby dersom de har en.

### Framtidsutsikter

- Hvilken videregående skole vil du gå på? Hvorfor?
- Hva vil du bli når du blir voksen?

### Byen og dialekten i Tromsø

- Hvordan vil du beskrive Tromsø for noen som aldri har vært her før?
  - Hva er positivt/negativt med å bo i Tromsø?
- Er det forskjell på bydelene i Tromsø? (Tromsdalen, Kvaløysletta, Tromsøya).
- Hvordan vil du beskrive din egen dialekt?
- Finnes det forskjeller i tromsødialekten, snakker eldre og yngre mennesker ulikt? Kom med eksempler.

## Den voksne gruppen

### Bakgrunnsvariabler

- Spør om navn og alder
- Har du bodd lenge i Tromsø?
- Hvordan var det når du vokste opp? Har mye endret seg?
- Hva jobber du med? Har du jobbet andre steder før?
- Har du utdanning? Fra hvor?
- Hva gjør/gjorde foreldrene dine?
  - Hvor kom de fra?

### Fritiden

- Hva gjør du på fritiden? (hobbyer, familie etc.?)

#### Dialekt og by

- Hvordan vil du beskrive Tromsø for noen som aldri har vært her før?
  - Hva er positivt/negativt med å bo i Tromsø?
- Er det forskjell på bydelene i Tromsø? (Tromsdalen, Kvaløysletta, Tromsøya).
- Hvordan vil du beskrive din egen dialekt?
- Finnes det forskjeller i tromsødialekten, snakker eldre og yngre mennesker ulikt? Kom med eksempler.
  - Har det endra seg siden du vokste opp?

#### Den eldre gruppen

##### Bakgrunnsvariabler

- Spør om navn og alder
- Har du bodd lenge i Tromsø?
- Hvordan var det når du vokste opp? Har mye endret seg?
- Hva jobbet du med? Hvor lenge?
- Har du utdanning? Fra hvor?
- Hva gjorde foreldrene dine?
  - Hvor kom de fra?
- Har du barn/barnebarn? Hvor gammel er de? Hva gjør de?

#### Fritiden

- Hva gjør du på fritiden? (hobbyer, familie etc.?)

#### Dialekt og by

- Hvordan vil du beskrive Tromsø for noen som aldri har vært her før?
- Hva er positivt/negativt med å bo i Tromsø?
- Er det forskjell på bydelene i Tromsø? (Tromsdalen, Kvaløysletta, Tromsøya).
- Hvordan vil du beskrive din egen dialekt?
- Finnes det forskjeller i tromsødialekten, snakker eldre og yngre mennesker ulikt? Kom med eksempler.
- Har det endra seg siden du vokste opp?

# Vedlegg 4: Bildetestguide

Guide til del 1:

Forskeren forklarer:

*Du vil bli vist to bilde samtidig. Æ vil at du skal beskrive vært av dæm separat. Med andre ord vil æ at du først skal beskrive bilde du ser til venstre, så det til høyre. Æ vil ikke at du skal beskrive bildan samtidig, sånn som "æ ser to spørsmålstegn, et blått å et gult". Istedentfor vil æ at du skal beskrive dæm vær for sæ. Hær kunne du for eksempel si "æ ser et gult spørsmålstegn å et blått spørsmålstegn". Så fjærnes det høyre bilde. Da ønske æ at du skal beskrive for mæ kordan av bildan som forsvant. Du kunne for eksempel sakt "det gule spørsmålstegne forsvant".*

Bilder av en blå bok og en grønn bok vises samtidig.

Forskeren:

*Ka ser du til høyre?*

Forventet svar 1:

*Ei blå bok*

Forskeren:

*Ka ser du til venstre?*

Forventet svar 2:

*Ei grønn bok*

Den blå boka forsvinner, mens den grønne boka står igjen

Forskeren:

*Ka forsvant?*

Forventet svar 2:

*den blå boka*

Guide til del 2:

Forskeren forklarer:

*Hær vil du bli vist et bilde. Ved siden av bilde vil det først dukke opp en K, så en X å til slutt navnet Lise. K representere mæ, X e dæ å Lise e en oppdikta person. Når K kommer opp ved siden av et bilde, vil æ at du skal late som om æ eie det du ser på bilde. Hær kunne du for eksempel sagt "det e ditt spørsmålstegn". Når X kommer opp e det du som eie spørsmålstegne. Da kan du si "det e mitt spørsmålstegn". Til slutt kommer Lise opp. Da kan du si "det e Lise sitt spørsmålstegn".*

Bilder av et spørsmålstegn og K vises samtidig

Forskeren:

*Kem eie det du ser på bilde?*

Forventet svar:

*Det e di klokke*

# Vedlegg 5: Samtykkeskjema

## Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

*”En komparativ undersøkelse av språklig variasjon og endring på Kvaløya og Tromsøya”<sup>33</sup>*

### 1) Bakgrunn og formål

Formålet med studien er å sammenligne språklig variasjon og endring i to områder i Tromsø, henholdsvis på Kvaløya og Tromsøya. Dette er et mastergradsprosjekt i nordisk språkvitenskap ved Fakultetet for humaniora, samfunnsfag og lærerutdanning, UiT Norges arktiske universitet. Deltakerne i denne undersøkelsen er rekruttert på bakgrunn av at de snakker en lokal dialekt i Tromsø. De må ha bodd i Tromsø mesteparten av livet.

### 2) Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakerne vil ta del i et intervju og en bildetest. Dette vil ta om lag en halv time.

I intervjuet vil deltakerne bli spurt om barndommen, hvor de har vokst opp, hvor de bor nå, hvilken språkbakgrunn de har og om interesser. Data vil registreres i form av lydopptak.

I bildetesten skal deltakerne gjennomføre en test der de skal beskrive et sett med bilder som blir vist på en skjerm. Det finnes ingen riktige eller gale svar i denne undersøkelsen, det er kun språkvalg som undersøkes. Data vil også her registreres i form av lydopptak.

### **Hva skjer med informasjonen om deg?**

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det vil kun være student og veileder som har tilgang til personopplysningene. Eventuelle personidentifiserende uttalelser i lydopptakene vil slettes. Personopplysningene og lydopptak vil lagres adskilt fra hverandre og øvrige data for å ivareta konfidensialitet.

Deltakerne vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjonen, en masteroppgave, ettersom personopplysningene vil anonymiseres.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 15.5.16. Forutsatt samtykke fra den enkelte deltakeren, vil lydopptakene bli arkivert ved institutt for språkvitenskap, HSL-fak, UiT Norges arktiske universitet for videre forskning.

---

<sup>33</sup> Dette var den opprinnelige tittel jeg opererte med, den er endret underveis i skriveprosessen.

### **Frivillig deltakelse**

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli slettet.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Kjersti Alsos med e-post \*\*\*\*\*, evt. tlf \*\*\*\*\*. Veileder Åse Mette Johansen kan kontaktes på tlf \*\*\*\*\* og e-post \*\*\*\*\*.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

### **Samtykke til deltakelse i studien**

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

Jeg samtykker til at lydopptak og personopplysninger kan oppbevares permanent ved Institutt for språkvitenskap, UiT Norges arktiske universitet og brukes i framtidig forskning

Jeg ønsker at alle personopplysninger og lydopptak skal slettes etter prosjektslutt

---

(Signert av prosjektdeltaker, dato)



# Sammendrag

I denne mastergradsoppgaven har jeg undersøkt genussystemet i Tromsø-dialekten fra et sosiolingvistisk perspektiv. Hovedmålet har vært å finne ut om det skjer en språkendring der femininum svekkes. I tillegg ville jeg finne ut om det finnes geografisk variasjon mellom to områder i Tromsø: Kvaløysletta og Tromsøya, og dessuten om det stemmer at kvinner er pådrivere i en eventuell endringsprosess. Jeg undersøkte dette ved å gjøre et synkront utsnitt av tromsødialekten der målet var å sammenligne realiseringen av genus blant 20 ungdommer (15–24 år), 20 voksne (25–55 år) og 25 eldre (56 år +) på Kvaløysletta og Tromsøya. Alle aldersgruppene inkluderte et noenlunde balansert utvalg av kvinner og menn. I oppgaven opererer jeg hovedsakelig med kvantitative data som er samlet inn ved hjelp av to metoder: bildetest og intervju. Mine funn viser at det er stor variasjon i bruk av artiklene *en/ei* og possessivene *min/mi* til tradisjonelt feminine substantiv blant de yngste talerne. Konklusjonen er altså at ungdommene oftere bryter med tradisjonelt genus enn det voksne og eldre talere gjør. I tillegg hadde jentene i ungdomsgruppen i større grad tradisjonell femininumkongruens enn guttene. Jeg fant også tegn til at det finnes geografisk variasjon mellom Kvaløysletta og Tromsøya: Ungdommene fra Tromsøya brukte oftere *en* og *min* til tradisjonelt feminine substantiv enn ungdommene fra Kvaløysletta. Mine funn indikerer at det skjer en språkendring i genussystemet i Tromsø. Mer konkret ser det ut til at det foregår en forenkling i genussystemet fra et tre-genussystem til et to-genussystem der femininum er en utsatt kategori. Den geografiske variasjonen mellom Kvaløysletta og Tromsøya indikerer at sistnevnte område fungerer som et spredningssentrum for denne språkendringa i Tromsø-regionen.

Nøkkelord: genus, språkendring, Tromsø, dialekt, sosiolingvistikk